

T.C.
İSTANBUL AREL UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU
İşletme Anabilim Dalı
Muhasebe ve Denetim Programı

**İŞLETMELERİN MALİ YOLSUZLUKLARININ
DENETİME YANSIMALARI: 2000-2015 YILLARI
ARASINDAKİ VAKA İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: **Kerem ERCAN**

İstanbul, 2016

KABUL VE ONAY

Kerem ERCAN tarafından hazırlanan “İşletmelerin mali yolsuzluklarının denetime etkisi ; 2000-2015 yılları arası vaka incelemesi” başlıklı bu çalışma, ... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : [Unvanı, Adı ve SOYADI] (Danışman)

Üye : .....

Üye : .....

Üye : .....

Üye : .....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

[İ m z a]

.....

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri

Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

Genel ifadeyle denetim, iktisadi etkinlikler ve olaylara dair, savların önceden belirlenmiş ölçütlerle karşılaştırılması amacıyla veri toplanması ve toplanan verilerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen bulguların rapor edilmesi sürecidir. Bulguların raporlanmasında genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, finansal raporlama standartları, kurum ve kuruluşların yayınlamış olduğu tüzükler, yönergeler ve yönetmelikler, kurumların hazırladığı bütçeler kaynak olarak tercih edilmektedir. Denetimin 5 ana başlıktan oluştuğu görülmektedir. Bu başlıklar, bağımsız denetim, uygunluk denetimi, faaliyet denetimi, risk odaklı denetim ve sürekli denetimdir. Bu beş ana başlığın tanım özetleri yapılacak olursa; bağımsız ve faaliyet denetimi, kurum ve kuruluşların, finansal verilerinin rakamsal tutarının önceden belirlenmiş ölçütlerle denetlenmesidir. Uygunluk denetimi, rakamsal tutarlar yerine kurum veya kuruluş çalışanlarının belirlenen standartlara çalışma uygunluğunu denetler. Risk odaklı denetimle sürekli denetim ise rakamsal verileri, rakamsal nitelik taşımayan verilerle birlikte inceleyen denetimdir.

Ticari hayatta meydana gelen muhasebe iş ve işlemleri üzerinde yapılan hile ve yolsuzluklar tarihi süreç içerisinde de yakın tarihte de büyük skandalların ve yatırımcılar başta olmak üzere işletmelerle ilgili olan birçok kişinin zarara uğramasına neden olmaktadır. Bu durum işletmelerin kültürü, şeffaflığı, iç kontrol ve iç denetim gibi kavramlara dikkatlerini yönlendirmeleri ve üstünde durmaları gereken kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle muhasebe hile ve yolsuzluklarının önlenmesinde kullanılan yöntemlerin konu olarak edinildiği çalışmadan kavramsal açıklamalar yapılacak ve işletmelerde iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinin etkinliği üzerinde durulacaktır.

ABSTRACT

In general words, control of economic activities and the collection of data for the purpose of comparison with predetermined criteria assertions about events and the process of reporting the findings of the evaluation of the collected data. The findings in the reporting of generally accepted accounting principles, financial reporting standards, institutions and organizations of the published regulations, yonergelik and regulations, institutions, budgets prepared are preferred as the source. 5 main headings of the control is observed to occur. These titles, independent audit, compliance audit, operational audit, risk-oriented auditing and continuous control. Main title summary description this five is made; and the control of activity independent of the institution's financial data with the numerical amount of the predetermined criteria can be inspected. Compliance audit of numerical amounts instead of working with the employees of the organization or institution established standards of suitability checks. Risk-focused supervision control with continuous numerical data, numerical data viewing with impersonal control.

Commercial life that occurred in accounting and business operations conducted on fraud and corruption and the biggest scandal in recent history and in the history of the business to investors who are concerned with can cause harm to many people. These businesses a culture of transparency, internal control and internal audit concepts such as redirects their attention to, and which you should stay at the top as a concept emerges. For this reason, the subject of accounting methods that are used in the prevention of fraud and corruption which were adopted as a conceptual description will be made from the study, and companies will focus on the effectiveness of internal control and internal audit activities.

KISALTMALAR DİZİNİ

AA	: Arthur Andersen
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ART	: L'Authorite de regulation des telecommunciations
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDK	: Bağımsız Düzenleyici Kurum
BTİK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
DDK	: Düzenleme ve Denetleme Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİK	: Kamu İhale Kurumu
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SEC	: Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu
SOX	: Sarbanes Oxley
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TUSİAD	: Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği
v.d	: Ve diğerleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İç Kontrol Sürecinin Unsurları	56
Şekil 2: Muhasebe Skandallarının Ortaya Çıkış Süreci	74

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ.....	8
BÖLÜM 1	
MALİ YOLSUZLUK TANIMI, TÜRLERİ VE NEDENLERİ.....	11
1.1. Mali Yolsuzluğun Tanımı.....	11
1.2. Mali Yolsuzluğun Türleri.....	11
1.2.1. Meslekî Yolsuzluk.....	15
1.2.2. Nakdî Yolsuzluk.....	16
1.2.3. Bilanço Yolsuzlukları.....	16
1.2.4. Diğer Yolsuzluk Türleri.....	18
1.2.5. Kredi Kartı Yolsuzluğu.....	18
1.2.6. Çek Yolsuzluğu.....	19
1.3. Mali Yolsuzluğun Göstergeleri.....	19
1.4. Mali Yolsuzluğun Nedenleri.....	22
1.4.1. Yönetim Kaynaklı Nedenler.....	27
1.4.2. Bürokratik Nedenler.....	28
1.4.2.1. Kamu Düzeninin Yürütülmesinde Uygulanan Kurallardaki Eksiklik.....	32
1.4.2.2. Kamuda İşe Alma Sorunları.....	32
1.4.2.3. Kamuda Şeffaf Hesap Verilebilirliğin Olmaması.....	33
1.4.2.4. Kamuda Denetim Yetersizliği.....	34
1.4.2.5. Adli Sistemden Kaynaklanan Nedenler.....	36
1.4.3. Ekonomik Nedenler.....	36
1.4.3.1. Enflasyon Artışı.....	37
1.4.3.2. Devletin Ekonomideki Ağırlığı.....	37
1.4.3.3. Kayıt Dışı Ekonomi.....	38
1.4.3.4. Kamu Çalışanlarının Maaşlarındaki Düşüklük.....	39

1.4.3.5.	Medya-Ticaret İlişkisi.....	39
1.4.3.6.	Siyasetin Finansmanı	40
1.4.3.7.	Çarpık Kentleşme ve Hızlı Nüfus Artışı.....	41
1.4.4.	Sosyal Nedenler	42
1.4.4.1.	Eğitim Sistemindeki Problemler	42
1.4.4.2.	Ortak Sorumluluk Duygusunun Yeterince Gelişmemiş Olması... 43	
1.4.4.3.	Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisizliği	43
1.4.4.4.	Toplumdaki Yanlış Değer Yargıları	43
1.5.	Yolsuzluk- Karapara Bağlantısı	44

BÖLÜM 2

MALİ YOLSUZLUK VE MUHASEBE SKANDALLARINDA İÇ DENETİM UYGULAMASININ ETKİLERİ..... 48

2.1	Muhasebe Skandallarında Etkili Olan Unsurlar.....	48
2.2	İç Kontrol Sistemi	54
2.2.1	İç Kontrol Sistemi ile İç Denetim ve Bağımsız Denetim İlişkisi	59
2.3	İç Denetim Sistemi.....	62
2.4	İç Denetim Sisteminin Önemi ve Hedefleri	67
2.5	İç Denetim Sisteminin Etkileri.....	70
2.6	İç Denetim Sisteminin Muhasebe Skandallarını Önlemedeki Rolü.....	73
2.7	2000-2015 Yılları Arasında Yaşanan Vakaların Öncesinde Denetim Durumu Kıyaslaması.....	75
2.8	2000-2015 Yılları Arasında Yaşanan Vakaların Sonrasındaki Denetim Durumu Kıyaslaması.....	77
2.9	2000-2015 Yılları Arasında Yaşanan Vakaların Öncesinde Ve Sonrasındaki Denetim Durumu Kıyaslaması Hakkında	79

BÖLÜM 3

2000-2015 YILLARI ARASINDA DÜNYADA ve TÜRKİYEDE MALİ YOLSUZLUKLARIN YANSIMALARININ VAKA İNCELEMESİ..... 84

3.1	Dünyada Mali Yolsuzluklar	84
3.1.1.	Parmalat Vaka İncelemesi	84
3.1.2.	Xerox Vaka İncelemesi.....	85
3.1.3.	Worldcom Vaka İncelemesi.....	87
3.1.4.	Enron Vaka İncelemesi.....	89

3.1.5.	Volkswagen Vaka İncelemesi.....	93
3.2	Türkiye’de Mali Yolsuzluğun Genel Durumu	96
3.3	Türkiye’de Mali Yolsuzluğun 2000-2015 Yılları Açısından Durumu.....	98
3.3.1.	Etibank ve Bank Kapital İncelemesi.....	98
3.3.2.	Halkbank.....	101
3.3.3.	Pamukbank.....	102
3.3.4.	Diğer Banka Yolsuzlukları	104
3.4	Muhasebe Skandaları Sonrası Yaşanan Gelişmeler	106
3.5	Muhasebe Skandalları Sonrası Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler	108
	SONUÇ ve ÖNERİLER.....	112
	KAYNAKLAR	115

GİRİŞ

Yolsuzluklar, örgüt kaynaklarının etkin biçimde tahsis edilmesine, örgütsel yeteneklerin geliştirilmesine ve örgütlerde güven ortamı oluşmasına engel olabilmeye riski taşırlar. Kaynağı temel alan yaklaşımda işletmelerin rekabet avantajı sağlamak için kullanacakları kaynaklar sınırlı görülür. Bu nedenle işletmelerin kaynaklarını daha etkin biçimde büyüme ve gelişme doğrultusunda kullanabilmeleri için bazı stratejik tedbirler alma veya kaynak tahsisi yapma yoluna gittikleri görülmektedir.

Rekabetçi çevre koşullarında işletmelerin hayatta kalabilmeleri yenilikçi işletme yaklaşımı, sürekli yenileşme, örgütün öğrenebilme yeteneğini artırma gibi dinamik yetenekleri sağlamasına bağlıdır. Ancak yolsuzluk kültürüne sahip bir işletmede bu tür dinamiklerin yer bulması mümkün olmamaktadır. Hatta böyle durumlarda yolsuzluk, işletmenin dinamik yetenekleri açısından engeller ortaya çıkarabilmektedir. Rüşvete başvuran işletmeler genelde, yolsuzluğun yenilikçi teknolojinin ve örgütsel yeteneklerin yerini alacağı ya da yolsuzlukla elde edilecek kazanımların yenilikçi teknolojiden daha önemli olduğu kanaatinde. Çünkü bu örgütler için yolsuzluk örgütsel hedeflere ulaşmada kestirme bir yol şeklinde algılanır. Bu nedenle üst yönetimin yolsuzluğa yüklediği bu anlam ve düşünce, örgütsel adalet ve yeni örgütsel yetenek geliştirme konusunda engellemelere sebep olabilir.

Yolsuzluklar işletmelerin rekabete dair avantajlarını kaybetmelerine neden olabilmekte, bu da işletmelerin pazardaki pozisyonunu ve itibarını sarsabilecek itimatlılık ve güvensizlik olarak işletmeye dönebilmektedir. Kaynak bağımlılığı yaklaşımında, işletmenin güvenilirliğinin rekabet avantajının sağlanmasındaki önemi dikkate alındığında; yolsuzluk nedeniyle güvenilirliği zedelenen işletmeler dış müşterilerce güvenilir firma olarak algılanamayacağı ve iş ilişkilerinde olumsuz etki olabileceği ifade edilebilir.

Aynı zamanda yolsuzluğa başvuran işletmeler aslında kanunsuz ya da usulsüz olarak iş yaparak her an kanuni bir sorunla karşılaşabilirler. Böyle bir işletme ise dış çevre ve iç çevre aktörleri üzerinde güven bunalımına yol açacak, bu durumda örgütsel kimlik zedelenecek müşteriler tarafından örgütün hizmet ve ürünlerinin tercih edilmemesi söz konusu olabilecektir.

Yolsuzluğun vuku bulunduğu işletmelerde, iş etiği ve işe dair diğer düzenleme ve kurallar yok sayıldığından, yolsuzluğu aslında yolsuzluğa engel olmayan

yönetimin sebep olduğunu söylemek yanlış olmaz. Üst yönetim yolsuzluk olaylarına karışır, üst yönetim yolsuzluğa karşı uygun örgüt kültürü oluşturamamış ve zayıf iş ahlakına sahip bir yapıda görünecektir. Yolsuzluğu önleyici bir liderlik kültürünün bulunmamasıysa, işletmelerin etkin bir yönetime, yenilikçi kültüre, bölümler arasında şeffaf iletişime, etkili bilgi akışına ve verimli işbirliğine sahip olmalarını engeller. Özellikle bürokratik yapıya sahip organizasyonlarda, yolsuzluk ve yolsuzluk türleri daha çok görülmektedir.

Yolsuzluklar uzun dönemde, işletmenin büyümesine ve iş geliştirmesine engel olabilecektir. Öncelikle tüm yolsuzluklar yasal olmayan yapıya sahip olduğundan oldukça risklidir. Yolsuzluklar çoğunlukla gizli ve sözlü anlaşmaya dayalı olarak gerçekleşmekte ve işadamları, kamu görevlileri gibi birçok kimse yolsuzluk olayına dahil olabilmektedir. İşletme yöneticilerinden herhangi birinin yolsuzluk olaylarına dahil olması, örgütün bütününün itibarını zedeleyebilir. İkinci olarak, işletmelerin yaptığı yolsuzluklar, yasal olarak tespit edilirse cezayı müeyyide ile karşılaşacaktır. Eğer işletmenin üst yönetimi böyle bir yolsuzluğa dahil ise, kurumsal cezalandırma yani yolsuzluk yapan üst yönetim kadrosunun değişmesi ve şirkete bir takım finansal cezayı müeyyide uygulanması da olasıdır. Böyle bir durumda, işletmelerin eski haline tekrar gelmesi, kendini toparlaması yıllar alabilecektir. Dış müşterilerin yolsuzluğa karışan işletmelere karşı imaj algıları olumsuz olacaktır. Bu durum şirket değerinin düşmesine yol açan büyük bir risktir.

Bilindiği gibi tüketicilerin belirli bir işletmelerin ürünü ya da hizmetini tercih etmesinin en önemli nedenlerden biri, o şirketin örgütsel imajının sağlam olmasındandır. Tüketiciler ve müşteriler, yolsuzluğa karışan bir şirketin kötü yönetildiği, kaliteli mallar üretmediği ve müşteri hizmetlerinde başarılı olamayacağını düşünebilecektir. Böyle bir işletmenin pazarda tutunması ve büyümesi ise zor olacaktır. Örgütsel imajın işletme performansı ile ilişkisi de göz önüne alındığında yolsuzluğun örgütsel performans açısından olumsuz sonuçları daha iyi anlaşılacaktır. Performansı düşen, pazar payı kaybeden, işletmenin ise müşteri gözünde ve gerçek anlamda değer kaybetmesi ise kaçınılmazdır.

Araştırmanın genel amacı ise; birinci bölümde mali yolsuzluklardan tanım ve kavramlarından, türlerinden, göstergelerinden ve sebeplerinden bahsedilecektir. Mali yolsuzluk nedenleri irdelenerek araştırılacaktır. İkinci bölümde ise mali yolsuzluk ve muhasebe skandallarında iç denetim uygulamasının etkileri yer alacaktır. 2000-2015 yılları arasında yaşanan vakaların öncesinde denetim, sonrasında denetim ve bu

denetimlerin yorumları yapılacaktır. Durumu kıyaslaması son olarak ise üçüncü bölümde 2000-2015 yılları arasında dünyada mali yolsuzluklar, Türkiye'deki mali yolsuzluklar ele alınacaktır. Ayrıca dünyadan muhasebe yolsuzlukları örneklerine ilişkin incelemeler ve Türkiye'den örnekler incelenmiş ve yorumlanmıştır.

BÖLÜM 1

MALİ YOLSUZLUK TANIMI, TÜRLERİ VE NEDENLERİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın temeli olan işletme yolsuzluklarının firma değerine etkilerinin incelenmesinde konunun açıklanmasına yardımcı bazı terim ve kavramların tanımı yer almaktadır.

Mali yolsuzluk içeriğinde bir kısım kavramları barındıran bir olgudur. Bu kavramlar olgunun anlaşılır olmasına yardımcı olunması amacıyla aşağıda açıklanmıştır.

1.1. Mali Yolsuzluğun Tanımı

Yolsuzluk ve hile, kimi zaman aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Oysa hile ve yolsuzluk farklı eylemleri ifade eder. Birçok kaynakta yolsuzluk ve hile eşanlamlı kullanıldığı için, tezde bu ayırım başlangıçta belirtmekle birlikte tez içinde de aynı anlamda kullanılacaktır.

1.2. Mali Yolsuzluğun Türleri

Mali yolsuzluk kavramı hileler sonucu oluşan ve şirket lehine devlet aleyhine edimlere sebep olmuş eylemleri ifade eder.

“ Hile genel bir terimdir ve insan zekasının planlayabileceği, bir kişi tarafından yanlış sunumlar yoluyla başka birisi üzerinde avantaj sağlamak üzere başvurulmuş her türlü yolları kapsar. Konumuzla ilgili olarak hileyi, bir işletmenin kaynaklarının ve varlıklarının kasıtlı olarak yanlış kullanımı veya suiistimal edilerek kişisel zenginleştirme amacıyla kullanılarak, bir çalışanın kişisel yarar sağlamaya çalışması şeklinde tanımlayabiliriz”(Gülaçtı, 2000: 2-3).

“Ülkemiz mevzuatında doğrudan ya da dolaylı olarak yolsuzlukla mücadele kanunlarında yolsuzluk tanımına rastlanamamıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi’ nin yıllık olarak yayınlamış olduğu eser olan Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2000’de de yolsuzluk şöyle tanımlanmaktadır: ‘Genellikle üç veya daha fazla kişinin bir araya gelerek, bazı kamu görevlilerinin de katılımıyla devlet hazinesinin zarara uğratılması şeklindedir’ (Gökçe, 2003: 99).

MASAK (2005: 1), yolsuzlukla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: Maddi menfaat için (örneğin rüşvet) ya da parasal olmayan özel amaçlara yönelik olarak (örneğin

kayıрма) kamusal yetkinin yasadışı kullanımını içeren davranış ve eylemleri kapsamaktadır. Türk Dil Kurumu'nun türkçe sözlüğün de yolsuzluk kötüye kullanma; suiistimal ise yetkiyi kötüye kullanma olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankası'nın kullandığı "kamu yetkisinin özel çıkarlar için kötüye kullanılması" tanımı, yolsuzluğun en yaygın ve en basit tanımıdır (T.C. Maliyet Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

"Belirlediği yolsuzluk türleri bakımından en geniş ve detaylı uluslararası belge olan "Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" nde ulusal kamu görevlilerinin rüşveti, yabancı kamu görevlilerinin ve uluslararası örgüt görevlilerinin rüşveti, malvarlığının kamu görevlilerince zimmete geçirilmesi, nüfuz ticareti, görevin kötüye kullanılması, haksız zenginleşme, özel sektörde rüşvet, özel sektörde zimmet suçları ile bu suçlarla ilgili suç gelirlerinin aklanması, gizleme ve adaletin engellenmesi suçları Sözleşme kapsamına alınmıştır." (T.C. Maliyet Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

Tüm bu açıklamalardan sonra "Mali Yolsuzluk" tanımını tekrar düzenlemek gerekirse aşağıdaki ifadeler uygun olur: "İşletme yöneticilerinin, çalışanlarının veya işbirlikçilerinin, mali tablolara yansıyan veya yansımayan şekilde, maddi menfaat sağlamak ya da parasal olmayan çıkarlar elde etmek amacıyla, yasadışı olarak yetkilerini kötüye kullanmaları ve yaptıkları suiistimaller aracılığıyla işletme ve çıkar çevrelerinin maddi-manevi çıkarlarının ve devletin vergi gelirinin olumsuz yönde etkilenmesidir." Yolsuzluk kavramının tanımlanmasında birçok yaklaşım öne sürülmüştür. Yolsuzluğa sebebiyet veren faktörlerin çeşitli olması, yolsuzluğun sonuçlarının ve yolsuzluğun gerçekleştiği ortam ve örgütlerin farklı özellikler taşıması, yolsuzlukla ilgili tanımların çeşitliliğine yol açmıştır. Yolsuzluk, sözcük olarak; "bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma"yı ifade etmektedir. Ayrıca, 26 Mart 1996 tarihinde kabul edilen, "Amerikan Devletleri Arasında Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi"; Avrupa Birliği Konseyi Tarafından 26 Mayıs 1997 tarihinde kabul edilen, "Avrupa Toplulukları Görevlerini ya da Avrupa Birliği Üye Devlet Görevlilerini Kapsayan Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi"; Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü tarafından 21 Kasım 1997 tarihinde kabul edilen, "Uluslararası Ticari İşlemler de Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi"; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 27 Ocak 1999 tarihinde kabul edilen, "Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi"; Avrupa Konseyi

Bakanlar Komitesi tarafından 4 Kasım 1999 tarihinde kabul edilen, “Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi”, Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından 17 Temmuz 2013 tarihinde kabul edilen, “Afrika Birliği Yolsuzluğun Önlenmesi ve Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi”’n de yer alan ve yolsuzluğu bir suç olarak değerlendirilmesi için üzerinde mutabık kalınan tanım; “bir kamu görevlisinin resmi görevlerini yerine getirmesi çerçevesinde bir işlem yapması veya yapmaktan kaçınması için, kendisi veya üçüncü bir kişi veya taraf lehine haksız bir menfaatin doğrudan veya dolaylı olarak vaat edilmesi, teklif edilmesi, verilmesi veya kabulü” şeklindedir. Bu tanım yolsuzluğu kamusal açıdan ele almaktadır (Gürbüz ve Dikmenli, 2013: 24).

Yolsuzluğun özel sektörü de içine alan bir tanımı da, Birleşmiş Milletler Bölgeler Arası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü tarafından, “Kamu ve Özel Sektörün Karar Verme Mekanizmalarındaki Bozulma ve Yozlaşma” şeklinde ifade edilmiştir. Örgütsel bakış açısı ile yolsuzluk; “kamu ve özel sektörde, kişilerin sorumluluğunda bulunan kaynakları, kanuna aykırı bir şekilde kişisel amaçlar için kötüye kullanılması” olarak tanımlanabilir. Uluslararası Saydamlık Örgütüne göre daha genel bir bakış açısıyla yolsuzluk; ”kamu gücüyle, sınırlı olmayan herhangi bir görevin özel çıkarlar için kötüye kullanılmasını” ifade eder. Dolayısı ile dar açıdan yolsuzluk sadece kamu kaynaklarının kötüye kullanılması olarak karşımıza çıkarken; daha geniş anlamda yolsuzluk herhangi bir kamu veya özel sektör kurumundaki mevcut kaynak ve yetkilerin kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması olarak öne çıkmaktadır. Birçok ülkede özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerdeki yolsuzluk olgusuna dikkat çekilmektedir (Gürbüz ve Dikmenli, 2013: 24-25).

Birçok alanda olduğu gibi, muhasebe alanında da bir takım hileler söz konusudur. Muhasebe hilesi, belirli bir amaçla işletmenin işlem, kayıt ve belgelerinin tahrif edilmesidir. Muhasebe hatalarının bilgisizlik ve dikkatsizliğe dayanmasına karşın, muhasebe hileleri bilinçli olarak yani kasten yapılır. Muhasebe hilelerinde, yapılacak eylemi daha önceden planlayıp, kurgulama söz konusudur. Muhasebe hataları daha çok kayıtlar üzerinde yapılırken, muhasebe hileleri ağırlıklı olarak belgeler üzerinde yapılır. Hilenin, belge ve kayıtlar üzerinde bilinçli olarak yapılması nedeniyle muhasebe sistemi içinde kendiliğinden ortaya çıkarılması beklenemez. Aksine, bilerek yapılması nedeniyle tespit edilip ortaya çıkarılması son derece güç

bir durumdur. Bunun nedeni, insan zekâsının sürekli olarak yeni yöntem ve usuller geliştirmesidir (Hesap Uzmanları Derneği, 2004: 151).

İşletmelerde yapılan çeşitli düzensizliklerin hata veya hile olduğunu birbirinden ayırt etmek kasıt unsurunun ortaya çıkarılmasına bağlı bulunduğundan dolayı, bu ayırımın yapılması oldukça güç bir iştir. Hata ve hile arasındaki temel belirleyici fark, yapılmasındaki niyet olup; kasıtlı yapılan düzensizlikler hile, kasıtsız yapılanlar ise hata olarak adlandırılır. (Şimsek, 2001: 13)

Muhasebe, işletmelerde gerçekleşen mali nitelikteki işlemlere ilişkin bilgileri saptayan, ölçen, kaydeden, sınıflandıran, özetleyen ve yorumlayan bir sistemdir. Dolayısıyla, muhasebe hilesi, bu sistem içerisinde işletmeye veya üçüncü kişilere karşı bilinçli olarak yapılan her türlü düzensizliğe verilen isimdir. Bir başka tanımla “muhasebe hilesi, hesap işleyişi ve kayıt düzeninin vergi ve muhasebe ilkelerine aykırı olarak tutulması şeklinde tanımlanabilir”. Muhasebe hilesi kavramı, V.U.K.’nun kaçakçılık suçlarının düzenlendiği 359. maddesinin a fıkrasında yer almaktadır. Bu kavram, sözü edilen fıkra, “Vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklama ve ibraz mecburiyeti bulunan; Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hilesi yapanlar...” şeklinde geçmektedir. (Seviğ, 2004: 22)

V.U.K.’nun 359. (Pınar, 2003: 315) maddesi, muhasebe hilesini tanımlamaz sadece ondan bahseder. Muhasebe hilelerinin vergi hukukundaki sonucu kasıtlı olarak vergi kaybına sebebiyettir ve kaçakçılık sayılır. Ayrıca, muhasebe hileleri genellikle vergi suçu raporu yazılmasını gerektirir (Hesap Uzmanları Derneği, 2004: 152).

Yolsuzluk çeşitleri temel olarak üç kategoride incelenebilir, bunlar: Varlıkların zimmete geçirilmesi, rüşvetçilik, hileli beyanlardır. Günümüzde nakit zimmetinde hem olay bazında hem de olayların maddi kayıpları bazında artış gözlenmiştir. Nakit dışı yolsuzluklarda ise olay bazında büyük bir artış gözlenirken yolsuzluğun maddi kaybı açısından düşüş gözlenmiştir. Rüşvet ise, olay bazında artış gözlenirken olaylardan kaynaklanan yolsuzluk maliyetlerinde düşüş gözlenmiştir. Hileli beyanlarda ise, olay bazında artış gözlenirken olaylardan kaynaklanan maddi kayıplar da azalış gözlenmiştir. Hileli beyanlardan kaynaklanan maliyette ne kadar 2004 yılında bir azalış gözlenmiş olsa da çok büyük bir yolsuzluk kayıpları açısından azalış gözlenmiştir. Hatta en büyük yolsuzluk maliyeti 1.000.000\$’la yine hileli beyanları oluşturmaktadır (Hesap Uzmanları Derneği, 2004: 153).

1.2.1. Meslekî Yolsuzluk

NPCAP 2004'te (1) mesleki yolsuzlukla ilgili şu açıklamalara yer verilmiştir: Mesleki Yolsuzluk; bir kişinin, kuruluşun kaynaklarını veya varlıklarını kasıtlı olarak yanlış kullanması veya kötüye kullanması yolu ile kişisel zenginliğini arttırmasıdır. Bu tanım oldukça geniş çaplıdır ve üst düzey yöneticilerin, müdürlerin ve çalışanların kötü davranışlarını da kapsamaktadır. Mesleki yolsuzluk uygulamaları, şirketin stoklarından gerçekleştirilen küçük çaplı çalmalar veya oldukça karmaşık ve planlı finansal yolsuzluklar şeklinde olabilmektedir. Tüm mesleki yolsuzluk hileleri ortak dört anahtar unsura sahiptir. Faaliyet; gizlidir, suçu işleyen kişi güvene dayalı görevlerini organizasyona karşı olacak şekilde ihlal etmektedir, suçu işleyen kişiye yönelik doğrudan veya dolaylı finansal faydalar sağlamak amacı ile işlenmektedir, kuruluşun varlıklarının, gelirlerinin veya kaynaklarının kullanılmasına mal olmaktadır. Bu tanımlamalarda geçen yolsuzluk terimi bize sanki sadece yolsuzlukların kamu sektörlerinde yapıldığı düşüncesini verse de yapılan çalışmaların, özel sektörü de kapsadığı bilinmektedir.

NPCAP 1996'da (Weld v.d. 2004: 44) da belirtildiği üzere tüm mesleki yolsuzluklar üç temel kategoriye ayrılmıştır:

- **“Varlıkların Zimmete Geçirilmesi:** Organizasyonun varlıklarının çalınması veya kötüye kullanılması (yaygın örnekleri, gelirlerin kaynağını alma, stokların çalınması ve maaş/ücret bordrosu yolsuzlukları)
- **Rüşvet:** Failin, ticari işlem sırasındaki etkilerini kendilerine veya başka birine fayda sağlayacak şekilde kötüye kullanması (yaygın örnekleri; komisyon alma, çıkar çatışması)
- **Hileli Beyanlar:** Genel olarak örgütün finansal durumunun çarpıtılmasıdır (yaygın örnekleri; gelirlerin abartılması, borçların veya harcamaların azaltılması)”

“Mesleki yolsuzluğun ve sahtekarlığın gerçek maliyetinin belirlenmesi çoğu kez imkansız bir görevdir. Çünkü yolsuzluk gizliliğe dayanan bir suçtur ve kuruluşlar çoğu kez düştükleri durumdan haberdar olamazlar. Pek çok yolsuzluk tespit edilememiş veya üzerinden yıllar geçtikten sonra ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte, tespit edildiği halde çeşitli nedenlerle rapor edilmemiş, rapor edildiği halde dava açılmamış yolsuzluklar da bulunmaktadır. Son olarak, sadece yolsuzluklara ilişkin ayrıntılı bilgi toplamakla sorumlu hiçbir kurum bulunmamaktadır. Tüm bu

faktörler bir araya geldiğinde, mesleki yolsuzluğun gerçek maliyetine yönelik herhangi bir tahmin dahi yapılması imkansız hale gelmektedir.” (Weld v.d. 2004: 44)

1.2.2. Nakdi Yolsuzluk

NPCAP 2004’de olayların, yüzde 92,7’si varlıkların zimmete geçirilmesi şeklindedir. Bununla birlikte bu yolsuzluğun ortalama kaybı 93.000\$ ile en düşük seviyededir. Tam tersi biçimde hileli beyanlar yüzde 7,9 ile en az yer alan yolsuzluk iken 1.000.000\$ ile en büyük ortalama kayba sahiptir. Rüşvetin de olay ortalaması yüzde 30,1, ortalama kaybı da 250.000\$’dır. Ortalama kayıplar düşük olmasına rağmen, hileli beyan yolsuzluğunun maliyeti en az 1milyon\$’dır. Raporda nakit yolsuzlukları üç gruba ayrılmaktadır. (Weld v.d. 2004: 44)

1. **Hileli Harcamalar:** Fail, bazı oyunlar veya yöntemler yolu ile kuruluşun kaynaklarının sahte harcamalar gerçekleştirmesine neden olmaktadır. Yaygın örnekleri arasında yanlış fatura düzenlenmesi veya şirket çeklerinde sahtekarlık yapılması yer almaktadır.

2. **Kaymağını Almak:** Kuruluşun defterlerine ve kayıtlarına girilmeden önce kuruluşun nakit parasının çalınmasıdır.

3. **Nakit Hırsızlığı:** Kuruluşun defterlerine ve kayıtlarına girildikten sonra kuruluşun nakit parasının çalınmasıdır.

“Nakit yolsuzluklarının bu üç türü arasında en yüksek oran yüzde 74,1 ve 125.000\$’lık ortalama kayıp ile hileli harcamalara aittir. Harcama hileleri genel olarak beş farklı gruba bölünebilmektedir; faturalandırma hileleri, maaş/ücret bordrosu hileleri, masrafların iade edilmesi hileleri, çeklerin değiştirilmesi/bozulması, harcamaların kayıt edilmesinde yapılan hileler.” (Weld v.d. 2004: 44-45).

1.2.3. Bilanço Yolsuzlukları

1. Yüksek düzeydeki yönetimin gerçekleştirdiği yolsuzluğun tespit edilmesi, tepe yönetim üzerindeki denetim eksikliği nedeniyle daha zor olabilmektedir. 1987 ve 1997 yılları arasında Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu’nun tespit ettiği 204 şirket yolsuzluklarında CEO’ların yüzde 72’lik bir oran ile yolsuzluğa karıştığı anlaşılmıştır. AAER adlı denetim şirketinin 1998 ve 1999 yıllarındaki çalışmasında 210 inceleme yapılmış ve bunların 139’u bütçe yolsuzluklarından bağımsız denetim veya muhasebe konularını veya diğer olaylarda

incelenen bütçe yolsuzluklarını kapsamaktadır. Yenilenen AAER bilgisinde yolsuzlukların arttığı gözlemlenmiştir. (Cullinan ve Sutton, 2001: 209)

2. Bilanço yolsuzluklarına katılanların; CEO, başkan ve eşdeğeri 51 (yüzde 70,8); diğer kıdemli yönetim 14 (yüzde 19,4), Birim yönetimi 7 (yüzde 9,8)dir. Buna göre, denetçiler tarafından tespit edilemeyen maddi yolsuzlukların büyük çoğunluğu üst düzey yönetimin faaliyetlerinden ortaya çıkmaktadır. Bilanço yolsuzluklarında artış gözlenmesi dikkat edilmesi gereken bir sonuçtur. Bununla beraber araştırma yapılan şirketler içerisinde bilanço yolsuzluklarına başvuranların, üst düzey yönetici ve uzman olması yolsuzlukların tespit edilmesindeki güçlüğü de ortaya koymaktadır. Bu sebeple en önemli görevin denetçiye düştüğü açıktır. Ancak denetçinin bu görevini yerine getirirken karşılaşacağı güçlükler de olabilir (Cullinan ve Sutton, 2001: 209).

“Denetçi; bütçedeki maddi uygunsuzlukların kesin bir güvence içerisinde saptanmasını sağlayamaz. Bunun nedenleri,

3. Aldatıcı faaliyetin gizlenmiş yönleri çoğu kez hileli veya hatalı belgelendirmeyi içermektedir,

4. Doğru biçimde planlanan veya uygulanan denetim yolsuzluktan kaynaklanan uygunsuzlukları tespit edemese bile, yolsuzluk risk faktörlerinin ve diğer koşulların belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde profesyonel yargıların uygulanması gerekmektedir. Bu açıdan, denetçi, bütçedeki maddi uygunsuzlukların tespit edilmesinde yeterli güvenceyi tek başına sağlamayabilmektedir.” (Cullinan ve Sutton, 2001: 209-210).

Aslında, yeterli güvence, yolsuzluk tespitinde yüzde 100 güvenceden daha azını belirtmektedir. Çünkü süreç, yolsuzluk kaynağına bağlı olarak çeşitlenen yolsuzlukları tespit etmeyi gerektirdiğinden, yeterli güvencenin işletilmesi, üst düzey yönetimin dahil olduğu yolsuzlukların tespit edilmesi olasılığını etkileyecektir. ABD meslek açıklaması uzman yolsuzluk saptama sorumluluğunun 1990’ların sonunda SAS 82 ile açıklarken, yolsuzluğu saptamaya yönelik “mesleğin” yasal sorumluluğu, kanunlaştırıcı faaliyetler sürecinde 1990’ların sonunda azalma göstermiştir. Denetçinin yolsuzluğu saptamasındaki başarısızlıktan kaynaklanan potansiyel yasal kayıplar, 1995 yılında menkul kıymetler yasasında yapılan değişiklikler ile büyük ölçüde sınırlanmıştır. Denetçilerin yolsuzlukları saptamalarına yönelik potansiyel

yasal kayıplar 1990'ların sonundan itibaren azalmıştır. (Cullinan ve Sutton, 2001: 210)

1.2.4. Diğer Yolsuzluk Türleri

“Yolsuzluğu ortaya çıkartacak bilginin belirlenmesine yönelik olarak yapılan çalışmalarda denetçi, yolsuzluğun altı grupta gerçekleştirilebileceğinin farkında olmalıdır; bunlar, hırsızlık, zimmete geçirme, gerçek olmayan ticari işlemler, komisyondan pay verme, rüşvet ve gasp, çıkar çatışmasıdır.” Bu grupta bahsedilen ‘hırsızlık’; eşya, tesis, hizmet ve zaman hırsızlığını içermektedir. ‘Zimmete Geçirme’ ise; paranın, sorumluluk derecesinin ve çalışanın güveni zimmete geçirilmesini ifade etmektedir. ‘Rüşvet ve gasp’, görevin kötüye kullanılmasına yönelik bir teklif yapıldığında ve kabul edildiğinde ortaya çıkmaktadır. ‘Çıkar Çatışması’, söz konusu işin yapılmasında finansal çıkarları olan kişilerin olaya dahil olması ile ortaya çıkmaktadır (Fulwider, 1999: 13).

1.2.5. Kredi Kartı Yolsuzluğu

Yolsuzluk soruşturmasının başlarında, araştırmacının kurbandan yeminli bir yolsuzluk/sahtekarlık belgesi alması zorunludur. Kredi kartı başvurularında dikkat edilmesi gereken yolsuzluk işaretleri şunlardır: Düşük miktarlardaki maaş listeleri, belirsiz iş tarifleri, uyumsuz adresler, alan veya posta kodu numaraları. Posta müfettişlerinden, şüphelenilen dolandırıcıların adreslerinin gizlenmesinde yardımcı olmaları istenmelidir. Bu şekilde gerçek isimlerin ve kurban finansal kuruluşların belirlenmesi sağlanabilmektedir. Şüpheli, görgü tanıklarının saptanması, birden fazla suç ortağının ifadesi, itiraflar, adli kanıtlar, ihbarcılar, gizli çalışan resmi memurlar veya ajanlar yolu ile engellenebilir. Yolsuzluk soruşturmacısı bankaya veya kredi veren kişiye veya kuruluşa aşağıdaki soruları sorabilmektedir (Donnelly, 2004: 29-31, 57-58):

- “ Hesap ne zaman ve nasıl açıldı?
- Açılan hesabın türü nedir?
- Kimlik veya referans olarak ne kullanılmıştır?
- Hesabın açılmasıyla kim ilgilenmiştir?
- Yolsuzluktan doğan kayıp nedir?
- Ortada hiç ek kart kullanıcısı veya hesap imzalayıcısı var mıdır?

- *Adres, iş yeri gibi ne türden kişisel bilgi verilmiştir?*
- *Nerenin adresi kullanılmıştır?*
- *Nerenin telefon numarası kullanılmıştır?*
- *İşyeri adı nedir?*
- *Çekler, kredi kartları, ve ticari eşya satışları nerededir?*
- *Hesaba geçirme nerede yapılmıştır?*
- *Para nereden çekilmiştir?*
- *Gözetim, video kayıtları ve fotoğrafları var mıdır?*
- *Daha ileri düzeyde bilgi için iletişim kuran kişi kimdir?” (Donnelly, 2004: 29-31, 57-58)*

1.2.6. Çek Yolsuzluğu

Çek yolsuzluklarına yönelik olarak tüm ticari işlemlerin kayıt altına alınması gerekmektedir. Pek çok finansal kuruluş ve uzman çek, yolsuzluk riskini azaltmak için uygulanabilecek yöntemlerden bazılarını aşağıdaki gibi sıralamışlardır: Örgüt içerisinde mali görevlerin ayrıştırılması, banka hesaplarındaki değişimlerin sürekli olarak izlenmesi, “Pozitif Ödeme” veya “Karşılıklı Pozitif Ödeme” sistemlerinin uygulanması, çekleri bastıran şirkete ve doğru güvenlik numaralarına sahip olup olmadıklarına dikkat edilmelidir (Dervaes, 2005: 11-63).

1.3. Mali Yolsuzluğun Göstergeleri

Yolsuzluğun tespit edilmesi ile ilgili çalışmalarda çeşitli göstergelerdeki anormalliklere rastlanmaktadır. Bu anormallikler “*kırmızı bayraklar*” olarak işlev görebilirler. Bunlar yolsuzluğun geçmişteki durumlarıyla ilişkilendirileceği belirti ve göstergeleridir. Yolsuzluğu ortaya çıkaracak denetçi, tek başına önemli görünmese de topluca değerlendirildiğinde sık sık yolsuzluğun somut göstergesi olan kırmızı bayrakların işaret ettiği aykırılıklara dikkat etmelidir (Özsemerci, 2003: 22) .

Aşağıdaki liste bazı yolsuzluk belirtilerini içermektedir.

- a) “Değiştirilmiş ya da kayıp belgeler,
- b) Belgelerle desteklenmeyen yetersiz açıklamalar,
- c) Muhasebe kayıtlarındaki alışılmamış işlem ve tutarsızlıklar,
- d) Beklentilere uygun olmayan rakam, eğilim ve sonuçlar,

- e) Çalışanların aşırı savurgan hayat tarzına yönelik işaretler,
- f) Belirli bir kimseye verilmiş makul olmayan ayrıcalık ya da kabul edilemeyecek kadar düşük bedel,
- g) Önemli konumlardaki çalışanların çok sık değişmesi,
- h) Çok yüksek ya da çok düşük miktarlar, makul olmayan tarih ve yerleri ya da çok sık kullanılmış isim ve adresleri içeren şüpheli belgeler,
- i) İptal edilmiş çeklerin üzerindeki olağan olmayan şerhler,
- j) Envanter ya da borçlular üzerindeki bakiyeler üzerinde gerekçesiz düzeltmeler,
- k) İhale tekliflerinin son kabul tarihlerinde uygulanmış istisnalar,
- l) Hiç yıllık izin ya da sağlık izni kullanmayan görevliler”.

Uygunluk testlerinde rastlanılan ilişkiler bir şeylerin yanlış olduğunu gösterir. Böyle durumlarda denetçi muhtemel yolsuzluk işaretlerine özel önem vermelidir. Yolsuzluk ortaya çıkarıldıktan sonra bunu kanıtlayan belgelerin düzeltilme değiştirilme, tahrifat hatta yok edilme ihtimaline karşı denetçinin önlem alması gereği de burada vurgulanmalıdır (Özsemerci, 2003: 23).

Yolsuzluğun oluşumunda zayıf kurumsal yapının bazı karakteristik özellikleri de aşağıda özetlenmiştir (Küçük ve Uzay, 2009: 100).

- Ahlaki ilkelerin olmayışı,
- Liderlik ve kılavuzluk ruhunun işletmede hissedilmeyişi,
- İşletme içi kural, politika ve prosedürlerin belirlenmemesi,
- İşletmenin bazı hedef ve/veya çıkarlarına gereksiz bir şekilde aşırı önem verilmesi,
- Kontrol politika ve prosedürlerinin belirli olmayışı, kontrollerin yetersiz olması veya etkin ve tatmin edici bir şekilde yerine getirilmemesinden kaynaklanan, zayıf iç kontrol yapısı.

Yolsuzluğa karşı geliştirilen hile ortamını ile ilgili teorilerden biri de 1940’ların sonlarında geliştirilen Donald R. Cressey tarafından geliştirilen “Hile Üçgeni Teorisi”dir. Buna göre hileye yol açan finansal olayların meydana gelmesi

için üç durumdan en az birinin var olması gerekir. Hile üçgeni yaklaşımına göre hilenin işlendiği ortamda mevcut olan durumlar şunlardır(Bekçioğlu v.d., 2013: 58);

“**Teşvik ve Baskı;** yönetim veya diğer çalışanları hileli davranışta bulunma yönünde güdüleyen karlılık hedeflenmesi, performansa dayalı ücretlendirme gibi bazı teşvik ve baskı unsurları vardır.

Fırsatlar; Kontrollerin yetersizliği, etkinsizliği veya yönetimin kontrolleri boşa çıkarmadaki yeteneği türünden bazı şartlar hilenin oluşumuna bir tür fırsat sunmaktadır.

Tavırlar ve Meşrulaştırma; Hileli davranışta bulunanlar, kişisel ahlak anlayışlarına uygun olarak hileli davranışlarını meşrulaştırabilir diğer bir deyişle mazur göstermeye çalışabilir. Bazı kişilerin ahlaki anlayışları onların bilerek ve isteyerek dürüst olmayan davranışlar sergilemesine izin verebilir. Diğer taraftan yeterli ölçüde baskının olduğu ortamlarda, kendisinden bu tür davranışlar beklenmeyen kişilerin bile hileli davranışta bulunması söz konusu olabilir. Teşvik ve baskı ne kadar büyükse bir kişinin hileye bulaşma fiilini meşrulaştırma ihtimali de o derece büyük olacaktır” (Bekçioğlu v.d., 2013: 58).

TUSİAD’ ın Kamu Reformu Araştırması’na göre yolsuzluk teriminin ilk çağrışımı olarak kullanılan ifadelerin % 84’ ü çeşitli eylem ya da davranış türlerine, % 16’ sı çeşitli kurum ya da kişilere atıfta bulunmaktadır (<http://www.tusiad.org/turkish/rapor/finans/1.pdf>).

Yolsuzluk kavramıyla ilgilenen araştırmacıların üzerinde ortak olarak uzlaştıkları nokta, yolsuzluğun toplumun ileriye dönük değişimini ve ekonomik gelişimini engellediği varsayımıdır. Yolsuzluklar, toplumun fertlerinin refahına harcanması gereken kaynakların, bazı kişi ya da kişilere bırakılması, daha doğru bir ifadeyle, bu kişilerce çalınması anlamındadır. Başka bir ifadeyle yolsuzluk, “toplumun bir kesiminin daha çok yoksullaşması” anlamına gelmektedir.

Nitekim Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International) Viyana’da yürütülmekte olan Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesinin Mart 2003 tarihindeki 5. Dönem görüşmeleri sırasında yayımladığı bir bildiriyle, özel sektördeki yolsuzluk olgusuna dikkat çekmiş ve özel sektörde yolsuzluk olgusunun kabul edilmesi gereğine dair aşağıdaki gerekçeleri beyan etmiştir(Özkul ve Pektekin, 2009: 69):

“Birçok ülkede özel sektör, kamu sektöründen daha büyüktür.

Özelleştirme, kaynak yaratma gibi nedenlerle iki sektör arasında ilişkiler mevcuttur.

Özel sektördeki yolsuzluğu hoş görmek kamuya olan güveni sarsmaktadır.

OECD nezdinde ve birçok ülkede özel sektöre karşı da harekete geçme ihtiyacı görülmektedir.

Yolsuzluğun belirtilerini çoğaltmak mümkündür. Hangi biçimde belirirse belirsin yolsuzluk, bir olumsuzluğu ve ahlaki zafiyeti ifade etmektedir. Genel anlamda toplumsal yozlaşmaya ve bozulmaya işaret etmekte ve her alanda görülebilmektedir.

Yolsuzluklar, çeşitli durumlarda ve farklı şekillerde tespit edilebilir. Bunları dört ayrı koşulda değerlendirilmektedir. Söz konusu koşullar; çalışma durumu, kaza koşulları, tıbbi müdahaleler ve iddia sahibinin avukatıdır. Bu koşullarda çok çeşitli yolsuzluklara rastlanabilir. Örneğin Çalışma Durumunda; eğer zarar gören çalışanın çalıştığı iş dönemlik ise ve bitmek üzere ise, olaydan önce sebepsiz veya çok uzun izin almış ise, olayda haklı çıkması gereğinden çok zaman almış ise vb. durumlar rastlanmış ise olaya yolsuzluk şüphesi ile yaklaşılabilir. Kaza koşullarında; kaza en son cuma gününün öğleden sonrası veya çalışanın işe geldiği pazartesi gününün hemen ertesi günü olmaktadır veya kazanın ayrıntıları belirsizdir ve hiçbir tanığı yoktur bir başka şekilde çalışan, garip saatlerde bacak/kol ağrıları hissettiğini belirtmektedir. Örn: Yemek saatlerinde. vb.”

Tıbbi Müdahaleler esnasında; teşhis, tedavi ile uyumlu değildir veya doktorun şüpheli taleplerde bulunduğu bilinmektedir. Bir başka şekilde, kaza önemsiz olmasına rağmen, uygulanan tedavinin süresi büyük yaralanmalara yönelik bir uzunluktadır gibi İddia Sahibinin Avukatı; eğer ki kuşkulu olayları alması ile tanınmaktaysa vb. yine aynı şekilde yolsuzluk şüphesi ile yaklaşılabilir (Özkul ve Pektekin, 2009: 70).

1.4. Mali Yolsuzluğun Nedenleri

Yolsuzluğun nedenlerinden olan işletme yönetimi tarafından yapılan muhasebe hileleri, yapının özellikleri ve yapma biçimi açısından diğer hile türlerinden farklıdır. Bu tür muhasebe hileleri, ağırlıklı olarak tepe yöneticileri tarafından işletmenin kayıt ve mali tabloları üzerinde yapılan hileli düzenlemeler olarak ortaya çıkmaktadır. En tipik örnek olarak, tepe yöneticilerinin ortaklara

işletmeyi iyi durumda göstermek amacıyla muhasebe kayıtları üzerinde yaptıkları düzenlemeler gösterilebilir. İşletme yönetimi tarafından yapılan ve salt kendilerine veya işletme sahiplerine avantaj sağlayabilecek, bunun yanında diğer bütün üçüncü kişilere önemli zararlar verebilecek düzenlemeler iki ana gruba ayrılabilir (Bozkurt, 2000: 15-22). Bunlar:

- İşletmeyi olduğundan iyi gösterebilecek düzenlemeler,
- İşletmeyi olduğundan kötü gösterebilecek düzenlemelerdir.

İşletme yönetimleri tarafından yapılan muhasebe hileleri, genel olarak bu iki amaç etrafında toplanmaktadır. İşletme yönetimleri yaptıkları hileli uygulamalarla ya işletmenin durumunu olduğundan iyi göstermekte ya da olduğundan kötü göstermektedir. İşletmelerin gerçek durumunu olumlu veya olumsuz gösteren düzenlemeler; işlemlerin kaydedilmesinde ve mali tabloların hazırlanmasında işletme yönetiminin taraflı davranışı sonucu, üçüncü kişilerin aleyhine çıkar için yapılan hilelerdir. Bu hilelerden zarar görenler alıcılar, ortaklar ve pay sahipleri, borç verenler ve bazen de işletmenin kendisi olabilmektedir. İşletme yönetimi tarafından yapılan muhasebe hilelerinin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Hesap Uzmanları Derneği, 2004: 151):

- Zimmetlerin gizlenmesi
- Ortakların birbirini yanıltma isteği
- Daha az kâr dağıtma isteği
- Yolsuzlukların gizlenmesi
- Hak edilmeyen teşviklerden yararlanma isteği
- Vergi kaçırma düşüncesi

Ayrıca, tepe yöneticilerini hileli düzenlemelere iten nedenler olarak şunlar da sayılabilir (Bozkurt, 2000: 15-22):

- *“Yaptıkları hileli düzenlemelerden dolayı kendilerine çıkar sağlamaları. Örneğin; işletmenin gelirlerinin iyi bir noktaya gelmesi sonucu ikramiye elde etmeleri gibi.*

- *Yöneticilerin, hileli düzenlemeleri çeşitli yöntemlerle kolayca yapabilmeleri. Örneğin; envanter değerlendirme yöntemleri ve amortisman uygulamaları ile çeşitli hileli düzenlemeler yapmak oldukça kolay olmaktadır.*

- *Yaptıkları hileli düzenlemeler sonucu muhtemelen yakalanmayacaklarını düşünmeleri. Zayıf iç kontrol yapıları ve denetimler bu şekilde düşünmelerine yol açmaktadır.*

- *Aşırı rekabete dayanan baskılarla karşı karşıya kalmaları. “*

İşletme yönetimleri tarafından yapılan muhasebe hilelerinde vergi kaçırma amacı ön plana çıkmaktadır. İşletmeler, farklı yöntemlerle giderlerini şişirerek veya gelirlerini az göstererek, kârlarını olduğundan düşük göstermekte ve dolayısıyla daha az vergi ödemektedir. Bu da, devletin en önemli gelir kaynağını olumsuz etkilemektedir. İşletmelerin kârını az göstererek, daha az vergi ödemeye yönelik düzenlemeler, işletmeler büyüdükçe etkisini yitirmektedir. Bu gibi düzenlemeler daha çok orta ölçekli ve daha küçük işletmelerde etkin olmaktadır. İşletmeler büyüdükçe kendilerini daha iyi göstererek işletme ile ilgili üçüncü kişileri yanıltma ve onlardan yararlanılma yoluna gidilmektedir. Yani, işletmenin durumunu olduğundan kötü gösterme amacı küçük ve orta ölçekli işletmelerde; işletmenin durumunu olduğundan iyi gösterme amacı ise büyük ölçekli ve özellikle de halka açık işletmelerde kendini göstermektedir (Bozkurt, 2000: 15-22).

İşletmeler, cironun saklanması, stoklar üzerinde oynamalar, giderlerin gerçeğe uygun olmayan şekilde arttırılması, fazla amortisman ve karşılık ayrılması gibi çeşitli şekillerde kârlarını azaltma yoluna gidebilmektedirler. Böylece, olması gerekenden çok daha düşük tutarda vergi öderler. Bir işletmede gerçek durumun yukarıda sayılanların aksine değiştirilmesi de mümkündür. Bunun için de, hileli bir şekilde kârın arttırılması veya zarar yerine kâr gösterilmesine yönelik işlemler yapılabilir. Böylece, işletmenin finansal durumu olduğundan çok daha iyi görünecek ve dolayısıyla, işletme ilgilileri yanıltılmış olacaktır. Özellikle, halka açık işletmelerde bu tür hileli düzenlemelere daha sık rastlanmaktadır. Halka açık işletmeler, çeşitli hile yöntemleriyle finansal durumlarını olduğundan iyi göstererek, işletmenin piyasa değerini oldukça arttırabilmektedir. Böylece, hem işletmenin piyasa değeri haksız bir şekilde arttırılmakta, hem de işletmenin itibarı artarak daha fazla kaynak sağlayabilmektedir. ABD’de dünyaca tanınmış bazı büyük şirketlerde 2001 yılı itibariyle meydana gelmeye başlayan muhasebe skandalları serisi uluslararası finansal piyasalarda geniş yankılar uyandırmıştır. Yaşanan muhasebe skandalları, kamunun finansal raporlara ve kurumsal açıklamalara olan güvenini oldukça sarsmıştır. Zararda olan şirketlerin kamuya açıklanan finansal tablolarında, yapılan muhasebe hileleriyle ve denetim şirketlerinin bu hilelere göz yummasıyla birlikte gerçek olmayan kâr rakamları ilan edilmiştir. Böylece, bu şirketlerin borsada işlem gören hisse senetlerinin fiyatları haksız bir şekilde yükselmiştir. Yatırımcılar, olumlu finansal tablolar ve sürekli artan hisse senedi fiyatları nedeniyle büyük

beklentiler içine girmiştir. Ancak, yöneticilerin sahip oldukları hisse senetlerini, finansal tablolar düzeltilerek yeniden ilan edilmeden önce yüksek fiyattan satmaları sonucu yatırımcılar büyük zarara uğramıştır. Aslında, şirketler zararda ve büyük borç yükü altındaydılar. Ancak çeşitli yöntemlerle finansal tablolar gerçek olmayan bir şekilde düzenlenmiş ve böylece yatırımcılar yanıltılarak büyük zararlara uğratılmıştır (Süer, 2004: 44).

İşletmelerin mali durumlarının olduğundan daha iyi gösterilmesinin amaçları olarak şunlar sıralanabilir:

- *“Daha fazla kredi alabilmek,*
- *Çok ortaklı şirketlerde ortakları tatmin etmek için fazla kâr dağıtmak,*
- *İşletmenin kamuoyunda imajını güçlendirmek,*
- *Borsada hisse senetlerinin fiyatlarını arttırmak,*
- *Vergi ödeyebilmek,*
- *Yeni ortakların işletmeye katılmasını teşvik etmek.*

İşletmelerin mali durumlarının olduğundan daha kötü gösterilmesinin amaçları ise şu şekilde sıralanabilir:

- *Ayrılan ortaklarla veya ortakların varisleriyle avantajlı anlaşmalar yapmak,*
- *Az kazanç dağıtmak ya da hiç dağıtmamak,*
- *Hisse senetlerinin borsa fiyatlarını düşürmek (Anonim şirketlerin borsada kötü olan hisse senetlerinin rayiçleri üzerinde etki yapmak, aksiyon toplamak, satmak veya benzer vurgunculuk yapmak),*
- *Az vergi ödemek.*

İşletme çalışanları tarafından yapılan hileler de bulunmaktadır, bunlar; “Bir işletmenin kaynaklarının veya varlıklarının kasti olarak yanlış kullanımı veya uygulanmasıyla bir çalışanın kişisel yarar sağlamaya çalışması çabasıdır.”(Simsek, 2001: 20).

Yöneticinin herhangi bir nedenle hile yapma isteğinin ortaya çıkmasıyla hile eylemi başlamaktadır. Bu istek ya da motivasyon çok çeşitli baskı veya dürtülerle meydana gelebilir. Bu dürtülerin başında maddiyata olan gereksinim yatmaktadır. Motivasyon unsurunu oluşturan çeşitli baskı ve dürtüler bulunmaktadır. Yöneticiyi hile yapmaya iten bu motivasyonlar ekonomik, ideolojik ve psikolojik olarak

sınıflandırılabilir. Yönetici üzerinde oluşan baskı ve dürtü unsurları üç grupta incelenebilir. Bunlar (Bozkurt, 2009: 32):

“Kötü Alışkanlıklardan Doğan Baskılar: Yöneticinin kumar, alkol ya da uyuşturucu bağımlısı olması gibi nedenler hile yapmak için bir unsur oluşturmaktadır. Yöneticiler, kendilerinin ya da diğer aile bireylerinin bu bağımlılıklarını devam ettirmek için hile eylemine yönelebilmektedirler. İş hayatında çok başarılı bir yönetici, kumar tutkusu nedeniyle hileye başvurması gayet mümkündür.

Maddiyat Nitelikli Baskılar: Yöneticiler arzuladıkları hayatı yaşamak gibi çeşitli nedenlerle hile yapmaya başvurabilirler. Güzel yaşama istediği, yüksek tutarlarda kişisel borçlar, bir hastalık sonucu yüksek tutarlı sağlık harcamaları, beklenmedik nakit gereksinimleri gibi baskı unsurları çalışanı hile yapmaya iter. Maddiyattan kaynaklı bu baskılar çok kısa bir sürede meydana gelebileceği gibi uzun bir sürede de ortaya çıkabilir.

Hile yapmaya iten baskılardan maddi nitelikte olanlar somut gereksinim olarak kendini gösterebileceği gibi lüks tüketime olan meylin kişinin ihtiyaçlar skalasında yer almaması gereken ürünleri tüketmeye yönelmesi sonucu da ortaya çıkabilmektedir” (Kandemir, 2010: 47).

Yapılan İşle İlgili Baskılar: Yöneticilerin iş hayatlarında karşılaştıkları olumsuzluklar sonucu ortaya çıkan baskılar görülmektedir. Bu baskı maddiyata dayalı ve kötü alışkanlıklardan dolayı ortaya çıkan baskılar kadar olmasada bir hayli fazladır. Yöneticini işinden memnun olmaması, haksızlığa uğraması ya da buna inanması, beklediği terfi alamaması, düşük ücretle çalıştırılması, üstlerinden gerekli takdiri görememesi gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Yönetici hile yapmak istese de içinde bulunduğu koşullar, inançları, yakalanma korkusu, ahlaki yapısı, işini kaybetme korkusu, gibi nedenlerle hile yapmaktan vazgeçer. Ancak işletmede yeterli kontrol mekanizmaları yoksa, bu konuda aksaklıklar varsa ve fırsat oluşmuşsa yönetici hile yapmaya başvurabilir. Uygun fırsat ya da ortam, işletmenin en fazla kontrol edebildiği ve dolayısıyla özellikle işletme içine dönük etkili önlemler alabildiği bileşendir. Hazırlanan kontrol sisteminin yetersizliği, kontrol denetimlerinin eksikliği veya hiç olmaması hile yapmak için gereken ortamın oluşmasını sağlar. Örneğin, aktif varlıkların korunması amacıyla bir sistem geliştirilebilir ve bu sistem ilk bakışta aktif varlıkları korumaktadır. Fakat, önemli

kontrol noktalarında boşluklar bulunmaktadır. Bu kontrol boşluğunun farkında bir çalışan bundan gayet kolay bir şekilde yararlanabilir (Kandemir, 2010:16).

Çalışanları, çalıştıkları işletmelerde hile yapmaya iten nedenlerin basında gelir düzeylerinin düşüklüğünden dolayı fakirlik çekmeleri ve yüksek bir yaşam standardına sahip olma istekleri gelmektedir. Öte yandan, çalışanın isinden memnun olmaması, haksızlığa uğradığını düşünmesi, beklediği terfi alamaması, düşük ücretle çalıştırılması, üstlerinden gerekli takdiri görememesi gibi nedenler de hileyi doğuran etkenler arasında sayılmaktadır (Simsek, 2001: 23).

1.4.1. Yönetim Kaynaklı Nedenler

Genel olarak kamu ve işletme yönetiminde yolsuzluk, örgütsel düzenleyici kural ve işlemlerin yanında bireysel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yönetimsel yolsuzluk, politikaların uygulanmasında yani yasaların veya hükümet politika ve programlarının kamu bürokrasisi tarafından uygulanması sırasında ortaya çıkar. Bu nedenle yönetimsel yolsuzluğun taraflarından biri her zaman için kamu yöneticileridir. (Özsemerci, 2012: 22) “Yönetimsel işlemlere ilişkin kamu yetkisinin kamu yönetimi ya da siyasal uygulama sürecinde çıkar gözetilerek yasal düzenlemelere aykırı biçimde kullanılması yönetimsel yolsuzluk olarak tanımlanabilir.” Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yönetimsel yolsuzluğun daha fazla görüldüğü kabul edilmektedir. Bunun nedeni çıkar grupları ya da sivil toplum kuruluşu şeklinde ortaya çıkan örgütlenmelerin bu ülkelerde çok etkili konuma ulaşmamış olmaları yani ilgili denetim mercilerini harekete geçirecek konuma ulaşmamış olmaları ve bunun yerine kamu ve işletme yönetimine etkide bulunabilecek olan aile, akraba, etnik, dinsel ya da yerel bağlılıkların daha çok oluşmuş olmasıdır. Bunun sonucu olarak eksikliklere yönelik taleplerin daha çok yasalar yapıldıktan sonra uygulama sürecinde ortaya çıkması gösterilebilir. Bireylerin geleneksel ve sınırlı bağlılıkları, büyük ve örgütlü baskı kümelerini oluşturmalarına engel olmakta böylece yasa yapımına etkide bulunacak güç oluşmamaktadır (Berkman, 1983: 138).

İşletmelerde doğabilecek fırsat unsurları aşağıdaki gibi olabilmektedir;

- *“Hile yapanların cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın sağlanmaması,*
- *İşletmede çalışanlar arasında bilgi akışının zayıf olması,*
- *Tepe yönetiminde var olan cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliği,*
- *Sağlıklı denetim çalışmalarının olmaması,*

- *Çalışan davranışlarının yeterli şekilde gözlenememesi,*
  - *Zayıf ahlak politikaları,*
  - *Üçüncü kişilerle ve ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar,*
  - *Çalışanların yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik*
- şeklindedir” (Okay, 2011: 58).*

Burada çalışan kendini dürüst olarak algılar ve suç sayılacak bir eylemde bulunduğu kendini savunabilecek yeni mekanizmalar geliştirir. Çalışan kendisini, yaptığı işin kötü bir iş olmadığına inandırmaya çalışır ve kendince bazı cümleler bularak vicdanını rahatlatmaya çalışır. Hile yapanın bahane olarak sıralayabileceği bazı cümleler şunlardır:

- *“Zaten herkes yapıyor,*
- *Bu olay sonucu hiç kimse incinmedi,*
- *Onu hakettim sadece kendi paramı istiyorum,*
- *Yaptığının suç olduğunu bilmiyordum,*
- *Parayı sadece borç almıştım geri ödeyeceğim,*
- *Bu parayı iyi bir amaç için almıştım,*
- *Bu işletme yaptığımı haketmişti,*
- *İşletmenin vergi kaçırması nedeniyle zaten benim olanı aldım,*
- *Onlar bana ait daha fazlasını hak ettim,*
- *Bu işletmeye yıllarca verdiğim emeğin asıl karşılığı şeklindedir”.*

Böylelikle çalışanlar bu üç aşamayı da kendince çözüme kavuşturduktan sonra hile eyleminin gerçekleşmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır (Erdoğan, 2007: 68).

1.4.2. Bürokratik Nedenler

Bürokrasi, bir toplumda tabandan yukarıya çıktıkça daralan bir yapı içinde örgütlenmiş olan, kişisel olmayan genel kurallar ve işleyiş ilkelerine göre çalışan sistem ve kurallar grubudur. Amacı resmi olarak idari işlevlerle olsa da uygulamada yorumlamalar nedeniyle bazen resmi olmayan etkilere açık olabilmektedir. Kavram olarak özellikle politika ve sosyoloji alanlarında tartışmalara yol açmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri Max Weber' in öne sürdüğü hiyerarşi ve ideoloji içerikli çalışmadır. Yasal bürokrasi tipindeki özel mülkiyet ile resmi servet arasındaki katı

ayrılık bu yönetimi feodal ve babadan oğula yönetim tipinden ayıran bir özelliktir. Weber'ın savunduğu bürokrasi modelinde görmekteyiz ki rasyonel, şahsa göre değişmeyen, ideal bir örgüt kurulabilecek ve bu örgüt şahıstan bağımsız ve rasyonel bir şekilde yönlendirilecektir. Tasarladığı bu örgüt biçimi de rasyonelliği, açıklığı ve düzeni içinde barındıracaktır. Fakat Weber'e göre, bu otorite tiplerinin gerçek hayatta saf bir biçimde ortaya çıkması olanaksızdır. Bu yüzden tarihte ve sosyal hayatta bütün otorite biçimlerini açıklamak yeterli değildir. Ancak bu saf tiplerin çok karmaşık türlerine ve bileşimlerine rastlanır. Weber bu tipolojinin, araştırmacılara gerçek ve ideal arasındaki uyumsuzlukların sebeplerini bulabilmeleri için yardımcı olacağı kanaatindedir. Weber'e göre modern bürokrasinin karakterini belirleyen özellikler şunlardır (Hasdemir, 2006: 117):

- *“İdare'nin personeli şahsi statüsünde hürdür ve yalnız işinin tanımlanmış görevlerini yerine getirmekle yükümlüdür.*
- *Memuriyet kesin bir hiyerarşiye göre kademelendirilmiştir.*
- *Belli bir kadronun fonksiyonları açıkça tanımlanmıştır.*
- *Memurlar bir akitle vazifeye alınırlar.*
- *Memurlar işe alınışta mesleki ihtisas yeteneği göz önünde tutularak seçilirler. Bunun en makbul göstergesi imtihan sonucu elde edilen diplomadır.*
- *Memurlara yapılan ödeme 'maaş' şeklini alır ve bunlar genellikle emeklilik haklarına sahip olurlar. Memur istediği zaman işi bırakabilir ve bazen de işine son verilebilir.*
- *Memurun görevi tek veya ana işidir.*
- *Memuriyet bir kariyer'dir ve memurlar kıdem veya liyakata ve bir (üst)ün değerlendirmesine göre terfi ederler.*
- *Memur ne bulunduğu mevkiye ne de o mevkinin gelirlerine el koyabilir.*
- *Memur bütünleşmiş bir kontrol ve disiplin sistemine tabidir.”* (Hasdemir, 2006: 117).

Günümüz toplumlarındaki siyasi ve idari kurumların çoğu büyük ölçüde sanayi toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Bu kurumlar sanayi sonrası toplumun gereklerini karşılamada yetersiz kalmakta ve yeni bir oluşumu zorlamaktadır. İçinde bulunduğumuz değişim süreci sanayi sonrası toplumun ihtiyaçlarına paralel olarak bürokrasinin hem yapısı ve işleyişini hem de onun toplum ve siyasetle olan ilişkisini yeniden biçimlendirmeye yönelmiştir. Bürokratlar, siyasilerin verdiği kararları uygulayan ve teknik yönü ağır basan bir kesimi temsil eder. Bu konumu nedeniyle bürokrasi, gelişmiş ülkelerde, siyasi yozlaşma, adam kayırma, rant kollama ve rüşvetin önünde bir engel oluşturmaktadır. Ülkemizde ise, bürokrasi ve siyaset iç içe geçmiş ve siyasetin bürokrasi üzerindeki etkisi yadsınamaz bir hal almıştır (Eryılmaz, 2010: 5).

Bürokrasimizin merkeziyetçi ve statükocu yapısı, devleti vatandaş karşısında korumakta ve yerinden yönetim, yetki devri ve sivilleşme kavramlarına imkan tanımamaktadır. Üstlerin astlarına yetki ve sorumluluk vermemesi katı bürokratik kuralları da beraberinde getirmektedir. Merkezi yönetimin yerel birimlere kaynak ve yetki aktarmada gösterdiği cimri tutum, merkezi yönetime bağımlılığı artırmaktadır. Bu bağımlılık, siyasilerin ve merkezi yönetimdeki üst düzey görevlilerin taleplerinin, verimlilik, tutumluluk ve etkinlik gibi değerlerle karşılaştırılmadan yerine getirilmesi sonucunu doğurabilmektedir (Eryılmaz, 2010: 5).

Siyasilerin bürokratik yapı üzerindeki etkisi nedeniyle, iktidara gelen her siyasi parti, büyük çaplı değişiklikler yapmakta ve bu nedenle, ülkemiz bürokrasisi liyakat sistemi üzerine oturtulamamaktadır. Siyasal iktidarların kendi politika programlarını uygulayabilmeleri için, bazı bürokratik kadrolara “uyumlu” çalışabilecekleri kişileri getirmeleri bir dereceye kadar kabul edilebilir görülse de, bunun bir ölçüsü olmalıdır. Siyasi liderlerin ve parti mensuplarının bürokratik kadroları “ganimet” biçiminde dağıtmaları, bürokratlar açısından da siyasi parti çıkarlarını ön plana çıkarmaktadır. Devlet imkanlarının parti çıkarlarına yönelik olarak kullanılması yaygın bir gerçek halini almakta ve kurumsallaşamayan bürokrasi, “hizmet” kavramını ağırlıklı olarak “siyasal yandaşlık” kavramıyla birlikte algılamaktadır. Kuşkusuz, bu algılamada, Osmanlı’dan miras alınan güçlü bürokratik devlet geleneğinin de büyük payı vardır. Vatandaş ön plana çıkarmak yerine, devleti vatandaşa karşı koruma anlayışına göre inşa edilen ve Osmanlı’dan Cumhuriyete geçen bu yapıda bürokrasi ve devlet, iktidardaki siyasi partidir ve herkes ona hizmetle yükümlüdür. Sonuç olarak, bürokratik devletten demokratik devlete

geçilememiştir. Yasal zeminde “liyakat” ve “kariyer” ilkeleri üzerine kurulan bürokrasimizde, özellikle, son 20 yılda yükselmenin en kolay yolu, siyasi partilerle veya kişilerle iyi ilişkilerden geçmektedir. Bunun bilincine varan kamu görevlileri de, çabuk yükselme tutkuları sebebiyle, fiilen ya da fikren particaliğe bulaşmakta ve yolsuz faaliyetlere karşı dirençsiz kalmaktadırlar. Ayrıca, bürokraside yükselmenin liyakat ve kariyer ilkelerinden ayrılması, yetkin ve yetenekli insanların sisteme küsmelerine ve dışlanmalarına da sebep olmaktadır (Adaman, 2001: 29).

Ülkemiz bürokrasisinin en önemli özelliklerinden birisi, siyasal ve toplumsal alanda önemli yetkilere sahip olmasıdır. Siyasi kayırmacılık, hemşehrilik ve eş dost ilişkileriyle belirli görevlere gelen bazı bürokratlar, daha üst düzeydeki bürokratlar ve siyasiler tarafından korunmakta ve kollanmaktadır. Bu durumda, daha fazla yetki kullanan bürokrat, kamu hizmetinin asli unsurlarından olan “herkese eşit muamele” ilkesini çiğnemekte ve kamu hizmetlerinden yararlanılmasında veya kamu erkiyle ilişkilerde, vatandaşlar arasında zaten mevcut olan eşitsizliği daha da körüklemektedir. Bürokratların bu gelişmeleri kendi güçlerinin bir göstergesi olarak algılamaları, durumu daha da vahimleştirmektedir. Kamu görevlisine geniş bir irade serbestisi sağlayan takdir yetkisi, kamu yararına uygun olarak kullanılmalıdır. Takdir yetkisinin keyfi ya da geniş çaplı kullanımı, demokratik sınırlarla birlikte, yolsuzlukları artıran itici bir güç haline dönüşür. Bir yönüyle, “bürokratik aşırılık” olarak da değerlendirilebilecek olan takdir yetkisinin keyfi kullanımı, kamu yöneticilerinin yasal düzenlemeleri göz ardı etmelerine ve kendi egemenliklerini kabul ettirme çalışmalarına yol açmaktadır. Türkiye’de, kamu hizmetlerinden faydalanmanın karmaşık bir yapıya sahip olması, bürokratik işlemlerin fazlalığı ve devletle vatandaş arasındaki ilişkilere hakim olan güvensizlik, takdir yetkisinin keyfi olarak kullanımına sebebiyet vermekte ve bürokratları hizmet vermek yerine lütf dağıtır hale getirmektedir. Eşit olmayanlar arasındaki ilişki, her türlü yasa dışı faaliyetlere zemin hazırlamaktadır. Ülkemizde, bürokratik takdir yetkisinin son derece geniş olarak kullanıldığı ihale, gümrük, dış ticaret ve yatırım teşviki alanlarında, yolsuzluğun bu kadar yaygın olması tesadüf değildir. Bürokratik gizlilik, ülkemizde rüşvetin ve yolsuzlukların yapılaşmasında etkili olmaktadır (Aydın, 2012: 51).

Bürokrasi günümüzde devletlerden derneklere, devletler üstü yapılardan köy muhtarlıklarına kadar kamu, özel, sivil; büyüklük-küçüklük ayırımı yapılmaksızın bütün örgütlenmelerin kullandığı bir aygıttır. Bürokrasinin işleyişinden taraf olarak

hem siyasetçiler hem de siyasetçilerin hizmet verdiği vatandaşlar, teorik olarak da hem sosyalistler hem de liberaller şikâyetçidirler. Bu şikâyetlerin bazıları; bürokrasinin bir sınıfın çıkarına hizmet eden yapıda, demokrasinin ruhuna aykırı şekilde seçkinci, halka hesap vermeyen şekilde sorumluluk ve şeffaflıktan uzak, ağır, kırtasiyeci, keyfiyetçi vb. olduğu şeklindedir. Bürokrasi yazını teorik düzeyde birçok ontolojik eleştirinin yanında, işleyişe yönelik pratik eleştirilerle de oldukça zengindir. Aynı şekilde sokaktaki herhangi bir vatandaşa sorulduğunda, mutlaka bürokrasi hakkında bir şikâyet duyulabilir. Özellikle kamu bürokrasisi bütün vatandaşları bir şekilde etkilediğinden, en yoğun eleştirilerin hedefi olmaktadır (Aydın, 2012: 52).

1.4.2.1. Kamu Düzeninin Yürütülmesinde Uygulanan Kurallardaki Eksiklik

Kamu hizmetine ilişkin işlemlerin ve uygulama usullerinin kurallarla düzenlenmesi gerekir. Bir başka deyişle idarenin çalışma usullerinin belirli normlara bağlanması gereklidir. Ülkemizde söz konusu usuller tek bir yasada toplanmamış, bu konuda kurallar değişik yasal düzenlemelerle veya Danıştay kararlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu dağınıklık idareye çalışma usullerini belirleme konusunda geniş olanaklar tanımakta; özellikle kurala bağlanmamış takdir yetkisine dayalı işlemler çoğu kez totaliter devletlerin uygulaması olan takdiri tasarrufa dönüşmektedir.

1.4.2.2. Kamuda İşe Alma Sorunları

Kamu çalışanlarının seçiminde liyakat unsuruna dikkat edilmemesi ve kamusal istihdamda rasyonelliğin ve verimliliğin sağlanamaması, kamu kadrolarında aşırı şişkinliğe yol açmaktadır. Bazı kamu kurum ve kuruluşlarının şiddetle personele ihtiyacı varken, bazılarında ise hayalet bankamatik çalışanlarının sayısı gittikçe artma eğilimi göstermektedir.

Devlet istatistik enstitüsü “2002 yılı 2. Dönem Hane Halkı İşgücü Anketi” sonuçlarına göre, kamu kesiminde istihdam edildiği düşünülen 3 milyon 127 bin kişi bulunmaktadır. Bir önceki yıl verileriyle karşılaştırıldığında, yüzde 5,4'lük artış gösteren bu tahmine göre toplam istihdam içerisinde kamu sektörünün payı yüzde 14'ten 15'e yükselmiştir (Alagöz, 2008: 101).

Aşırı istihdamın bir sonucu olarak analiz edilebilecek olan kamu sektöründeki ücretlerin azlığı olgusu, yolsuzlukları itici bir diğer unsur şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Düşük ücretler kaçınılmaz olarak düşük becerili kamu görevlilerinin

istihdam edilmesini de yaratmaktadır. Daha da önemlisi ücret artışlarının belirli düzeyde bir geçim imkanını sağlayamaması kamu çalışanlarında yolsuzluk yapmaya geçerli bir sebep ve hak olarak algılanmaktadır. Bir diğer önemli konu kamu sektöründe çalışanların ücretlerindeki dengesizlikler ve adaletsizliklerdir. Aynı ya da benzer nitelikteki görevlerde çalışan kamu görevlilerinin ücretleri arasındaki birkaç kata kadar çıkabilen farklılıklar daha az ücretle çalışan görevlilerde huzursuzluk yaratmakta ve bu huzursuzluk kamu hizmetlerinin niteliğine yansımaktadır (Kongar, 2006).

1.4.2.3. Kamuda Şeffaf Hesap Verilebilirliğin Olmaması

Saydamlık devletin hesap verme sorumluluğunu sağlayan en önemli mekanizmalardan biridir. Saydam bir sistem, yönetenlerin kamunun kaynaklarını nasıl ve hangi amaçlara öncelik olarak kullandığı konusunda gerekli bilgileri vatandaşlara sunar. Aynı zamanda yönetenlerin elindeki yetkileri kamu yararına ters ve kendi çıkarlarını gözeten bir şekilde kullanmamasına yardımcı olur. Saydamlık kamusal kaynakların kullanımında etkinliğin ve verimliliğin sağlanmasını özendirildiği gibi kamu yönetimine duyulan güveni de artırır (TUSİAD Yayınları, 2002: 2).

Hesap verme sorumluluğu en basit ifadeyle kamu yönetiminde her makamın tasarruflarından dolayı başta idare, yasama ve yargı makamlarına açıklamada bulunmakla ve bu tasarrufları gerçekleştirmekle yükümlü olması, hiçbir makamın inceleme ve denetiminden muaf tutulmaması anlamına gelmektedir. Hukukun üstünlüğü açıklık, saydamlık, yansızlık ve kanun önünde eşitlik gibi ilkelere ne ölçüde uyulduğu ancak hesap verme sorumluluğu aracılığıyla saptanabilmektedir.

Günümüzde işletme sahipleri ile yöneticilerin farklı kişiler olması durumu özellikle halka arz konusunda birçok işletme sahibi olması söz konusudur. Bu durumda işletmeyle ilgili karar alınmasında paydaşların bilgi gereksinimini karşılayan bir sistemin kurulması gerekmektedir. İşletme yönetimiyle işletme paydaşları arasında bilgi akışını sağlamak işlevi muhasebe sistemine düşmektedir. Muhasebe sisteminin temin ettiği bilgi akışının içeriğinin doğruluğunu ise denetim sistemi doğrulamakta ve paydaşların doğru bilgi gereksinimi bu yolla karşılanmaktadır. Bazı yasaların kapsam ve içerikleri toplumsal ve ekonomik yaşam üzerinde orta ve uzun vadedeki etkileri vatandaşlar tarafından yeterince bilinmemektedir. Yaşamsal öneme sahip yasaların kamuoyundan kaçırılırcasına

çıkarılması demokrasinin özüne ve saydamlık ilkesine ters düşmektedir. Zira ekonomik ve sosyal gerçeklerin vatandaşlara açıklanması saydamlık için olmazsa olmaz koşuldur. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan görevlilerin 3628 sayılı kanuna göre verdikleri mal bildirimlerinin talep edildiğinde yasama araştırma komisyonlarına ve müfettişlere dahi verilmesine ilişkin ciddi engellemeler söz konusudur. Bu durum yasadışı zenginleşmelerin gizlenmesine yardımcı olmaktadır (Kongar, 2006: 54).

Kamu yönetimimizde saydamlığın henüz istenilen seviyede gerçekleşmemesindeki nedenlerden birisi de, vatandaşların, sivil toplum örgütlerinin ve hatta medyanın kamu hizmetlerinin planlanması, yerine getirilmesi ve değerlendirilmesi faaliyetlerine yeterli ilgiyi ve önemi göstermemesi ve 'her şey hakkında asgari düzeyde bilgi sahibi olmayı' talep etmemesidir. Kamu görevlilerine yönelik etik standartların bulunmaması ve tam anlamıyla bağımsız bir yazılı ve görsel basın eksikliği de saydamlığın sağlanmasında önemli engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüze yakın geçmişte ise bilgi işlem teknolojilerinin gelişmesi sonucu denetim çalışmalarına bilgisayar programlarının kullanımı da dahil olmuştur. Bilgisayar programları çeşitli matematik ve istatistik yöntemlerinin denetim tarafından kullanımını sağlamıştır. Analitik inceleme ilkeleri denetim çalışmalarında sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. En sonunda denetim çalışmalarının alanı genişlemiş, deneticilerin raporlarıyla sunduğu bilgiler muhasebe sisteminin gereksinimlerinin karşılanması amacıyla işletmelere ve paydaşlara vizyon tayininde önemli veri kaynağı olmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda Yönetim Denetimi Yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Kay, 2002: 33).

1.4.2.4. Kamuda Denetim Yetersizliği

Çağdaş kamu yönetimi anlayışında denetim şu şekilde tanımlanmaktadır; Denetim ekonomik faaliyet ve olaylarla ilgili olarak gerçekleşmiş sonuçları, önceden belirlenmiş amaçlar, kriterler ve standartlara göre tarafsız olarak analiz etmek ve ölçmek suretiyle kanıtlara dayanarak değerlendirmek, gelecekteki hataların önlenmesine yardımcı olmak, kişi ve kuruluşların gelişmesine, mali yönetim ve kontrol sistemlerinin geçerli, güvenilir ve tutarlı hale gelmesine, verimlilik, tutumluluk ve etkinliğin iyileştirilmesine rehberlik etmek ve elde edilen sonuç ve bulguları ilgililere duyurmak için uygulanan sistemli, planlı ve

programlı bir süreçtir. 1930 yılından sonra ise denetim konusunda hızlı bir gelişim seyri söz konusu olmuştur. İstatistiki örnekleme yöntemleri kullanılmaya başlanmış hatta giderek yaygınlaşmıştır. İşletmeler kendi denetim sistemlerini oluşturmaya başlamış, iç denetim kurumlarda uygulama alanı bulmuş, denetçilerin çalışmaları iç denetim tarafından yönlendirilir hale gelmiştir. Mali tabloların güvenilirliği konusunda ölçüt iç denetim sisteminin nitelik durumu olmaya başlamıştır. Günümüzde bu yaklaşım Sistemlere Dayalı Denetim Yaklaşımı adıyla uygulanmaya devam edilmektedir (Kömürcü, 2001: 16).

Dünyada denetim, teorisi ve pratiği ile ayrı bir disiplin olarak kabul edilmekte ve ayrı bir mesleki faaliyet değerlendirilmektedir. Denetim görevi meslek kuruluşlarının kabul ettiği denetim standartları ve etik kurallar çerçevesinde yürütülmektedir. Modern anlamda denetim riskli ve önemli alanları dikkate alarak stratejik önceliklere göre yürütülen ve yıllık programlara bağlanan sürekli ve sistemli faaliyet olarak algılanmaktadır. Ülkemizde denetim mesleğinin yeterince gelişmemiş olduğu bir gerçektir. Denetim alanında gerekli çağdaş standartların oluşturulmaması, yeterli eğitim, yayın ve örgütsel yapı desteğinin olmayışı, denetim elemanlarının çok değişik unvanlar altında görev yapmaları ve mesleki dayanışma yerine rekabeti tercih etmeleri denetim mesleğinin ve meslek bilincinin gelişmemesinin nedenleri arasında sayılmaktadır. *Denetimin, ekonomik bir birim veya döneme ait bilgilere uygulanması:* Bir denetim çalışmasında denetimin etkin olması için denetçinin *sorumluluk* alanının belirlenmesi gereklidir. Bu gerekçe ile denetim *çalışmalarında* denetime konu alan ve dönemin kesin hatlarla belirlenmelidir. Genelde denetim alanı, bir *statüye sahip* işletme veya onun bir birimidir. Dönem ise denetimin *kapsadığı* zaman dilimidir. Denetim çalışmaları başı ve sonu belirli bir zaman zarfını kapsamalıdır. Bu zaman dilimi çoğunlukla 1 yıl olmaktadır. Bununla birlikte 3 aylık, 2 yıllık veya işletmenin *tüm* faaliyet dönemini kapsayacak bir süreç de denetimi gerçekleştirecek zaman dilimi olabilmektedir. Yapılan denetimlerin sonucunda tutulan raporların kamuoyuyla paylaşılması önemli bir sorundur. Halkın bilgilendirilmesi açısından bu raporların yayınlanması, kamuoyuyla paylaşılması yararlı bir uygulama olacaktır. Günümüzde denetim işlevinin yolsuzlukları önleme konusundaki rolü yeniden tartışılmaktadır. Her ne kadar yolsuzlukların ortaya çıkarılması genelde, denetim görevi içinde değerlendirilmese de; sağlıklı mali yapının sürdürülmesinde ve saydamlığın ve hesap verme sorumluluğunun yerleşmesindeki olumlu katkıları

nedeniyle denetimin yolsuzlukları engelleyici nedeni üzerinde durulmaktadır (Köse, 2000: 51).

1.4.2.5. Adli Sistemden Kaynaklanan Nedenler

Adalet sistemi ve işleyişinden kaynaklanan sorunlar, genel olarak “adalet” ve hukuk devleti” ilkesi temelinde ele almak daha uygundur. Gerçekten de son yıllarda yargıya olan inanç sarsıldığı gibi, ortaya çıkan birtakım olaylar adalet duygusunu rencide eden boyutlara ulaşarak, Türkiye’nin bir “hukuk devleti” olup olmadığının sorgulanmasına yol açmaktadır. Özellikle son yıllarda adaletteki gecikmeler bir tıkanma noktasına varmıştır. Bu durum o kadar ciddi boyutlardadır ki, “çek-senet mafyası”, “ihale mafyası”, “mafya infazları” örneklerinde tanık olduğu gibi, adeta yargı dışındaki güçler vasıtasıyla insanların kendi adalet anlayışlarını bizzat gerçekleştirme yollarına başvurmaları yaygın hale gelmiştir (Söyler, 2003: 6).

1.4.3. Ekonomik Nedenler

Gelişmekte olan ülkelerde devlet, ekonomik ve toplumsal birçok işlevi yürütmektedir. Ancak kaynakların kıtlığı ve artan beklentiler nedeniyle bu tür hizmetlerin sunumu hizmetlere olan talebi genellikle karşılayamamaktadır. Bu koşullarda kamu hizmetlerinin dağılımında yolsuzluk için önemli fırsatlar doğmaktadır. Kaynak ve döviz kıtlığı, ödemeler dengesi, enflasyon, işsizlik, yatırım, dışalım ve dışarıya ilişkin sorunlar az gelişmiş ülkelerin çeşitli biçim ve derecelerde ekonomik düzenlemelerde bulunmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda devletin dolayısıyla bürokrasinin ekonomik alanda “düzenleyici” ve “denetleyici” işlevleri yaygın ve kapsamlıdır. Denetimde denetçi genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine dayanmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkeler arasında farklılık sergileyebilen yasal düzenlemeler de ölçüt olabilmektedir. Denetim yönünden yasal düzenlemelerin, özellikle vergi mevzuatının bu tür bir denetimle doğrudan ilişkisi yoktur. Ancak ülkemiz açısından denetim çalışmalarında yasalar önemli rol oynar. Ayrıca, denetçiler mali tablo ve dayanaklarının doğru ve dürüst bir bilgiler içerip içermediğine de bakmaktadır. Doğruluk, incelenen unsurun şekil açısından istenen özelliklere sahip olması durumunun teyididir. Dürüstlük ise doğruluğu kabul edilen belgelerin içeriğinin gerçekleştiğinin teyididir. İşletmenin yaptığı muhasebe kaydı doğruluğu, kayda konu işlemin doğruluğu ise dürüstlüğü gösterir (Söyler, 2003: 7).

1.4.3.1. Enflasyon Artışı

Yolsuzluğa yol açan ekonomik nedenler arasında belki de açıklamaya hiç ihtiyaç göstermeyen neden enflasyondur. Çünkü uygarlığın ve teknolojinin gelişmesiyle ihtiyaçlar artmakta; ancak yüksek enflasyonun satın alma gücünü düşürmesi nedeniyle yasal olmayan yöntemlere başvurulması olasılığı ve oranı da yükselmektedir. Bilimsel çalışmaların bulgularına göre enflasyon oranındaki değişimle yolsuzluk arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka deyişle fiyat artışlarındaki önemli değişim yolsuzluğu artıran bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda yolsuzluğun döngüsel bir süreç olduğu söylenebilir. Ekonomik büyüme ve yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olan yolsuzluk, dolaylı bir biçimde enflasyon maliyetini artırır. Yapılan hesaplamalara göre ortalama enflasyondan her bir birimlik sapma yıllık büyüme oranında 1/3, yatırımlarda ise yüzde 1’lik azalmaya yol açmaktadır (Tarhan, 2006: 48).

1.4.3.2. Devletin Ekonomideki Ağırlığı

Devletin geniş karar alma yetkisinin bulunduğu alanlarda yolsuzluğun ortaya çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla diğer koşulların eşit olduğu durumlarda piyasa ekonomisine dayalı sistemlerin serbest piyasanın kapsamını artırarak ve rekabeti güçlendirerek siyasal yolsuzluğa olan talebi azaltacağı ifade edilmektedir (Hasdemir, 2006: 118).

“Dünyada Ekonomik Özgürlükler” (Economic Freedom of the World) başlığını taşıyan bir araştırmanın sonuçlarını yayınlamıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre dünyada devlet müdahalesinin en az dolayısıyla da ekonomik özgürlüklerin en geniş olduğu ülkeler sırasıyla Hong Kong, ABD ve İngiltere’dir. Ekonomik özgürlüklerin yaygın olduğu ülkelerde yolsuzluk azalmaktadır. Yolsuzluk algılamasının yüksek olduğu ülkelerde ise ekonomik özgürlükler alanında sınırlılıklar bulunmaktadır. Uluslararası Saydamlık Örgütü’nün 2002 yılı “Uluslararası Yolsuzluk Endeksi” sıralamasında en az yolsuzlukların olduğu ülkeler sırasıyla Finlandiya, Danimarka, Yeni Zelanda, İzlanda, Singapur, İsveç, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Avustralya, Norveç, İsviçre, Hong Kong ve ABD’dir. Türkiye Tayland ile birlikte 64.üncü sırada yer almıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre dünyada yolsuzlukların en az olduğu 20 ülkenin 18’inde serbest piyasa ekonomisinin ileri düzeyde uygulandığı görülmektedir. Yolsuzlukların en yaygın olduğu 15 ülke devletin ekonomideki ağırlığının görece olarak yüksek olduğu

ülkelerdir. Türkiye ekonomik özgürlükler açısından 103 ülke arasında 70. sırada yer bulmaktadır. Bu nedenle devletin kamu sektöründeki görece ağırlığının yolsuzluklara zemin hazırladığını söylemek olanaklıdır (Tarhan, 2006: 49).

1.4.3.3. Kayıt Dışı Ekonomi

Ekonomik faaliyetlerin fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen bu faaliyetlerle ilgili kayıtların tutulmaması olarak nitelendirilen kayıt dışı ekonomi, kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyetlerdir. Diğer bir ifadeyle, kayıt dışı ekonomi resmi kayıtlara girmeyen, kanuni belgelerle belgelendirilmeyen, yetkili kamu organlarınca normal kurallar çerçevesinde kontrol edilemeyen ve milli gelir hesaplamalarında dikkate alınmayan ekonomik işlem ve faaliyetlerin tamamıdır. “Genel olarak bir tanım yapmak gerekirse, kayıt dışı ekonomi, gayri safi milli gelir hesaplarını elde etmede kullanılan bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür.” Bu yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelire kara para, bu paraya yasal bir kazanç görünümü kazandırılmasına kara paranın aklanması denir (Hasdemir, 2006: 119).

“Esas itibarıyla, kanunların suç saydığı fiillerin öncül suçlar vasıtasıyla işlenmesinden elde edilen para veya para yerine geçen evrak ve senetleri mal veya gelirleri ve bir para biriminden diğerine çevrilmesi de dahil olmak üzere elde edilen her türlü ekonomik menfaat ve değeri kara para olarak tanımlamak mümkündür ve kayıt dışı ekonominin var olduğu ülkelerde yaygın olduğu bir gerçektir”. Kayıt dışı ekonominin özelliklerine baktığımızda; Her şeyden önce bunlar nizamsızdırlar. Kayıt dışı işçilikte asgari ücret seviyesi, azami çalışma saati, ek bir işte çalışma yasağı, iş güvenliği, iş ve işçi sağlığı standartları ve ayırım gözetmeyen kurallar söz konusu değildir; kayıt dışı çalışan işçi, kayıtlı ekonomilerde kamu yönetimi ve işçi sendikaları tarafından temin edilen ücretli tatil izni, hastalık izni, sağlık sigortası emeklilik gibi imkanlardan faydalanamazlar (Hasdemir, 2006: 120).

İkinci olarak bu işlemler “vergilendirilmemişlerdir”. İşçi ücretlerinden gelir vergisi stopajı yapılmaz, sosyal ve sigorta primleri tahakkuk ettirilmez. Görülüyor ki bütün bu uygulamalar, kamu yönetimini kandırmak üzere işçiyle işveren arasında oluşturan danışıklı dövüş şeklini almıştır. İşverenler maaş ve istihdam vergilerinden kaçınmak ve işçilik masraflarını azaltmak suretiyle kazanç sağlarlar. Üçüncü olarak

bu işlemler “ölçülemezler”. Bu faaliyetler hükümete bildirilmediği için ekonomiyle ilgili resmi istatistiklere direkt olarak yansımaz (Altuğ, 1999: 9-10).

1.4.3.4. Kamu Çalışanlarının Maaşlarındaki Düşüklük

Ekonomik olarak baktığımızda kamu görevlilerinin maaşlarının özel kesime göre düşüklüğü de yolsuzluk için neden olabilmektedir. Çalışanlar açısından özel sektörle kamu sektörü arasındaki büyük maaş farkı kamu çalışanlarının çalıştıkları kuruma karşı bağlarını ve sadakatlerini zayıflatmaktadır. Bu da yolsuzluklara neden olabilmektedir. Maaş konusunda yapılabilecek bir diğer yorum ise; kamu sektöründe maaş politikasının performans-maaş ilişkisine dayanmıyor olmasıdır ve bu durumun da yolsuzluğu artırıcı bir etki oluşturduğu ifade edilebilir (Altuğ, 1999: 12).

1.4.3.5. Medya-Ticaret İlişkisi

Yazılı ve görsel basın yayın kuruluşları, özellikle örgütlü yolsuzluk suçlarının ortaya çıkartılmasında ve önlenmesinde önemli görevler üstlenmektedirler. Özgür, tarafsız ve olaylara nesnel açıdan bakabilen bir basın yolsuzlukların saptanmasında ve temiz bir toplum yaratılmasında önde gelen araçlardandır. Ancak basının bu görevini etkili ve sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmesinin temel koşulu, basın ve yayın kuruluşlarının ahlak ilkelerine uygun “haber verme” dışında bir faaliyetlerinin olmaması ve başka ticari faaliyetleri yürüten yapılanmalarla organik bir bağının bulunmamasıdır. Özellikle bankacılık, enerji, inşaat gibi devletle doğrudan ya da dolayısıyla ilgili alanlarda faaliyet gösteren holdingler bünyesindeki basın ve yayın kuruluşlarının konuyla ilgili haberlerinin inandırıcılık yönünden tartışmaya açılması doğal karşılanmalıdır. Öte yandan bu konumdaki basın ve yayın kuruluşları tarafından kamuoyunun kasıtlı olarak yönlendirilmesi gibi ciddi bir risk de söz konusudur (Adaman, 2001: 24-25).

Bu yalın gerçeklere karşın ülkemizdeki durum tam tersidir. Medya sahipleri genelde ticaretle uğraşmaktadır. Devletin ekonomideki ağırlığı nedeniyle de ticaretle uğraşanların yolu siyasetçi ve bürokrat ile çok sık kesişmektedir. Bu aşamada ticaretle uğraşan medya patronu ile basının desteğine ihtiyaç duyanlar arasında bir menfaat ilişkisi doğmaktadır. Son yıllarda zenginleşebilmek için medya sahibi olmak önemli bir koşul haline gelmiştir. Çoğu zaman medya “basın ahlak ilkelerine” bağlı kalmadan hareket etmektedir. Bazen dedikodulara dayalı, doğru bilgiye dayanmadan yazılar yazılmakta, haberler yapılmaktadır. Bu şekilde ilkesiz medya karşısında bir

bürokrat veya siyasetçi herhangi bir medya grubunun haksız taleplerine, kendi aleyhine açılacak kampanyaları düşünerek olumsuz cevap vermeye zorlanmaktadır. Bu durum hem demokratik işleyişi tehlikeye sokmakta hem de medyanın kontrol edilemez bir güç haline gelmesine yol açmaktadır. Batı ülkelerinin birçoğunda aynı kişinin hem televizyon kanalı hem de gazete sahibi olması yasaklanmıştır. 3984 sayılı kanuna rağmen Türkiye’de ticaret medyayı kontrol etmektedir. Türkiye’de ulusal düzeyde yayın yapan TV kanalı sahiplerinin birçoğunun aynı zamanda gazete ve dergilerinin bulunması bir yana, kamunun çıkarlarıyla yakından ilgili bankacılık, enerji gibi alanlarda şirketleri bulunmaktadır. Medyada kartelleşme eğilimleri görülmektedir. Medya kartellerinin ortak menfaatleri için hareket etmeleri durumunda ortaya karşı konulmaz bir güç çıkmaktadır (Adaman, 2001: 25).

Bu konuyla ilgili olarak Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın (TESEV) 2001 yılında yapmış olduğu yolsuzluk anketine bakmak gerekir. 17 ilde 3021 kişi üzerinde yapılan ankete göre en az güvenilen kurumlar sıralamasında gazeteciler 4. sırada görülmektedir. Yine dürüstlük sıralamasında gazeteciler yedinci sırada yer almaktadırlar. Dürüstlük simgesi olan bu meslek grubunun halkın gözünde bu şekilde yer alması düşündürücüdür. Bununla birlikte halka sorulan diğer bir soruda, gazete sahiplerinin medya dışı işlerle uğraşmasının yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında olumsuz etkisinin olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların %62’si bunun engel olacağı, %24’ü engel olmayacağı, %14’ü bilmiyor görüşünü dile getirmişlerdir (Adaman, 2001: 26).

1.4.3.6. Siyasetin Finansmanı

Siyasi partiler demokrasinin sinir sistemi olarak kabul edilmektedir. Rekabetçi bir siyasal parti sisteminin oluşmasında ve varlığını sürdürmesinde pek çok unsur etkilidir ancak özellikle para asli bir nitelik taşır. Profesyonelleşen parti örgütleri ve çeşitlenen kampanya teknikleri siyasi partilerin paraya olan gereksinimlerini artırmıştır. Seçim dönemleri kadar iki seçim dönemi arasındaki dönem de siyasetin finansmanı açısından önem kazanmıştır. Bu bağlamda ilk kaynağı bilinmeden her türlü meta ya çevrilebilen para sonunda siyasi iktidarı ele geçirmeye yarayan bir araç haline dönüşebilmektedir. Birçok demokratik ülkede siyasete yasadışı para girişi 1970’li yıllardan başlayarak yaygınlaşmıştır. Siyasetin finansmanı konusunda en kapsamlı yasal düzenlemelere sahip ABD’de 1996 başkanlık seçimlerinde 260 milyon dolarlık yasadışı paranın kullanıldığı

belirlenmiştir. Zorunlu günlük harcamalarını üyelik aidatı ve bağışlar gibi düzenli gelir kaynaklarından sağlayamayan siyasi partilerin rant kollayan yasadışı ara kaynaklarının etkisine girebilecekleri açıktır. İhale, kredi ve teşvik karşılığında siyasi partilere “komisyon” ya da “zorunlu bağış” şeklindeki para akışı evrensel bir olgudur (Gençkaya, 2000: 134).

Anayasa mahkemesince yapılan siyasi partilerin kesin hesaplarının denetim sonuçlarına göre, bir partimizin 1998 yılı hesaplarında partinin eski genel başkanının bedelsiz olarak bir şirketin uçağından yararlandığı tespit edilmiştir. Türkiye’de partilerin ve adayların yasaya aykırı olarak bedelsiz mal ve hizmet kullanmaları yaygındır. Bu durum kayırma ve benzeri yolsuzluk ilişkilerine yol açmaktadır. Öte yandan son yıllarda özellikle büyük kentlerde belediye başkan adaylarının bazılarının partilerin ülke çapındaki kampanya harcamalarından daha fazla bütçe ilan ettikleri de bilinmektedir. Anayasanın 69’uncu maddesinin son fıkrasının zorunlu hükmüne rağmen bugüne kadar “partilerin ve adayların seçim harcamalarını denetlemeye” yönelik düzenleme yapılmamıştır. Siyasetin finansmanında en büyük kaçak alanı seçim harcamaları oluşturmaktadır. 1999 erken genel seçim döneminde siyasal partilerin sadece yazılı basındaki kampanya giderlerinin 13 trilyon lira olduğu dikkate alınırsa diğer harcamalarının boyutlarını tasavvur etmek zor olmayacaktır. Siyasal partileri yasadışı “denetimsiz” (kara) paranın etkisinden kurtarmak için getirilen hazine yardımı etkisiz kalmakta, siyaset-ticaret-mafya ilişkileri devlet mekanizmasında yolsuzlukların yaygınlaşmasına yol açmaktadır (Gençkaya, 2000: 139).

1.4.3.7. Çarpık Kentleşme ve Hızlı Nüfus Artışı

Türkiye’de nüfus artışı ele alındığında, bu artışın çok hızlı olduğu görülür. Nüfus yılda %2 ile %2.5 arası bir artış göstermektedir. Bu oldukça hızlı bir artış olarak nitelendirilebilir ve beraberinde birçok olumsuzluklar getirmektedir. Bu artışla birlikte işgücü miktarında artış olmaktadır. Bu durum devletin yeni iş sahaları açmasını gerektirmekte ve insanlar iş bulma ümidiyle büyük metropollere göç etmektedirler. Büyük illere göçen bu insanlar çarpık kentleşmenin ürünü olan gecekondualarda yaşamaktadırlar. Buralarda oturan insanlar altyapı ve üstyapı çalışmaları için idarecilerden çeşitli taleplerde bulunmaktadırlar. Ne yazık ki tamamen devlet arazisinde işgalci durumunda olan bu kişilere yöneticiler ve özellikle seçim dönemlerinde siyasi parti liderleri veya adayları çeşitli kanunsuz sözler

vermekte ve hatta seçim zamanı bu verdikleri sözleri yerine getirmektedirler. Hızlı nüfus artışının getirdiği sorunlardan bir tanesi de devletin kamu hizmeti olarak sunmak zorunda bulunduğu eğitim ve sağlık gibi alanlarda yeterince sağlıklı hizmetin sunulamayışı oluşudur. Maalesef uygulamada herkese eşit muamele gerektiren bu hizmet sektörlerinde parası olan kişilerin kayırıldığı ve parası olmayana göre daha iyi ve hızlı hizmet aldıklarını görülmektedir. Sonuç olarak kamu hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle bu hizmetlerden kimlerin yararlanacağını; iltimas, rüşvet, zor kullanma, adam kayırma gibi yolsuzluk yöntemleri belirlemektedir (Kavut, 2000: 24).

1.4.4. Sosyal Nedenler

Yolsuzlukla ilgili nedenle baktığımızda aslında sosyal nedenlerin en önemli grubu teşkil ettiğini görürüz. Özellikle toplumun tepkisizliği veya yeterli tepkiyi gösterememesi sosyolojik açıdan ilgilenilmesi gereken bir konudur. Bu çerçevede insanlarımızın duyarlılığının ve bu konuyla ilgili bilgilerinin artırılması gerekmektedir.

1.4.4.1. Eğitim Sistemindeki Problemler

Kamuoyuna göre Türkiye’de yolsuzluklarla mücadelede en çok etkili olabilecek iki yöntem; “yolsuzluk yapanların teşhir edilmesi” ve “halkın yolsuzluklar konusunda eğitilmesi ve aydınlatılmasıdır. Oysa çocuklarımıza, gençlerimize ve giderek bütün topluma yolsuz davranışlara katılmanın yaratacağı toplumsal ve ekonomik çöküntüleri ve yolsuzluklarla mücadelenin önemini anlatması gereken örgün ve yaygın eğitim araç ve mekanizmaları son derece yetersizdir. Bunun yanı sıra ezbere dayalı örgün eğitim sistemimizin bizatihi kendisi, yolsuzluğu doğuran en ağırlıklı nedenler arasındadır. Nitekim Beyaz Nokta Vakfı’nın saptamalarına göre “ezberci eğitim sistemi” rüşveti doğuran nedenler sıralamasında yüzde 10’la ikinci sıradadır. Çünkü ezbere dayalı eğitim sistemi insanları üretimden uzaklaştırmakta; üretmeyen, ürettiğiyle yetinmeyen bireyler de ihtiyaçlarını karşılamak için kolaycı, köşe dönmeçi yöntemlerden medet ummaktadırlar. Sistematik sorunun dışında mevcut eğitim sistemimizin müfredat programları içinde yolsuzlukla mücadelenin yer almaması da önemli bir eksiklikler (TÜSİAD, Kamu Reformu Araştırması, 2002).

1.4.4.2. Ortak Sorumluluk Duygusunun Yeterince Gelişmemiş Olması

Kamu yararı kavramının en uygun toplumsal yararı sağlaması bu kavramın içinin yurttaşlık bilinciyle doldurulmasına bağlıdır. Halk kamu hizmetinden yararlanmayı “lütuf” değil bir yurttaşlık hakkı olarak görmelidir. Yurttaşın kamu hizmetini bu algılayış biçimi ve bürokratin yurttaşa “tepeden bakan” anlayışı bilgi eksikliği de eklenince yolsuzluk ve rüşvet olasılığını artırmaktadır (Kavut, 2000: 26).

1.4.4.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisizliği

Sivil toplum kuruluşları demokratik, toplumsal yapının kılcıl damarlarıdır. Kılcal damarlar nasıl ki oksijen ve besin yüklü kanın doğrudan doğruya vücut dokularına gitmesini sağlarsa, sağlıklı ve güçlü toplumsal dokuların oluşması için de sendika, oda, vakıf, dernek gibi sivil toplum örgütleri o denli gerekli ve önemlidir. İsveç’in örnek gösterilen demokratik yapısında 8 milyon nüfusuna karşılık 32 milyona ulaşan sivil toplum kuruluşları üye sayısının büyük payı vardır. Demokrasinin en fazla geliştiği ülkelerde yolsuzluğun en alt düzeyde olduğu unutulmamalıdır. İsveç’in demokrasi karnesi gibi, yolsuzlukla mücadele karnesi de pekiyidir. Uluslararası Saydamlık Örgütü’nün Yolsuzluk algılama anketlerinde İsveç en az kirlenen ülkeler sıralamasında sürekli en üst sıradadır. Öte yandan en yalın deyimle torpil olarak adlandırılan ve evrensel terminolojiye göre yolsuzluk olduğu konusunda kuşku duyulmayan kayırmacılığın, demokratik gelişkinlik düzeyi aşağıda olan toplumlarda sıkça görülmesi de doğrudan örgütlenme bilinciyle ilişkilidir. Çünkü birlikte hareket bilincinin yeterince gelişmediği toplumlarda doğal olarak bireycilik gelişir. Bireysel mücadele ise genellikle adamını bulma yöntemine dayanır. Burada şunu söylemek yerinde olacaktır. Nasıl ki bir yaprak ağacın sessiz onayı olmadan sararmazsa, bireyler de toplumun sessiz onayı olmadan suç işleyemezler (Benzerler, 1991: 86).

1.4.4.4. Toplumdaki Yanlış Değer Yargıları

Toplumumuzda bazı kavram ve değerlerin yanlış yorumlanması ve aşınması sonucu yolsuzluk olgusunun yeterince ciddiye alınmadığını söyleyebiliriz. “*Bal tutan parmağını yalar*”, “*Su akarken küpünü doldur*”, “*köşeyi dönmek*”, “*iyorlar ama yapıyorlar da*” gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunların yanında yolsuzlukla mücadelede çok önemli olan “ihbar” kavramının gammazlık ve ispiyonculuk

biçiminde algılanması da yolsuzlukların ortaya çıkartılmasındaki engellerden biridir. Halbuki gelişmiş ülkelerde ihbar ve şikayet olguları doğrudan yurttaşlık bilincinin bir türevi hatta yurttaşlık ödevi olarak görülmektedir. Yayınlanan bir çalışmada “Çin’de yaygın eğitim ve yaymaca sonucunda kamu görevlilerinin yolsuzluk yapanları duraksamaksızın ihbar etmelerinin, bu ülkede yolsuzluğu en alt düzeye indirdiği” vurgulanmıştır. Kuşkusuz ihbarın bu şekilde toplumsal algılanması yanında sonuç alınamayacağına ya da ihbarda bulunanın suçlanacağına dair yaygın kanı da bir başka önemli etkidir. TÜSİAD tarafından yaptırılan araştırmaya göre kendilerinden rüşvet talep edildiğinde her koşulda bunu ihbar edeceklerini söyleyenlerin oranı ancak beşte üçtür. Kendilerine yönelik rüşvet talebini ihbar etmeyeceklerini söyleyenlerin yarısından çoğu “ihbar etseler de sonuç çıkmayacağını, üstelik kendilerinin işlerini yaptırmadıklarıyla kalacaklarını” düşünmektedir. Deneklerin yaklaşık dörtte biri ise ihbar etmeleri halinde “başlarına daha büyük iş açılacağını” düşünmektedirler. Bu bulgular Türkiye’de devletin rüşvetle mücadelede yurttaşların aktif desteğinden yararlanması olanağının verili koşullarda bir hayli sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Yine aynı araştırmanın bulgularına göre, “Hayattaki ilk amacınız nedir?” sorusuna 100 kişiden 51’i “ekonomik şartlarını daha iyi hale getirmek” yanıtını vermektedir. Araştırmada yanıt verenlerin yüzde 27’si de “bir an önce zengin olmak” istediğini belirtmektedir. Bir başka deyişle 100 kişiden 78’nin öncelikleri arasında; araştırma, öğrenme, bilgi toplumu olma yerine, köşe dönmek ama bir an önce dönmek bulunmaktadır (TÜSİAD, Kamu Reformu Araştırması, 2002).

1.5. Yolsuzluk- Karapara Bağlantısı

Yolsuzluk bazen öyle boyut almaktadır ki artık bir ucu tüm insanlığı tehdit edecek işleri de içinde barındıran karaparaya uzanmaktadır.

“4208 Sayılı Yasa’da Karapara şöyle tanımlanmaktadır; Uyuşturucu ve psikotrop maddeler ile silah kaçakçılığı, patlayıcı maddeler, stratejik maddeler, çocuk ve kadın ticareti, adam kaçırmaya, şantaj ve terör suçlarının işlenmesinden elde edilen para veya para yerine geçen evrak ve senetleri, mal ve gelirleri ve bir para biriminden diğerine çevrilmesi de dahil olmak üzere bunların birinden diğerine dönüştürülmesinden elde edilen her türlü ekonomik menfaat ve değeri ifade eder.

Yasalarca tespit edilmiş belli suçlar sonucunda elde edilen para, mal, kıymetli evrak veya diğer ekonomik değerlerin, yasadışı nitelikten çıkarılarak yasal ekonomik

değerlere dönüştürülmesi amacına yönelik olan tüm işlemler kara para olarak tanımlanmaktadır” (MASAK Yayınları No 1, 2000: 1).

“4208 Sayılı Yasa Tarafından Karapara Aklama Sayılan Fiiller Şunlardır: 2. Maddenin (a) bendine sayılan fiillerin işlenmesi suretiyle; elde edilen karaparanın elde edenlerce meşruiyet kazandırılması amacıyla değerlendirilmesi. Elde edildiği bilinen karaparanın başkalarınca iktisap edilmesi veya bulundurulması. Elde edilen veya elde edildiği bilinen karaparanın, elde edenlerce veya başkaları tarafından, kullanılması, kaynak veya niteliğinin değiştirilmesi, zilyet ya da malikinin değiştirilmesi, gizlenmesi veya sınır ötesi harekete tabi tutulması veya bu hareketin gizlenmesi. Elde edildiği bilinen karaparanın, yukarıda belirtilen suçların hukuki sonuçlarından failin kaçmasına yardım etmek amacıyla başkaları tarafından, kaynağının veya yerinin değiştirilmesi, transfer yoluyla aklanması, tespitini engellemeye yönelik fiiller.

Ekonomik Anlamda Karapara ise : Kanunlar tarafından suç sayılan fiillerin yanı sıra ekonomik hayatı düzenleyen kural ve usuller ihlal edilerek elde edilen kazanç olarak nitelendirilebilir. Bu çerçevede ekonomi açısından, vergi kaçakçılığı amacıyla bazı ekonomik faaliyetlerin usulsüz, gizli yapılması yoluyla elde edilen kazançları karapara kapsamında değerlendirmek mümkündür. Nitekim ABD’de vergi kaçakçılığı da karapara aklamının öncül suçları arasında yer almaktadır.. Ülkemizde yalnızca belli vergi kaçakçılığı suçları sonucunda elde edilen kazançlar karapara olarak kabul edilmiştir. Karaparanın Ekonomi İçinde ise; kayıtdışı ve yasadışı faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan karapara, aklanma sürecinden sonra kayıtlı ekonominin bir parçası haline gelmektedir. Hatta karapara aklayıcıları, yasadışı kazanılan parayı meşrulaştırmak için çoğu zaman vergisini bile son kuruşuna kadar ödemektedirler. Amaç devletin bu parayı yasal para olarak tanınmasını sağlamaktır.” (MASAK Yayınları No1, 2000: 2-3).

“Karapara Aklama Yöntemleri: *Sınırsız sayıda yöntemle aklama yapmak mümkün olmaktadır.*

Şirinler (Smurfing) Yöntemi: *Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, konuyla ilgili düzenlemelerin yapıldığı ülkelerde, belirli tutarların üzerindeki nakit işlemlerin bildirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu limit ABD için 10.000\$’dır. Bildirim yükümlüğünden kurtulmak için eldeki fon bu limite yakın tutara bölünür ve çok sayıda kişi (Smurf) tarafından çok sayıda bankaya veya aynı bankanın farklı şubelerine yatırılır.*

Parçalama (Structuring) Yöntemi: Eldeki fonu küçük miktarlara bölüp bunları bankaya yatıracak çok sayıda kişiyi bulmak her zaman bulmak mümkün olmayabilir. Bu durumda insan sayısı yerine işlem sayısını arttırmak suretiyle bildirimden kaçınmak mümkün olabilir. Çok yüksek tutara dayalı bir işlem, küçük tutarlara dayanan çok sayıdaki işlemlere bölünmektedir.

Vergi Cennetleri (Off-Shore): Özellikle kıyı bankacılığı ve paravan şirketler vasıtasıyla kara para aklamanın kolay olduğu ve kullanıldığı yerlerdir. Vergi cennetleri müşteri çekmek için; gizlilik, politik istikrar, vergilendirme olmaması, sermaye hareketlerinde tam serbesti, coğrafi konum olarak gelişmiş ülkelere yakınlık, gerekli altyapı, uzman personel veya kurum gibi olanaklar sağlar. Belli başlı vergi cennetleri; Aruba, Bahama Adaları, İngiliz Virjin Adaları, Lüksemburg, Malta, Kıbrıs, İsviçre, Singapur vb. ülkeler örnek verilebilir. Para aklama bu ülkelerde mevcut finansal kuruluşlar veya paravan şirketler aracılığı ile olabilmektedir. Bankalar suçlular tarafından kurulabileceği gibi, işbirlikçileri tarafından da kurulabilir.

Nakit Para Kullanılan İş Yerleri: Bu yöntemde hamburgerci, benzin istasyonu gibi nakit para akışının yoğun olduğu işyerleri kurulur. Bu işyerleri gerçekten çalışan işyerleri olabileceği gibi, fiktif, yani bürosu olan ama iş yapmayan bir şirket de olabilir. Bu tür işyerlerinin seçilmesinin nedeni, bunların muhasebe denetimlerinin yapılmasının oldukça zor olmasıdır.

Paravan–Hayali Şirketlerin Kullanılması: Bu şirketler herhangi bir ticaret ve imalat faaliyetinde bulunmayan ve genellikle sınır-ötesi merkezlerde kurulan şirketlerdir. Bu şirketler sadece kağıt üzerinde vardır ve bunların kurulmasındaki amaç, ayırıştırma aşamasında fon transferlerinin bu şirketler üzerinden geçirilmesi suretiyle, inceleme anında iz sürmeyi zorlaştırmaktadır. Karapara aklama işi yapanlar, bu tipten birçok şirkete sahip olabilirler ve izleri daha fazla karışık hale getirmek için fonları bir şirketten diğerine aktarırlar. Bir paravan şirket maskeleyi attırmak için gerçekten yasal işlemlere de girişebilir.

Oto Finans Borç Yöntemi (Loan-Back): Bu yöntemde, off-shore merkezlerde mevcut finans kurumları vasıtasıyla buralara ulaştırılan karapara, sahibine kredi olarak geri dönmektedir.

Döviz Büroları: Birçok ülkede bulunan ve nakit ağırlıklı çalışan bu kurumlar; suç geliri ile eldeki paranın değiştirilmesi nedeniyle gelirin kaynağından

bir ölçüde uzaklaştırılması, küçük banknotların büyüklere veya eldeki para birimlerinin diğer para birimlerine çevrilmesi gibi buna benzer olanaklar sağlar.

Alternatif Havale Sistemleri: Bu sistemler parayı nakit hareketi olmaksızın transfer etmekte ve çoğunlukla belirli etnik gruplar tarafından kullanılmaktadırlar. Bu etnik grupların tamamı aynı tarihsel ve kültürel kökten gelmekte ve kendi ülkelerindeki sınırlayıcı nakit yasaları delmek için istekli olmaktadır.

Kumarhaneler (Casinolar): Kumarhanelerde kredi açılması, vadesinin uzatılması, kiralık kasa hizmeti, çeklerin ciro edilmesi hatta fonların havale edilmesi gibi birçok finansal işlemi yapabilmektedirler. Aklayıcılar çok büyük miktarda nakit parayı kumarhaneye yerleştirebilir ve herhangi bir bildirim yapılmamasını isteyebilirler.

Sahte veya Yanıltıcı Fatura; Hayali İthalat, İhracat: Sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belgeler kullanılarak gerçekleştirilen hayali ihracat işlemleri yoluyla da karapara aklanabilmektedir. Buna göre değeri çok düşük veya hiç olmayan bir mal, ihraç edilmiş gibi gösterilir ve buna uygun olarak fatura düzenlenir.

Fonların Fiziken Ülke Dışına Kaçırılması (Currency Smuggling): Fiziken ülke dışına çıkarılan para halen nakit halindedir, ancak kaynağından bir ölçüde de olsa uzaklaşmıştır. Daha sonra gittiği ülkede yapılan bir dizi işlemle birkaç ülkeyi de dolaşarak ve aklanmış olarak ilk çıktığı ülkeye getirilebilir. Karapara, fiziki olarak yurt dışına uçak, kargo, kara veya deniz yoluyla çıkarılabilir.” (MASAK Yayınları No 7, 2000: 10-100).

BÖLÜM 2

MALİ YOLSUZLUK VE MUHASEBE SKANDALLARINDA İÇ DENETİM UYGULAMASININ ETKİLERİ

Ticari hayatta meydana gelen muhasebe iş ve işlemleri üzerinde yapılan hile ve yolsuzluklar tarihi süreç içerisinde de yakın tarihte de büyük skandalların ve yatırımcılar başta olmak üzere işletmelerle ilgili olan birçok kişinin zarara uğramasına neden olmaktadır. Bu durum işletmelerin kültürü, şeffaflığı, iç kontrol ve iç denetim gibi kavramlara dikkatlerini yönlendirmeleri ve üstünde durmaları gereken kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle muhasebe hile ve yolsuzluklarının önlenmesinde kullanılan yöntemlerin konu olarak edinildiği çalışmadan kavramsal açıklamalar yapılacak ve işletmelerde iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinin etkinliği üzerinde durulacaktır.

Günümüz şartlarında faaliyet gösteren işletmeler ekonomik yapının etkisiyle ağır rekabet koşullarında iş hayatlarına devam etmektedirler. Rekabet koşullarının etkisiyle bu işletmeler faaliyetlerine devam etmek amacıyla veya büyümek amacıyla kanunları ve ilkeleri göz ardı edebilmektedirler. 2000'li yıllarda dünyanın önde gelen enerji devlerinden olan Enron yapmış olduğu çeşitli uygulamalarla firmaya mali kaynak sağlamak amacıyla bir şekilde arttırmış ve bunun neticesinde dünya çapında bir skandal su yüzüne çıkmıştır. Bu skandaldan sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Sarbanes Oxley Kanununu yürürlüğe koyarak firmaların hile yapmasını engellemeye çalışmıştır (Erkan ve Arıcı, 2011: 30).

2.1 Muhasebe Skandallarında Etkili Olan Unsurlar

Finansal tablo kullanıcıları (yatırımcılar, yöneticiler, kredi veren kurum ve kuruluşlar vb.) işletmenin performansını değerlendirmede doğru ve dürüst sunulan (true and fair view) finansal tablolara ihtiyaç duymaktadır. Güvenilir finansal raporlama genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve standartlara uygun düzenlenmiş ve gerçeğe uygun görünüme sahip finansal bilgilerin yer aldığı finansal tablolar biçiminde tanımlanmaktadır. Denetçi, kabullenilen güvenceyi sağlamak için denetim riskini kabul edilebilir derecede belirlemek amacıyla yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmelidir. Denetçi, bu kanıtlarla görüşüne dayanak oluşturacak makul sonuçlara ulaşır. Denetim kanıtları, denetçinin görüş ve raporunun

desteklenmesini sağlamaktadır. Denetim kanıtları yapı olarak kümeli olup öncelikle denetim sırasında uygulanan denetim yöntemleriyle elde edilir. Bununla birlikte denetim kanıtları, daha önce yürütülen denetimlerden (denetçinin bir önceki denetimden yapılmakta olan denetime kadar mevcut denetimi etkileyebilecek değişikliklerin olup olmadığına karar vermesi koşuluyla) veya denetim şirketinin müşteri ilişkisinin kurulması ve devam ettirilmesine dair kalite kontrol yöntemleri gibi diğer kaynaklardan elde edilen bilgileri de içerebilir. İşletme içindeki ve dışındaki diğer kaynaklarla beraber, işletmenin muhasebe kayıtları da önemli bir denetim kanıtı kaynağı durumundadır. Ayrıca denetim kanıtı olarak kullanılabilen bilgiler, işletme tarafından istihdam edilmiş veya görevlendirilmiş bir uzman tarafından hazırlanmış olabilir. Denetim kanıtı, yönetim beyanlarını destekleyen ve doğrulayan bilgiler ile bu beyanlarla çelişen her türlü bilgidir. Ayrıca bazı durumlarda bilginin bulunmaması durumu da (örneğin, yönetimin talep edilen bir konuda gerekli açıklamada bulunmayı reddetmesi) denetçi tarafından kullanılır ve bu yolla durum bir denetim kanıtı teşkil eder. Denetim kanıtlarının elde edilmesi ve değerlendirilmesi, denetçi görüşünün oluşturulmasına yönelik denetçi çalışmalarının büyük bir bölümünü oluşturur. Bu açıdan 1980'li yıllardan sonra yaşanan muhasebe skandalları, büyük ölçekli işletmelerin finansal tablolarının güvenilirlik düzeyine ciddi zararlara uğratmıştır (Özkul ve Pektekin, 2009: 60).

Muhasebe skandalları, finansal tablolarda yer alan finansal bilgilerin güvenilir, anlaşılabilir, karşılaştırılabilir olmasına ve ihtiyaca cevap verebilmesine engel teşkil eden skandallar olarak ifade edilebilir. Bu skandalların temelinde yaratıcı muhasebe uygulamaları gelmektedir. Yaratıcı muhasebe, “finansal tablolarda çeşitli şekillerde düzenlemeler yaparak finansal tablo kullanıcılarının yanlış kararlar almasına neden olan bir hileli finansal raporlama uygulamaları” şeklinde ifade edilebilmektedir (Çıtak, 2009: 84-85).

Finansal tabloların denetiminin planlanması ve yürütülmesinde mesleki muhakemesini kullanmaktadır. Bir denetimin uygun şekilde yürütülmesi için mesleki muhakeme zorunludur. Çünkü ilgili bilgi ve deneyimler içinde bulunulan koşul ve durumlara uygulanmaksızın, ilgili etik hükümlerin ve BDS'lerin yorumlanması ve denetim boyunca gerekli olan bilgiye dayalı kararların alınması mümkün değildir. Mesleki muhakemenin karar alınmasında yararlanıldığı unsurlar, önemlilik ve denetim riski, BDS hükümlerinin yerine getirilmesi ve denetim kanıtı toplanması amacıyla uygulanacak denetim yöntemlerinin vasfı, zamanlaması ve kapsamı, yeterli

ve uygun denetim kanıtı toplanıp toplanmadığının ve BDS'lerin amaçlarına ve denetçinin genel amaçlarına ulaşmak için daha fazla denetim kanıtı toplamaya gereksinim duyulup duyulmadığının değerlendirilmesi, finansal raporlama çerçevesinin uygulanmasında işletme yönetimi tarafından yapılan muhakemelerin değerlendirilmesi elde edilen denetim kanıtına dayanarak sonuçlara ulaşılması (örneğin, finansal tabloların hazırlanmasında yönetim tarafından yapılan tahminlerin makul olup olmadığının değerlendirilmesi) şeklinde ifade edilebilir. Bunun yanında muhasebe skandallarının meydana gelmesinde, finansal raporlarda yapılan finansal tablo hileleri önemli rol oynamakta olup bu tür hileler işletmelerde özellikle kurumsal yönetimin ve iç kontrolün etkin biçimde uygulanamaması nedeniyle yapılmaktadır (Rezaee, 2005:288).

ABD'de muhasebe skandalları sonucunda oluşan güvensizlik ortamının azalmasına yönelik Sarbanes-Oxley Kanunu çıkartılmıştır (Özkul ve Pektekin, 2009: 60). Bu kanun ile bu tür muhasebe ve şirket skandallarına kamuoyunun belirli ölçüde zarar görmesini önleyebilecek düzenlemeler getirilmiştir (Özbirecikli, 2006: 14). ABD'de uygulamaya geçirilen bu yasa ile kurumsal yönetim esasında işletmelerin hedeflerine ulaşabilmesi, finansal raporlamanın güvenilirliğini sağlamak için iç kontrol sisteminin oluşturulması ve bu sistemin etkin biçimde uygulanması zorunlu kılınmıştır ve işletme yönetimine ve bağımsız denetçilere önemli sorumluluklar verilmiştir (Alagöz, 2008: 99). Sarbanes-Oxley Kanununda muhasebe skandallarının meydana gelmesinde en önemli nedenlerin başında etkin bir iç kontrol sisteminin olmaması belirtilmiştir (Gönen, 2009: 193).

Dünyada yaşanan muhasebe skandallarına ilişkin bazı tespitler şu şekildedir;

Enron Vakası: Gaz dağıtımı, enerji alım-satımı ve teslimatı, E-ticaret, plastik ve benzeri sektörlerde faaliyet gösteren Enron şirketi, 2000'li yılların başında önemli bir finansal güce kavuşmuştur (Toraman, 2002: 6). Bu vaka, şirketin kendisini olduğundan daha karlı göstermesine ve bunun için denetim şirketinden yardım almasına yönelik bir skandaldır. Enron şirketinin batmasının en önemli nedenlerinden biri şirket yönetimi tarafından yapılan yanlış muhasebe uygulamalarıdır. Şirket, denetim raporlarının yatırımcıların kararlarında önemli bir etkiye sahip olduğunu bildiğinden finansal tablolar aracılığıyla karlarını olduğundan fazla göstererek borçlarını gizlemiş ve bu şekilde karmaşık bir mali yapı oluşturmuştur. Denetim şirketinin hazırladığı raporda, Enron'un kazançlarını

yükseltmek için muhasebe kayıtlarında çok sayıda karmaşık işlem yaptığı tespit edilmiştir. Diğer yandan raporda denetim şirketi, kusurlu işlemleri tespit etmesine rağmen şirket hakkında olumlu görüş bildirmiştir (Özbirecikli, 2006: 13).

Parmalat Vakası: Temel gıda ve süt ürünlerini üreten satan Parmalat şirketinin, iştirak ettiği şirketlere (offshore) usulsüz kayıtlar ve işlemlerle aktarması sonucu oluşan bir muhasebe skandalıdır. Şirketin 1998-2003 döneminde elde ettiği 14.2 milyar Euro'luk finansal kaynağı; iştirak yatırımlarına, bankalara ve vergi idaresine ve şirketin faaliyetlerinin dışında yer alan offshore şirketlerine aktardığı tespit edilmiştir. Bu usulsüzlükler sonucunda şirket 2003 yılında iflasını açıklamıştır (Göçen, 2010: 115-117).

Worldcom Vakası: Telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren bu şirket olan Worldcom şirketi, muhasebe işlemlerinde usulsüzlüğü masraf kalemlerini varlık hesaplarına aktarmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Bu şekilde şirket gelirlerini 3.8 milyar dolar yüksek göstermiştir. Hat maliyetlerine ilişkin tutarları sistematik biçimde varlık hesaplarına kaydeden şirket, vergi öncesi karını abartılı biçimde finansal tablolarında sunmuştur. Bu gelişmeler yaşanmasına rağmen şirketin denetim raporlarında şirket/denetçi arasında önemli bir görüş ayrılığı yaratacak uyumsuzluğun olmadığına yer verilmiştir (Özbirecikli, 2006: 14).

Xerox Vakası: Şirketin 2001 dönemine ilişkin ABD Sermaye Piyasası Kurulu tarafından (SEC-Security Exchange Commitee) denetim incelemeleri sonucunda mali kayıtlarında büyük tutarlarda manipülasyon tespit edilmiştir. Bu süreçte şirketin usulsüz olarak gelirlerini 6 milyar dolar fazla gösterdiği ortaya çıkmıştır (www.voanews.com).

Waste Management: Şirket, finansal tablolarını yanlış beyan etmesine rağmen şirketin denetim raporu olumlu görüş şeklinde düzenlenmiştir. Denetim şirketi, şirketin toplam gelirlerinde %12'lik bir yanlışlık yapmasına rağmen bu işlem ve kayıtları önemli görmediğini beyan etmiş ve SEC, denetçi firmanın müşterisini korumaya yönelik bu işlemleri görmezlikten geldiğini belirtmiştir (Özbirecikli, 2006: 11).

Sunbeam: Finansal tablolarında geniş ölçüde değişiklik yapmasıyla oluşan bir skandaldır. Şirket gelirlerini usulsüz şekilde tespiti yapmış ve olduğundan çok fazla tutarda finansal tablolarda göstermiştir. Ayrıca şirket, yönetim değişikliğine gittiği dönemde fonlar oluşturmuş ve bu fonlar ile faaliyet giderlerini düşmüş ve

gelirlerini azaltıcı bir işlem yapmamıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda şirketi denetleyen denetçi olumlu görüş beyan etmiştir (Symes ve Süer, 2004: 114).

Cendant: Şirketin bünyesinde oluşturduğu fonları usulsüz şekilde kayıtlara alması, gelirlerin muhasebe ilkelerine aykırı şekilde tespiti ve giderlerin az gösterilmesini içeren bir skandaldır. Şirket denetim sürecinden geçebilmek için usulsüz işlemleri sonucunda oluşturduğu fonları denetimden ayrıntılı şekilde geçmeyecek şirketlere aktarmıştır. Denetim şirketi ise bu süreçte yaşananları tespit edememiş ve denetim raporunda bu usulsüzlükler yer almamıştır. (Symes ve Süer, 2004: 114-15).

Görüldüğü üzere yaşanan muhasebe skandalları sürecinde denetim şirketlerinin de rolü olduğu tespit edilmiştir. Bu tür gelişmeler, muhasebe skandalları yanında denetim skandallarının da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Enron, Parmalat ve Worldcom gibi dünya çapında ünlü olan işletmelerde yaşanan muhasebe skandalları nedeniyle yatırımcıların bu işletmelere olan güveni oldukça sarsılmıştır. Bu skandallar işletmelerin sermaye değerlerinin önemli ölçüde dibe vurmasına neden olmuş ve borçlanma düzeylerinde yaşanan artışlar işletmelerin kredi derecelerini azaltmıştır. Bu işletmelerde meydana gelen skandallar, finansal raporlamada yaşanan olumsuzluklardan (hata ve hile) ve işletmede zayıf bir iç kontrol sisteminden kaynaklanmaktadır (Agrawal ve Chadha, 2005: 371-372). Muhasebe skandallarının meydana gelmesinde temel nokta hileli finansal raporlamadır. Hileli finansal raporlama, bağımsız denetimden geçmesine rağmen finansal raporların ciddi şekilde değişime uğratılmasıyla finansal bilgilerin çarpıtılması sonucu ilgili tarafların önem verdiği bir kavram haline gelmiştir (Küçük ve Uzay, 2009: 2).

İlgili kişi ve kuruluşlarla kamuoyu işletmelerle ilgili karar alabilmek adına güvenilir bilgiye gereksinim duyarlar. İşletmelerden temin edilen bilgilerin güvenilir olmama riski bulunmaktadır. Bu durum muhasebe bilgilerinin çokluğu ve karmaşıklığı, çoğunluğunun işletmeden uzak olması ve bilgiyi sağlayanların eğiliminden kaynaklanmaktadır. Daha iyi ve güvenilir arama eğilimi, yorum farklılığı, uygulama kusur ve yanlışlıkları, kurallarla uygulamanın bağdaşmaması, art niyetli düşünceler, hile ve yolsuzluklar denetimi gerekli kılmaktadır. Hileli finansal raporlama ile birlikte muhasebe skandallarına neden olan faktörler kurumsal yönetim ve stratejik faktörler olarak incelenebilir. Kurumsal yönetim faktörleri; işletmenin tepe yönetimini ve yönetim anlayışını, yönetici ücretlendirme sistemlerini ve

yönetim kurulunu içeren unsurlardan oluşmaktadır. Stratejik faktörler ise, işletmenin net bir strateji ortaya koyamaması, strateji uygulamadaki yetersizlikler, hızlı değişen ve gelişen piyasa koşullarına cevap vermede başarısızlıklar olarak sıralanabilir. Bunun yanında hileli finansal raporlama sonucunda meydana gelen skandallara neden olan faktörler şu şekilde sıralanabilir (Erol, 2005: 229-230):

- *“İşletmelerin menkul kıymetlerinin düşüşe geçmesi ve yatırımcıların beklentilerini karşılayamaması gibi durumlar karşısında baskı altına girmesi ve diğer yandan hileli finansal raporlama ile çıkışa geçen işletmelerin bu çıkış trendini sürdürmek için hileli finansal raporlamaya devam ettirme çabaları,*

- *Para ve sermaye piyasalarında yaşanan dalgalanmalar ile baskı altına giren işletmelerin finansal raporlarını çarpıtması,*

- *İç ve dış denetimdeki eksiklerin giderilememesi,*

- *Meslek mensuplarının etik kurallara uymaması.”*

Bu faktörler ışığında işletmelerde yaşanan muhasebe skandallarından farklı birçok taraf etkilenmektedir. Ülkeler, işletmeler, yatırımcılar özellikle de küçük yatırımcılar bu tür skandallardan olumsuz yönde etkilenmekte ve büyük kayıplar yaşamaktadırlar. Bu süreçte yatırımcılar para kaybetmekte, işletme yönetiminin itibarı zedelenmekte ve çalışanlar işlerini kaybetmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2009:142).

Bunun yanında muhasebe skandalları sonucunda ortaya çıkan diğer sorunlar şu şekilde sıralanabilir (Küçük ve Uzay, 2009:11):

- *“Denetçilerin ve denetim şirketlerinin güvenilirlik, doğruluk ve tarafsızlık kalitesi zedelenmektedir,*

- *Finansal rapora olan güven düzeyi azalmakta ve bu durum sermaye piyasalarına olumsuz yansımaktadır,*

- *Sermaye piyasalarının etkinliği azalmaktadır,*

- *Ülkenin büyüme ve refah düzeyi olumsuz etkilenmektedir,*

- *Muhasebe skandalları neticesinde doğan hukuki ihtilaflar ülke ekonomisine ek maliyetler yüklemektedir,*

• *Yaşanan yolsuzluklar ile işletmeler iflas etmekte ve ülke ekonomisi zarar görmektedir,*

• *Skandallara karışan işletmelerin ve çalışanların itibarı zarar görmekte ve performans düzeyleri olumsuz etkilenmektedir”.*

İşletmelerin başvurdukları söz konusu muhasebe hilelerinin meydana çıkabilmesi için belirtilerin oluşması gerekir. Eğer muhasebe hilesi yoluna giden işletmelerde belirtiler mevcut ise bu işletmelerin hileye başvurma oranlarının yüksek olduğu düşünülür (Uzay, 2004: 16).

2.2 İç Kontrol Sistemi

Ekonomik ve teknolojik gelişmeler neticesinde birçok işletmenin bünyesinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Önceleri işletme sahipleri kurmuş oldukları işletmelerin yönetimini ve denetimini tamamen ellerinde tutarlarken, artık günümüzde bu durum büyük ölçüde azalmıştır. İşletme sahipleri bu görevlerini profesyonel kişilere yani yöneticilere bırakmak zorunda kalmışlardır. Kısacası artık günümüzde sermaye sahipleri ile yöneticiler tamamen birbirinden ayrılmıştır. Günümüzde hem kamu sektörü hem de özel sektör için önerilen kurumsal yönetim, anonim ortaklıkların idaresinde ve faaliyetlerinde kâr elde etme ve pay sahiplerine dağıtma ana unsurunu ve amacını taşıyan geleneksel yapımın yanında, gerek hissedarların gerekse yöneticilerin çıkarlarını gözeten, aynı zamanda diğer çıkar gruplarının haklarının da- ortaklık çalışanları, müşteriler, alacaklılar, fon sağlayanlar ve devlet- önemsendiği bir anlayıştır. Bu anlayışın temelinde işletme sahipleri ile yöneticilerinin farklı olması ve etkin bir iç kontrol sisteminin (Bundan sonra kısaca İKS olarak belirtilecektir.) oluşturulması yatmaktadır (Dabbaoğlu, 2007: 46).

İşletme yöneticileri, işletmenin gelişen ve büyüyen yapısı karşısında işletme organizasyonuna hakim olabilmeleri için işletme içerisinde organize edilen bir İKS'ye ihtiyaç duyarlar. Yöneticiler (üst yönetim, yönetim kurulu ve genel müdür) aktiflerle ilgili işlemlerde hataları ve hileleri en aza indirecek ve verimliliği arttıracak etkin bir İKS'nin kurulmasında ve devamlılığın sağlamada esas sorumluluğa sahiptirler. İşletmenin faaliyetleri esnasında karşı karşıya kaldığı veya kalabileceği risklerin, başta pay sahipleri olmak üzere şirketin menfaat sahiplerini etkilediğinin bilinci içerisinde olan yönetim kurulu, bu risklerin olası negatif etkilerini en aza indirebilecek bir risk yönetim mekanizması oluşturur ve sağlıklı olarak işlemesi için gerekli önlemleri alır. İşletme bünyesi içerisinde organize edilen İKS, dar anlamda

bir işletmenin muhasebe belgelerinin eleştirici nitelikte gözden geçirilmesi faaliyetidir. Burada amaç, muhasebe sistemini düzensizliklerden uzaklaştırmak, düzgün ve gerçeğe uygun bir şekilde işlemlerini sağlamaktır (Demirbaş, 2005: 97).

İKS, işletme yönetiminin bir fonksiyonudur. Bilindiği gibi, her işletmenin amaçlarına ulaşmak için kullandığı fiziksel kaynaklar insan gücü, para, makine ve gereçlerden oluşur; ancak günümüzün sürekli değişen koşulları, bu kaynaklara bilgi ve teknolojinin de eklenmesini zorunlu kılmıştır. Her ne kadar küçük işletmelerde ayrıntılı bilgilere gerek duyulmayabilir ve bilgiler gözlem ve kişisel ilişkiler yoluyla elde edilebilirse de; işletmeler büyüdükçe ayrıntılı bilgilere duyulan gereksinim artar, bilgi akış sistemi giderek karmaşık bir hal alır ve çok çeşitli kararlar vermek zorunda bulunan yöneticiler, ellerinde bilgi olmadan yukarıda belirtilen fiziksel kaynakları etkin ve verimli bir biçimde kullanma olanağı bulamayabilirler (Dağlı,1999: 132). İşletmelerin büyümesi, faaliyetlerinde karmaşıklığın artması, işlem sayısının çoğalması, işletme aktiflerinin korunması, hataların giderilmesi, gelir ve gider unsurlarının saptanması, işletme politikasının değerlendirilmesi, önceden saptanmış kıstaslarla karşılaştırılabilir ve güvenilir verilerin toplanması yönetim için bir zorunluluk olmuştur (Korkmaz,2007: 63). Bu zorunluluk, işletmeyi etkili bir İKS'yi organize etmeye yönelmektedir.

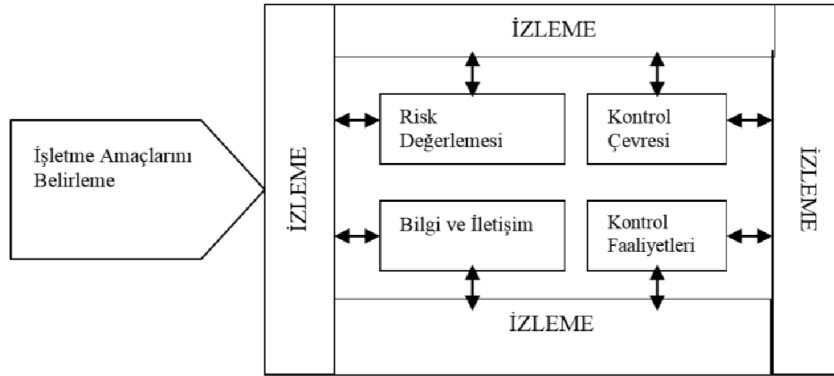
Kontrol, işletmenin temel yönetim fonksiyonlarından birisidir. Kontrol fonksiyonu işletmede oluşturulmuş iç kontrol sistemi aracılığıyla yerine getirilmektedir. İç kontrol, zamanlı, tam ve doğru bilgiye ulaşılması, mali raporlamadaki hata riskinin en aza indirilmesi, işin azami bir güven içinde yapılabilmesi, operasyonların sektöre uğramasına engel olunması konularında yönetime yardımcı olmaktadır (Tuan ve Memiş, 2007: 2-3). ABD'de 1970 ve 1980'li yıllarda finansal raporlamada hile olaylarının hızla artması nedeniyle, iç kontrolün finansal raporlamada önemli bir yere sahip olduğunu belirten Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu, iç kontrolün kavramsal olarak yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapmıştır. Komisyon, bu çalışmaların yürütülmesi için COSO (The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission)'yu oluşturmuştur (Gönen, 2009: 192). COSO, iç kontrolü "işletmede farklı bölümlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ortak bir yapı oluşturma; işletmenin kar amacı güden veya gütmeyen, büyük veya küçük ölçekli, kamu veya özel sektör tüm işletmelerin standart bir kontrol sistemi sürecini meydana getirme ve bu sistemin geliştirilmesine hizmet etme" şeklinde tanımlamaktadır. İç kontrol,

işletmenin yöneticilerinden diğer çalışanlarına kadar tüm taraflarınca etkilenen bir süreci ifade etmektedir.

İç kontrol sürecinde amaçlara ulaşabilmede (COSO:1, <http://www.coso.org>);

- Faaliyetlerin etkinlik ve etkililik çerçevesinde ele alınması,
- Finansal raporlamanın güvenilir olması,
- Kanunlara ve düzenlemelere uygunluğu sağlaması önemlidir.

COSO (2009: 1), iç kontrol sürecini oluşturan ve iç kontrolün etkinliğini sağlayan unsurları risk değerlemesi (tespiti), kontrol çevresi, kontrol faaliyetleri, bilgi-iletişim ve izleme (monitoring) olarak sıralamıştır. Bu unsurlar işletmenin amaçlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesinde önem arz etmektedir. İç kontrolün unsurları Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1: İç Kontrol Sürecinin Unsurları

Kaynak: : COSO, “Guidance on Monitoring Internal Control Systems”, 2009: s.1.

Şekil 1’de yer alan ve iç kontrol yapısını oluşturan unsurların açıklaması şu şekilde yapılabilir;

İç kontrol, işletmenin yönetim kurulu, yöneticileri ve/veya diğer personeli tarafından belirli amaçların başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için uygulanan bir yoldur. Bunlar (Korkmaz,2007: 70);

- “Kontrol Ortamı (Control Environment)
- Risk Değerleme (Risk Assessment)
- Kontrol Faaliyetleri (Control Procedures)
- Bilgi ve İletişim (informationSystem And Communication)
- İzleme (Monitoring)

Kontrol ortamı, iç kontrol sisteminin diğer tüm bileşenlerinin temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda da örgütsel disiplini ve örgütsel yapıyı ifade etmektedir.

Risk değerlendirme, finansal tabloların Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygun olarak hazırlanmasında, yönetimin risk tanımlanmasını, analizini ve yönetimini ifade etmektedir.

Kontrol faaliyetleri, işletmenin amaçlarına ulaşmasını engelleyecek risklerin önlenmesine yardımcı olan politikaların ve prosedürlerin uygulanmasıdır.

Bilgi ve iletişim, işletme için gerekli kararların alınması, finansal kayıtların çıkarılması için organizasyonun her kademesinde bilgiye ihtiyaç vardır ve bu bilgi de ancak etkili bir iletişim sayesinde organizasyonun her kademesine ulaşabilir.

İzleme, İKS'nin kalitesini belirlemek için gereklidir.

Yukarıda kısaca tanımladığımız kontrol elemanlarının uyumlu bir şekilde bir araya getirilmesiyle İKS oluşmaktadır.” (Korkmaz,2007: 71-72)

İç kontrol kavramı ve kapsamı bir çok yazar tarafından ele alınmış ve konuyla ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. İKS'nin ayrıntılı bir biçimde anlaşılabilmesi için söz konusu tanımlardan bir kaçını aşağıda sunulmuştur. Bunlar:

Victor Z. Brink'in 1946 yılının Aralık ayında yayımlanmış olduğu ‘İç Denetçi’ adlı makalesi bugün de geçerliliğini koruyan birçok önemli ilkeyi içermektedir. Brink'e göre etkili bir iç kontrolün var olabilmesi için işletmenin zamanında gerekli olan bilgileri ulaştırabilme özelliğine sahip olan iyi bir muhasebe sistemi, en az muhasebe sistemi kadar kapsamlı yazılı politika ve prosedürler, işletme amaçlarına ulaşmada ve işletme faaliyetlerinin etkinliğini ölçebilmek için iyi bir bütçe programı, iyi bir personel departmanı ve iç denetim unsurlarının birarada bulunması gerekmektedir (Korkmaz,2007: 72).

Diğer bir tanıma göre ise, iç kontrol vakit kaybetmeden muhasebedeki hata ve hileleri mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde ortaya çıkarmak için önceden davranmayı hedefleyen muhasebe bölümünün ve muhasebe sisteminin rasyonel bir organizasyonu olarak ifade edilmektedir. COSO iç kontrolün tanımını yapmak için bir çalışma başlatmıştır ve bu çalışma 16 Mart 1991 yılında tamamlanmış olup iç kontrol, hazırlanan COSO raporunda şu şekilde tanımlanmaktadır: ‘İç kontrol, işletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği, mali tabloların güvenilirliği, mevcut kanun ve hükümlere uygunluk olarak belirlenen amaçlarına ulaşmak için işletme yönetimi ve diğer çalışanları tarafından gerçekleştirilen bir süreçtir.’ (Korkmaz,2007: 73).

Muhasebe mesleğinin gelişmiş olduğu ülkelerde ulusal ve uluslararası meslek kuruluşu İKS’yi tanıtıcı bildirimler yayınlamaktadırlar. Uluslararası Muhasebe Uzmanları Federasyonuna göre, iç kontrol sistemi;

- “İşletmenin varlıklarını korumak,
- Yolsuzlukları ve yanlışlıkları önlemek ve bulmak,
- Muhasebe kayıtlarının doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak,
- Finansal bilgilerin zamanında hazırlanmasını sağlamak,”

İşletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına uygunluğunu sağlamak, gibi amaçlara ulaşabilmek için işletme faaliyetlerinin düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaya yardımcı olan, yönetim tarafından kabul edilmiş tüm usul ve yöntemler ile örgüt planından oluşur. Yukarıdaki tanımlara dayanarak İKS’yi, işletmedeki tüm yönetim birimlerinin, etkili ve verimli bir yönetim amacını taşıyarak güvenilir muhasebe bilgilerinin sağlandığı ve işletmenin sahip olduğu aktiflerin hata ve hilelere karşı korunmasını sağlayabilmek için maddi ve insani etkenlerden oluşan bir sistem olarak tanımlamak mümkündür. İKS işletmelerin kendi iç yapılan içerisinde geliştirilmiştir. İKS’nin geliştirilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, işletme içerisinde oluşan veya oluşabilecek düzensizlikleri gidermektir. (Korkmaz,2007: 76).

2.2.1 İç Kontrol Sistemi ile İç Denetim ve Bağımsız Denetim İlişkisi

İç denetim geniş olarak tanımlanacak ve bağımsız denetim olunursa işletmelerin gerçekleştirmiş olduğu ticari işlemlerin verimli ve bu işlemlere dair güttükleri amaçların başarısını tespit etmeyi, işletme bünyesinde türetilen verilerin kabulünü tesis etmeye, karşı karşıya kaldıkları mali durumların gerekli yasal koşullara ve esaslara uygun biçimde kayıt altına almayı, finansal olaylar sonrasında oluşturulan finansal tabloların doğru bilgileri içermesini tesis eden bir denetim mekanizmasıdır. İç denetim ve İKS bir bütündür ve birbirlerini tamamlarlar. Bir işletmede İKS ne kadar gelişmişse iç denetim de o kadar kolay yapılıdır. Etkin çalışan bir iç kontrol sistemine sahip işletmelerde hata, hile ve benzeri unsurlar gibi işletmeye zarar verebilecek nitelikteki davranışlar en az seviyeye indirilmiş olacaktır için iç denetim bölümü daha önemli faaliyetler üzerinde odaklanacaktır, ve böylece iç denetimden beklenen fayda elde edilecek ve başarısı da bu oranda yüksek olacaktır. Amacı işletme varlıklarının her türlü zararlara karşı korunduğunu, faaliyetlerin belirlenen politikalarla uyum içinde yürütüldüğünü araştırmak olan iç denetim faaliyeti, işletmedeki kontrollerin etkinliğini ölçmeyi ve bu kontrolleri değerlendirmeyi hedef alır. Bu nedenlerle de etkin bir iç kontrol ortamı yaratılmasına yardımcı olur (Güredin, 1999: 73).

Sermaye Piyasası Kurulu'na yayımlanan X/16 Seri No'lu 'Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ'in 2. maddesinde, bağımsız denetim şu şekilde tanımlanmıştır;

“Ortaklıkların ve sermaye piyasası kurumlarının kamuya açıklanacak veya kurulca istenecek mali tabloların, genel kabul görmüş muhasebe kavram, ilke ve standartlarına uygunluğu ile bilgilerin doğruluğunun ve gerçeği dürüst bir biçimde yansıtıp yansıtmadığının, denetçiler tarafından denetim ilke ve kurallara göre, defter kayıt ve belgeler üzerinden incelenmesini ve tespit edilen sonuçların rapora bağlanmasını ifade eder.” (Yavaşoğlu, 2001:40).

Bağımsız denetim faaliyetinin iki işlevi bulunmaktadır. Bu işlevleri bağımsız denetimin amaçları olarak belirtmek de mümkündür. Bağımsız denetimin amaçlarını:

- Mali tabloların genel kabul görmüş kavram, ilke ve standartlarına uygunluğunun tespiti,

- Mali tablolarda yer alan bilgilerin doğruluğu ve gerçeği dürüst bir biçimde yansıtıp yansıtmadığının tespiti, olarak ifade edebiliriz (Yavaşoğlu, 2001:41).

Günümüzde işletmelerin gittikçe büyümeleri sonucunda karmaşık bir yapı kazanmaları kaçınılmaz olmuştur. Bu durum ise, yapılan işlem sayısını arttırmıştır. Bu derece artan işlem sayısı ile karşı karşıya kalan bağımsız denetçilerin artık her bir işlemi yukarıda belirlenen amaçlar çerçevesinde tek tek incelemesi imkansız bir hâl almıştır. Bu durumda yapılacak tek şey incelemenin boyutlarını mümkün olduğunca sınırlandırmaktır. Ancak böyle bir sınırlamanın yapılabilmesi için denetçinin işletme hakkında çok daha geniş bilgilere sahip olması gerekir. İşletme hakkındaki en geniş ve en kapsamlı bilgiler de etkin bir iç kontrol sisteminden elde edilebilir (Yılancı, 1992: 84).

Denetim işlemini gerçekleştirecek olan denetçiler ilk etapta iç kontrol sistemini incelemelidir. Bu incelemenin amacı iç kontrol sisteminin etkinliğini tespit etmektedir. Denetimi yapacak olan denetçilerin bağımsız denetçiler olması durumunda bu denetçiler açısından iç kontrol sisteminin mevcudiyeti ile bu sistemin kapsamının ne olduğu önemlidir. İç kontrol sistemine has bu önem arz eden duruma göre denetçinin yapacağı denetime ilişkin belgeleri farklı biçimde belgelemelidir. Denetçinin seçeceği belgeleme yöntemi denetimin yapılacağı işletmenin fiziki durumu, ölçeği ve pazar durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Bağımsız denetçilerin kullandığı üç belgeleme yöntemi bulunmaktadır (Bozkurt, 1999: 52).

- “ *Not Alma Yöntemi*
- *Akış Şemaları Yöntemi*
- *Anket Yöntemi* “

Not alma yöntemi, denetçinin çeşitli yollarla iç kontrol yapısı ile ilgili olarak elde ettiği bilgileri yazılı notlar biçimine dönüştürmesidir. Akış şemaları yöntemi, denetçinin işletmenin iç kontrol yapısının işleyişini, çeşitli semboller kullanarak şema biçimine getirmesi ve izlemesidir. Bu yöntem aracılığıyla işletmede sistemin işleyişinin genel bir yol haritası ortaya konulmaktadır. İşletmedeki görevlerin dağılımı, yetki ve sorumlulukların durumu. Belgelerin akış biçimi, gerekli kayıtların hangi aşamalarda yapıldığı açık bir şekilde ortaya konulur. Böylece denetçi işletmenin kabul ettiği ve uyguladığı düzeni, akış şeması üzerinde izler ve zayıf noktaları ortaya çıkartabilir. Anket yöntemi, iç kontrol yapısı incelenen işletmenin

her bir denetim alanı ile ilgili sorulacak soruların önceden hazırlanıp, sorulup, yanıt alınması işlemlerinden oluşur. Alınan yanıtlara göre sistemin zayıf yönleri belirlenmeye çalışılır. Etkin bir İKS'nin olup olmadığının tespiti ile bağımsız denetçi denetim faaliyetlerinin hangi ayrıntıda yapılacağını belirleyecektir. Bunun için İKS'den edinilen bilgilere denetçinin güvenmesi gereklidir. Denetçi aynı zamanda İKS'yi inceleyerek buradan edineceği bilgilerden hareketle önemli denetim delilleri de elde edebilecektir (Özer, 1997: 22).

Dünyada yaşanan ve şirketlere çok ciddi zarar veren muhasebe skandalları iç kontrol sisteminin öneminin daha da artmasına neden olmuştur (Alagöz, 2008: 98). İşletmede etkin ve sağlam bir iç kontrol sisteminin var olması, işletme çalışanlarının işletmenin belirlemiş olduğu amaçlar doğrultusunda ne ölçüde etkin rol oynadıklarını tespit etme imkanı tanımaktadır. Ayrıca iç kontrol sistemi vasıtasıyla işletmeye ait finansal ve finansal olmayan işlemlerden sorumlu olanların açık bir şekilde tanımlanması şeffaflık, eşitlik, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkeleri uyarınca işletmede kurumsal yönetimin yerleşmesini kolaylaştırmaktadır (Usul ve Diğerleri, 2011: 50). İç kontrol sisteminde denetim önemli bir yer tutmaktadır. Finansal tablo ilgililerinin ilgi alanlarına göre yapılan denetim çalışmaları çeşitlilik göstermektedir. Konusuna ve amacına göre denetim; mali tablolar denetimi, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimi olarak üç kısma ayrılmaktadır. Denetçinin niteliğine göre denetim; iç denetim, kamu denetimi ve bağımsız denetim olarak sınıflandırılmaktadır (Güçenme, 2004: 2-4). İşletmede iç kontrol sisteminin etkinliğinin inceleyen bir birim olarak iç denetim varlığı önem arz etmektedir (Usul ve Diğerleri, 2011: 50). İşletmelerde iç denetim ortamının var olması, etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulmasında ve çalıştırılmasında önemli bir faktördür (Tuan ve Memiş, 2007: 3).

İç kontrol sisteminin amaçları şu şekilde sıralanabilir (Alagöz, 2008: 99-101):

- *“Finansal tabloların güvenilirliğini sağlamak,*
- *Hem işletmelerin hem de yasal düzenlemelerin getirdiği düzenlemelere uygunluğu sağlanmasına yardımcı olmak,*
- *İşletme varlıklarının suistimallere karşı korunmasını sağlamak,*

- *İşletme faaliyetlerinin verimliliğinin ve politikalarla uyumluluğunun sağlanmasına yardımcı olmak,*

- *İşletme kaynaklarının ekonomik ve etkin biçimde kullanılmasını sağlamak.”*

Bağımsız Denetim ve Denetçi Açısından: Etkin bir şekilde çalışan iç kontrol sistemi, bağımsız denetçiler önem arz etmektedir. Bağımsız denetim çalışmalarının planlanmasında dikkate alınan önemli konuların başında şirketin iç kontrol sistemi gelmektedir. Etkin bir iç kontrol sisteminin işletmede var olması, bağımsız denetim çalışmasının kalitesini artırırken denetime harcanan zamanın kısılmasına ve işletmenin daha az maliyetle denetim sürecini geçirmesine neden olmaktadır (Akışık, 2005: 90). Ayrıca etkin bir iç kontrol sistemi denetim sürecinde incelemeye alınmayan kayıt ve işlemlerde hata ve noksanların olma olasılığını en aza indirerek denetimin kalitesini artırmaktadır. Bir başka ifadeyle iç kontrol sistemi etkinleştirildiği ölçüde denetim riski azalacaktır. İç kontrol sisteminin etkin hale getirilmesi denetim üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (Akışık, 2005: 94).

2.3 İç Denetim Sistemi

İç denetimi kısaca işletme faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak için yapılan bir denetim faaliyeti olarak görmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında iç denetim bölümü genel olarak yönetime danışmanlık yapmak, işletmeyi hileli işlemlere karşı korumak ve işletmeye tasarruf sağlamak amacıyla oluşturulmaktadır. Bu nedenle iç denetimi hem bir meslek hem de yönetimin ayrılmaz bir unsuru olarak görmek yanlış olmayacaktır. İç denetim tanımı, ilk kez ifade edildiği 1941 yılından günümüze kadar yaşanan çeşitli gelişmelerden etkilenmiştir ve bu nedenle de iç denetimin farklı tanımları ile karşılaşmak mümkün olmaktadır (Bülbül, 2008: 16).

Sawyer 1988 yılında iç denetimin tanımını şu şekilde yapmıştır: “bir örgütte aşağıda ifade edilen elemanların olup olmadığını belirlemek için finansal ve finansal nitelikte olmayan faaliyetlerin ve kontrollerin iç denetçiler tarafından sistematik ve objektif olarak değerlendirilmesidir. Söz konusu elemanlar:

- *“Finansal ve faaliyetler bilginin doğruluğu ve güvenilirliği,*
- *İşletme için risklerin tanımlanması ve minimum hale getirilmesi,*
- *Dış düzenlemeler ve kabul edilebilir iç politika ve prosedürlere uyulması,*
- *Yeterli standartlara uygunluk,*

- *Kaynakların etkin ve ekonomik kullanılması,*
- *Örgütsel amaçların etkin şekilde başarılmasıdır.” (Uzay, 2000: 17).*

Government Intenal Audit Manual ’de ise iç denetimi “iç kontrolün etkinliğini ölçmek ve değerlemek amacıyla yönetime hizmet eden bağımsız bir değerlendirme bölümü” olarak tanımlamaktadır (Uzay, 2000: 18).

İç denetimin faaliyet alanının kapsamlı bir şekilde ifade edildiği Mautz’un (1989) tanımı ise şu şekildedir ; “*İç denetim nihayetle işletme sahiplerine karşı sorumlu olan ve üst yönetime hizmet veren bir birimdir. Aynı zamanda aşağıda belirtilen işletme ile ilgili diğer konularda da hizmet vermektedir. Bunlar;*

- *Yönetim kontrollerini izlemek,*
- *İşletmenin varlıklarına ve faaliyetlerine yönelik riskleri tespit ve tayin etmek,*
- *Mevcut ve olası kontrol eksikliklerini ve risk olasılığını incelemek,*
- *Kontrol sisteminin gelişmesi için tavsiyelerde bulunmak, riske karşı cevap vermek ve işletme amaçlarına erişmek.” (Tuan, 2009: 29).*

Mautz'un bu tanımında aynı zamanda kontrol faaliyetlerinin eksikliğinden kaynaklanabilecek sorunlar karşısında iç denetim bölümünün neler yapması gerektiği de ifade edilmektedir. İç Denetçiler Enstitüsü’nün (IIA) 1991 yılında yapmış olduğu tanıma göre; “İç denetim, organizasyon içinde organizasyona hizmet etmek için oluşturulan bağımsız bir değerlendirme ve tahmin fonksiyonudur. İç denetim, diğer kontrollerin yeterliliğini ve verimliliğini dikkatle gözden geçiren ve değerleyen bir kontroldür” (Çatıkkaş, 2005: 47).

IIA’ nın yapmış olduğu bu tanımda iç denetimin temel prensipleri yer almaktadır. Bunlar (Çatıkkaş, 2005: 47);

- *“İç denetim: Organizasyonun içinde yer alması ve dış denetimden farkının belirtilmesi amacıyla iç denetim oluşturulmuştur.*

- *Organizasyon içinde: İç denetimin organizasyonun içinde oluşturulmasından da anlaşılacağı gibi iç denetim tamamen organizasyona karşı sorumludur, herhangi bir dış düzenleyiciye karşı sorumlu değildir.*

- *Organizasyona hizmet etmek: Denetim sistemi müşteri tabanlı ve organizasyonun ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik olarak hizmet etmektedir.*

• *Bağımsızlık: Bağımsızlık en önemli unsurlardan biridir. Çünkü iç denetim tarafsız olmazsa görevlerini yerine getiremez.*

• *Değerleme ve tahmin fonksiyonu: İç denetim faaliyetinin temel taşlarından biridir. İç denetçi bu özelliğe sahip olduğu sürece iç denetim bölümü gelişebilir.*

• *Diğer kontroller: Denetçilerin birer kontrol uzmanı olduklarını kabul edersek işletmedeki tüm kontrol faaliyetlerinin aslında organizasyonun ihtiyacı olan denetim planının bir parçası olduğunu görebiliriz.*

• *Yeterlilik: Denetimin rolü yönetim için problem olabilecek unsurların tespit edilmesi sırasında kendini göstermektedir.*

• *Verimlilik: Verimliliğin saptanması sayesinde kontroller ve işletme amaçları arasındaki ilişki açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Böylece denetimin, işletme yönetiminin önemli amaçlarına ulaşabilmesi için nelere ihtiyacı olduğunu belirlemesi daha kolay olmaktadır.*

• *Dikkatle gözden geçirmek: Rutin işlerin test edilmesi sırasında analitik ayrıntıların ortaya çıkarılmasını ifade etmektedir.*

• *Değerleme: Değerleme, kısmi bir problemin çözülmesinde ve sürekli test etme prosedürlerinin sıkıntılarından kurtulmak için yaratıcı olmayı gerektirmektedir.*

• *Kontrol: İç denetim kontrol faaliyetlerini gözden geçirir ve yönetim için önemli olanları yönetimin bilgisine sunar.”*

1994 yılında IIA iç denetimin tanımını kapsamlı bir şekilde yeniden yapmıştır. Bu tanımın 1991 yılında yayımlanan tanımdan farkı; iç denetimin tarafsızlığı ile etkili kontrolün, katlanılabilir bir maliyete kadar teşvik edilmesi gerektiğinin ifade edilmesidir (Korkmaz,2007: 92).

IIA 1999 yılının Haziran ayında iç denetimin yeniden bir tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre (Elitaş,2004) “İç denetim, işletmelerin operasyonlarını geliştirerek katma değer yaratmak amacıyla oluşturulan bağımsız ve objektif bir danışmanlık ve denetim faaliyetidir. İç denetim aynı zamanda işletmelerin amaçlarına ulaşması için mevcut risk yönetimi, kontrol ve kurumsal yönetimin işlevlerini değerlendirerek, etkinliklerinin artması için sistematik bir yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır.” Bu tanımdaki en önemli ifadelerden biri iç denetimin organizasyona katma değer sağlamasıdır (Müjdeci, 2005: 26).

İç denetçilerin, yönetimin ortak politika, plan ve prosedürlerine katkıda bulunmak gibi işletmeye katma değer sağlayan faaliyetleri bulunmalıdır. Bu nedenle

işletmeler iç denetim departmanlarına, organizasyona katma değer sağlamak, maliyet kontrollerini geliştirmek ve mevcut veya olası problemlerini çözmek açısından yakınlık duymaktadır (Akarkarasu,2010: 21).

İç denetim departmanının işletmenin diğer departmanlarına katma değer sağlaması için önerilen yollar aşağıda belirtilmiştir (Kaya,2005: 107);

- *“Değişim için katalizör olur: Denetçiler işletmenin rekabet avantajlarını, üstünlüklerini arttırmayı teşvik ederler.*

- *Denetim, işbirliği ve beraber çalışmayı sağlar: Denetim departmanı iş birimlerine giderek, onlara hangi konularda endişeleri olduklarını sorar ve bu konular da denetim programına dahil eder.*

- *Kendi kendine değerlendirmeleri kullanmayı teşvik eder: Kendi kendim değerlendirme iç denetçilerin hem müşterilere daha yakın olmasına yardımcı olur hem de ileride karşılaşılabilecekleri sorunları öğrenmelerine yardımcı olur.*

- *Denetime işletme personelini dahil eder: İşletme personelinin denetime dahil edilmesi bölümlerin güçlenmesini sağlar, bu sayede denetçiler işlerin nasıl yürüdüğünü, çalışanların tecrübelerini ve yönetime karşı olan sorumluluklarını öğrenirler. Çalışanların sahip olduğu teknik bilgi işletmenin finansal açıdan kontrol edilmesinden üstün gelmektedir.*

- *İş riskine odaklanır: 90’lı yıllarda denetim iş riskine büyük önem vermeye başlamıştır. Görevlerin uygun şekilde dağıtılmaması, ücret taleplerinin hazırlanmaması gibi iş risklerinin tartışılacağı ortamlar hazırlanmalıdır.*

- *Kârı arttırmayı hedefler: Denetim departmanı işletmenin gelirlerinin artırılması, giderlerinin azaltılması ve nakit akışlarının geliştirilmesi yönünde çalışmalar üzerinde yoğunlaşmalıdır.*

- *Sağlık maliyetleri gibi problemler alanlara yönelir: Denetim departmanı işletmenin finansal kaynaklarının israf edildiği durumları açıklar. Aynı zamanda da faaliyetlerin verimliliğinin artırılmasına yardımcı olur.*

- *İşletme birimleri ile teknolojiyi paylaşmak: Günümüzde denetçiler sahip oldukları teknik bilgileri işletme birimleri ve çalışanları ile paylaşmaktadırlar. Böylece işletme birimleri ileride kendi problemlerini tanımlayabilecekler ve çözmeye başlayacaklardır.*

- *Müşteriler ile aynı hizada olmak: İşletmeler büyüdükçe denetçiler için işletme yöneticilerinin neye ihtiyaçları olduğunu bilmek daha önemli olmaktadır.*

Denetim planlamasında denetim departmanı işletmedeki kilit yöneticilerle birleşerek onların problemlere nasıl baktıklarını ve denetçilerin bu problemlerin çözülmesinde nerede ve nasıl bir çaba harcayacaklarını görmek isterler.

• *Şirket çapında danışmanlık: Denetim departmanının danışmanlık hizmeti vermesi, müşteri temelli olmasına ve işletmeye değer katmasına yardımcı olur.*

• *Önleyici denetimleri yürütmek: Geçmişte hakim olan anlayış ortaya çıkarıcı denetimlerdi, ancak günümüzde denetçiler önleyici temelli denetimler yapmaktadırlar.*

• *Dış denetim maliyetlerini azaltmak: İç denetçiler daha önce dış denetçilerin yaptıkları işi başarılı bir şekilde yerine getirmektedirler.*

• *Denetçileri özel görevlere atamak: Bir denetçiyi, sorunlu olan iş bölümüne geçici olarak atamak problemin çözülmesine yardımcı olmaktadır.*

• *Denetim raporlarının zamanında ve hızlı bir şekilde sunulması: Önceden denetim raporları 2-3 ay gibi uzun bir zamanda hazırlanmaktaydı. Bu durum denetim departmanının verimliliğini düşürmekteydi ancak iç denetim sayesinde raporlar daha kısa zamanda hazırlanmaya başlanmıştır.*

• *Temellerine geri dönüş: Bazı denetim departmanlarının işletmeye katma değer sağlaması konusunda çok fazla yoğunlaşması, denetimin temel amacının unutulmasına neden olabilmektedir. İç denetçiler faaliyet denetiminin yanında finansal denetimi de yapmaktadırlar.”*

Eğer işletme yönetimi, yukarıda belirtilen iç denetimin katma değer sağladığı unsurları görmezden gelir ve iç denetimin bu fonksiyonunu önemli bir kaynak olarak değil de bir maliyet unsuru olarak görürse bu durumda işletmenin geleceğinin tehlike altında olduğunu söylemek gerekmektedir (Memiş, 2006: 45-48).

İşletme yönetimlerinin hata ve hileleri önlemeye yönelik gerekli sistemleri oluşturmak ve bunları geliştirmek gibi bir yönetim sorumlulukları vardır. Yönetimlerin bu sorumluluklara yönelik oluşturacakları sistemler, iç kontrol sistemi olarak ifade edilmektedir. Bu şekilde işletmeler iyi ve etkin bir iç kontrol sistemi ile hata ve hilelerin önüne geçilebilmektedir. Ayrıca üst yönetim tarafından yapılan hilelerin ortaya çıkarılması için etkin bir iç kontrol sisteminin yanında bağımsız bir denetçinin mesleki özeni ve şüphecilik tutumu da önem arz etmektedir (Erol, 2008: 231-232). İç kontrol sistemi esasında birbiriyle uyumlu, birbirlerini destekleyen önlemlerden oluşan bir sistemi ifade etmektedir (Kaval, 2005: 128). İç kontrol

sistemi işletmelerin amaçlarını ulaşmada ve hissedarların değerini korumada risk yönetimi ve kurumsallaşma açısından kritik öneme sahip bir kavramdır (IFAC, 2011: 6). İ kontrol sistemi önleyici, saptayıcı, yönlendirici ve telafi edici (tamamlayıcı) faaliyetlere ilişkin kontrollerin bütününden meydana gelmektedir. Önleyici kontroller, işletmede istenmeyen durumların önlenmesini sağlamak üzere alınan önlemleri ifade etmektedir. Saptayıcı kontroller, işletmede çalışanların ne miktarda işletmenin varlıklarını zimmetinde tuttuğunu, işletme ile çalışan arasındaki borç-alacak ilişkisinin saptanması ve bu süreçte hata ve hilelerin nerede ve kim tarafından yapıldığını kolayca belirlemeye yönelik önlemlerdir. Yönlendirici kontroller, üst yönetimin isteklerinin alt birimlere iletilmesini sağlayan ve çalışanları güdüleyici önlemlerdir. Telafi edici kontroller ise, işletmede aksayan ve stratejik öneme sahip konularda yönetimin devreye girerek aldığı önlemlerdir (Kaval, 2005: 128-130).

2.4 İç Denetim Sisteminin Önemi ve Hedefleri

İç denetim uygulamaları, işletmelerin büyüklüğüne, gelişme hızına ve yönetimin elde ettiği bilgileri kullanma yapısına bağlı olarak işletmeden işletmeye farklılıklar göstermektedir. Ancak bu farklılığa rağmen tüm işletmelerin iç denetimden bekledikleri bazı temel amaçlar bulunmaktadır. Muhasebeyi de denetim çalışmaları alanına dahil eden iç denetimin amacı; tüm yöneticilere, incelenen faaliyetlerle ilgili analizler, değerlemeler, tavsiyeler ve uygun yorumlarla sorumlulukları doğrultusunda bilgi sağlamaktır. İ denetçi, faaliyetin hangi aşamasında olursa olsun işletme yönetiminin hizmetindedir. Birçok işletmede iç denetimin idari bir kontrol fonksiyonu olduğu açıkça kabul edilmektedir, dolayısıyla da iç denetimin amaçları da bu kontrol fonksiyonu doğrultusunda belirlenmektedir. Buna göre iç denetim departmanının amaçları aşağıdaki hususların kontrolünü sağlamaktır. Bunlar (Akarkarasu,2010: 76);

- *“Plan, politika ve prosedürlerle ilgili belgelerin gereği gibi oluşturulup oluşturulmadığını ve bunların tüm işletmeye dağıtılıp dağıtılmadığını,*
- *Organizasyon yapısı belirlenirken her bir departmanın bu yapıdaki yerinin ve birbirleriyle olan bağlantıların açıkça ifade edilip edilmediğini,*
- *Belirlenen formların düzgün olarak kullanılıp kullanılmadığını,*
- *Belirlenen teknik ve prosedürlerin takip edilip edilmediğini,*
- *Kullanılan araçların ve diğer fiziksel imkânların işletmeye uygun olup olmadığını ve gerektiği gibi kullanılıp kullanılmadığını,*

- *Personelin yerleştirildiği işe uygun olup olmadığı,*
- *Bütçe otoritesi tarafından hazırlanan bütçelere uygun olarak harcamaların yapıp yapılmadığıdır”.*

İç denetim fonksiyonunun başka bir amacı da, işletme politikalarına bağlılığı sağlayan yöntemleri belirleyerek, yönetimin işletme faaliyetlerini en etkin bir şekilde yönetmesine yardımcı olmaktır. İşletme yönetimince alınan kararlardaki isabetsizlik, alınan kararların uygulamaya konulmasından sonra kendisini gösterecektir. Ancak böyle bir durumun tespit edilmesi sanıldığı kadar kolay olmayabilir. İşletmenin bu ve benzeri olumsuz unsurları zamanında fark edip düzeltilmesi ancak iyi bir iç denetim departmanı ile sağlanabilir (Şahin, 2008: 35).

İç denetim fonksiyonu, yönetime sürekli bilgi vererek, kimi zaman faaliyetlerin gelişimi konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, işletme faaliyetleri sonucunda elde edilen mali veri ve raporların güvenilirliğini saptayarak, stratejik kararların alınmasında üst yönetime yardımcı olmak iç denetim fonksiyonunun önemli amaçlarından birini oluşturmaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan işletmede İKS'nin sürekli olarak izlenmesi sorumluluğu da iç denetim bölümüne aittir. İç denetim amaçlarının başarıya ulaşabilmesi, bağımsızlık, yeterli sayı ve kalitede iç denetçi, tecrübe, iç denetim yöneticisinin niteliği ve önderliği gibi faktörlerin varlığını gerektirmektedir. Bu faktörlerin varlığı ile iç denetim departmanı, yönetime yapıcı ve olumlu yönde hizmet edebilir (Çatıkkaş, 2005: 67).

Genel anlamda işletme ile ilgili her türlü faaliyet iç denetimin kapsamı içindedir. Ancak iç denetim sisteminin kapsamı belirlenirken mali tablolar denetimi, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimini de göz önünde bulundurmamız gerekmektedir (Akarkarasu,2010: 56).

İç denetimin mali tablolar denetimi ile ilgili boyutu, bir bütün olarak mali tabloların işletmenin gerçek durumunu yansıtıp yansıtmadığı konusundan çok muhasebe sistemi ile ilgilidir. İç denetim muhasebe bilgilerinin, kayıtlarının ve ilgili belgelerin doğru ve güvenilir olup olmadıklarını; kayıt yöntemi, uygulanan hesap planı ve kayıt ortamları ile bu bilgi ve ortamlardan elde edilen bilgi, belge ve raporların incelenmesi ile gerçekleştirilecektir. İç denetimin uygunluk denetimi ile ilgili yönü İKS'nin etkinliğini değerlemek iken iç denetimin faaliyet denetimi yönü ise verimlilik denetimi şeklinde olmaktadır. Aslında faaliyet denetimi iç denetimin bir uzantısıdır. Organizasyonların büyümesi, holdingleşmenin artması ve merkezi

yönetimden uzaklaşma eğiliminin kuvvetlenmesi sonucu son yıllarda faaliyet denetimi daha da gelişmiş ve yaygınlaşmıştır (Çatıkkaş, 2005:69).Basel Bankacılık Gözetim Komitesi'ne göre iç denetimin kapsamı şu konulardan oluşmaktadır (Uyar, 2010: 127):

- *“İKS'nin yeterliliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi,*
- *Risk yönetim yöntemlerinin ve risk değerlendirme metodolojilerinin uygulanmasının ve etkinliğinin incelenmesi,*
- *Muhasebe kayıtları ile mali tablolarının doğruluğunun ve güvenilirliğinin incelenmesi,*
- *İşletmenin, risk tahmini ile bağlantılı olarak kendi sermayesini değerlendirme sisteminin incelenmesi,*
- *Hem işlemlerin hem de belirli iç kontrol usullerinin işleyişinin sınanması,*
- *Kanuni şartlar ile düzenleyici otoritelerin şartlarına, etik kurallara, politika ve usullerin uygulanmasına dikkat edilmesi,*
- *Düzenleyici raporlamanın doğruluk, güvenilirlik ve zamanlılığının sınanması.*
- *Özel incelemelerin yapılmasıdır”.*

İç denetim, denetim alanı itibariyle kapsamlı bir alanı içerse de özü, yapısı, fonksiyonları ve denetim sonuçları itibariyle organizasyonun üst yönetimi ile sınırlıdır. Çünkü iç denetçiler organizasyonun kendi personelidir, bu nedenle de üst yönetimin belirlediği çerçeve içerisinde denetim fonksiyonunu yerine getirmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durumu göz önüne aldığımızda yöneticilerin iç denetime ihtiyaç duymalarının en önemli nedenlerinden biri de iç denetçilerin danışmanlık hizmetini sağlamaları olmaktadır. Bu danışmanlık hizmetinin çeşitli şekilleri bulunmaktadır, bunlardan en önemlilerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. İç denetçi (Akarkarasu,2010: 59);

- *“Yönetim prensiplerine uygun olarak eğitim verilmesini sağlar.*
- *Teknik konular hakkında işletme amaçlarını göz önünde tutarak yöneticilere karar vermede yardımcı olur.*
- *Potansiyel başarıyı sağlamak için sürekli program geliştirmeyi sağlar.”*

Yönetim, etkili kontrollerin iyi bir şekilde işlediğini bilmek, işletme varlıklarının korunduğunu ve çalışanların iyi idare edildiğini garanti altına almak ister. İç denetim bu konuda da yöneticilere yardım etmektedir. (Çatıkkaş, 2005: 58).

İç denetim işletme faaliyetlerinin devamlılığını aksatacak unsurların neler olduğunu bulmak yerine bu tür aksaklıkların oluşmasını engellemeye yönelik bir denetim faaliyetidir (Akarkarasu,2010). Bu nedenle de iç denetim hizmeti hem koruyucu hem de yapıcı niteliğe sahip olmalıdır. Koruyucu iç denetim ile mevcut yönetim politikaları, planları ve prosedürleri bakımından işletmede var olduğu kabul edilen İKS'nin ve uygulanan işlemlerin yürütülmesi amaçlanır. Yapıcı iç denetimle ise mevcut uygulamaların değerlendirilmesi yapılarak, söz konusu prosedürlere uygunluğu bakımından düşünceleri belirtmekten çok, örgütsel amaçlara ulaşmada daha etkin ve ekonomik yöntemlerin uygulanmasına yol açacak tavsiyelerin yapılması amaçlanır. Bu nedenle içdenetim koruyucu ve yapıcı özellikleri bir arada taşınmalıdır (Uzun, 2009: 84).

2.5 İç Denetim Sisteminin Etkileri

Standartlar, denetim performansının tutarlı bir şekilde ölçülebilmesi için iç denetim faaliyetlerine bir kıstas koymuştur. Belirlenen kriterler her işletme ve her denetim departmanı için uygulanabilir niteliktedir. Aynı zamanda da standartlar iç denetim mesleğinin dünya çapında gelişmesine de katkıda bulunmuştur ve iç denetim mesleğinin yeni rolünün, amaçlarının, faaliyet alanlarının ve performansının habercisi olmuştur. Eğer bir kimse iç denetim mesleğinin etiği konusunda bir ikileme veya şüpheye düşerse, yayımlanan bu standartlar ona yardımcı olacaktır (Akarkarasu, 2010: 59).

Standartlardan sonra en önemli bildirimlerden olan SOR'u, IIA ilk olarak 1947 yılında yayımladı ve son şeklini aldığı 1990 yılındaki bildiriye kadar dört kere değiştirildi. İlk bildiri de mesleğin tanımı ve sorumlulukları yer almaktadır. Son bildiri de ise yayımlanan standartlara bağlı kalınması ve önemli bir rehber olarak kabul edilmesi belirtilmektedir (Doğan, 2011: 108).

Code of Ethics ilk kez 1968 yılında IIA tarafından yayınlanan bildiri de yer almıştır. Söz konusu bildiri de, IIA üyelerinin ve diğer iç denetçilerin (Doğan, 2011: 109);

- *“Dürüst, tarafsız, özenli ve işverene sadık olmaları,*
- *Üst yönetimin bilgisi olmadan herhangi bir ücret veya hediye kabul etmemeleri,*
- *Elde ettikleri bilgileri gizli bir şekilde işleme koymaları,*
- *Fikirlerini somut olaylara dayanarak açıklamaları,*

- *Görüşlerini açıklarken gerekli bütün materyalleri kullanmaları,*
- *Bireysel yönden kendilerini geliştirmeleri gerektiği belirtilmektedir”.*

İç denetim faaliyetleri; işletmenin yasal ve kültürel çevresine, işletmenin amacı, yapısı ve büyüklüğüne, organizasyonun içindeki ve dışındaki kişilere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar iç denetçinin farklı çevrelerde farklı uygulamalar yapmasına neden olmaktadır (Akarkarasu, 2010: 60). Bununla birlikte denetimin hangi çeşitte yapılsa yapılsın denetim işlemini gerçekleştirecek olan denetçinin denetim işlemine ilişkin uyması gereken bir takım kurallar mevcuttur. Denetçilerin uymaları gereken kurallara ise genel kabul görmüş tanımı ile denetim standartları adı verilmektedir (Bülbül, 2008: 36).

İç denetim uygulamalarında rehberlik niteliğindeki bu standartlar çeşitli ülkelerdeki mesleki örgütler tarafından gönüllü olarak kabul edilmiş olmasının yanında bazı ülkelerde (Örn. Brezilya) iç denetim mesleği standartlarının kabulüne yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır (Uzun, 2009: 41).

Söz konusu standartların temel amaçları (Akarkarasu, 2010: 61);

İç denetçiler yasal tanımlara dayanan meslek standartlarına bağlı olmayı tercih ederler. Pragmatik olarak meslek standartları başarıyı garanti etmez ama standartların olmaması büyük bir ihtimalle başarısızlığa neden olabilir. Çünkü bu standartlar günümüz iş dünyasında çeşitli deneyimlerden de yararlanılarak yayımlanmaktadır (Akarkarasu, 2010: 61).

2002 yılına kadar iç denetimle ilgili genel standartlar beş grupta toplanmaktaydı ve bu genel standartların içeriği şöyle düzenlemişti:

“100 Bağımsızlık: *İç denetçiler, denetledikleri faaliyetlerden bağımsız olmalıdırlar. İç denetçiler çalışmalarını özgürce ve tarafsız bir biçimde yürütebildikleri takdirde bağımsız olurlar. Bağımsızlık, iç denetçilere denetimlerini düzgün bir şekilde yürütebilmeleri için tarafsız ve önyargısız görüşler sunma imkânı sağlar,*

200 Mesleki Yeterlilik: *İç denetçilerin, denetim faaliyetlerini gerektiği gibi yerine getirebilmeleri için yeterli mesleki eğitim ve deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca iç denetçilerin mesleki değişikliklere hakimolabilmeleri için güncel konular takip edebilecek yapıya sahip olmaları gerekmektedir,*

300 Denetimin Kapsamı: İç denetimin kapsamı, işletmenin İKS'nin verimliliğinin ve yeterliliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi ile üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesindeki kaliteyi içermelidir,

400 Denetim Faaliyetleri: Denetim faaliyetleri; denetimi planlama, ölçme, bilginin değerlendirilmesi, sonuçları iletilmesi ve izleme safhalarını içermelidir,

500 İç Denetim Departmanının Yönetimi: İç denetim departmanı yöneticisi, aşağıdaki hususların yerine getirilmesi için departmanı prosedürlere uygun olarak yönetmekle sorumludur” (Uzun, 2009: 42-43).

- “Denetim faaliyetleri üst yönetim tarafından onaylanan ve yönetim kurulunca kabul edilmiş olan genel amaçları ve sorumlulukları yerine getirebilmelidir.

- İç denetim departmanının, kaynakları etkili ve verimli olarak kullanılmış olmalıdır.

- Denetim faaliyetleri, İç Denetim Standartları ile uyumlu olmalıdır.”

- İç Denetçi Enstitüsü (İIA) yönetim kurulu 1999 yılında, 20. yüzyılda iç denetim mesleğiyle ilgili olarak ortaya çıkan yeni gereksinimler nedeniyle yeni bir iç denetim tanımı ve yeni bir mesleki uygulamalar yapısı oluşturmaya karar vermiştir. Bu amaçla İç Denetçi Enstitüsü, İç Denetim Standartları Kurulu Ocak 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan, İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları'nı yayımlamıştır. Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) Seri:X, No:22 Tebliğinin “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ” Altıncı Kısım İkinci Bölümünün 5. maddesi gereği, işletme yönetimi ve yönetimden sorumlu yöneticiler, finansal raporlama sisteminin güvenilirliğinin ve faaliyetlerin etkinliğinin ve verimliliğinin sağlanmasında; finansal tabloların hukuka uygunluğu gibi konularda gerekli olan kontrolleri gerçekleştiren bir iç kontrol sisteminin gerekli kontrolleri sağlayan bir iç kontrol sistemi kurulması ve işletilmesinden sorumludur(SPK, 2006: 28). Tebliğin Onuncu Kısım İkinci Bölümünün 11. maddesinde bağımsız denetçinin iç kontrol sistemini iyi bir şekilde kavraması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bağımsız denetim çalışmalarında bağımsız denetçi, önemlilik derecesine göre muhtemel yanlışlıkların belirlenmesinde ve bu tür yanlışlıklara sebep olan faktörleri gözden geçirmede iç kontrol sisteminden faydalanmaktadır (SPK, 2006: 53). İç kontrol sistemi; işletme yönetimi, kurumsal

yönetim, bağımsız denetim ve denetçi açısından önemli bir kavramdır. Bu açıdan iç kontrol sisteminin etkilerini bu hususlar çerçevesinde değerlendirmek gereklidir. İşletme Yönetimi Açısından: İşletmeler açısından iç kontrol sisteminin etkinliği önemlidir. Çünkü işletmelere güven esasının temelini sağlam bir iç kontrol sistemi oluşturmaktadır. İç kontrol sisteminin, finansal raporlamada güvenilirliği, kanun ve diğer düzenlemelere uygunluğu sağlama gibi kritik amaçları vardır. Bu amaçlara ulaşabilmede iç kontrol sistemi, işletmenin üst yönetim ve diğer çalışanları tarafından etkilenen bir süreç olup işletmede uygulanan tüm yöntem ve politikaları da içermektedir (Doyrangöl, 2002: 1). İşletmelerde etkin bir iç kontrol yapısı için bazı unsurların var olması gereklidir. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Gürbüz, 1995: 47-55):

- *“İyi bir örgüt yapısı: İşletmede uzmanlaşma, faaliyetler arası koordinasyonun sağlanması hata ve hilelerin önlenmesinde ve işletmedeki zayıf noktaların tespitinde önem arz etmektedir.*

- *Etkin bir muhasebe sistemi: Etkin bir iç kontrol sistemi için sorumlulukları kolayca belirleyecek ve işletme yönetiminin ihtiyaç duyduğu bilgileri hızlı ve sağlıklı biçimde temin edecek bir muhasebe sisteminin oluşturulması gereklidir.*

- *Yeterli sayıda nitelikli personel: İşinin gerektirdiği eğitim ve tecrübeyi kazanmış, işletmenin amaç ve kurallarını gözeten, görevini özenle yürüten personele sahip olan işletmelerde iç kontrol sisteminin etkin hale gelmesi mümkün olmaktadır.*

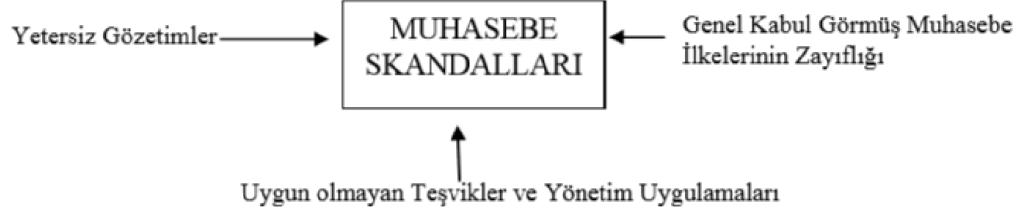
- *İç denetim: İç denetçi, iç kontrol sisteminin yeterliliğini ve uygulamadaki etkinliğini değerlemesine yönelik çalışmalar yapmaktadır. “*

Kurumsal Yönetim Açısından: İç kontrol sistemi, şeffaflığın etkin ve adil olarak sağlanmasında önemli bir faktördür. Çünkü etkin bir iç kontrol sistemi; işletme faaliyetlerinde verimliliği sağlama ve işletme içerisinde suiistimallere olanak vermeme gibi işletme yönetiminin yanlış kararlar almasını ve bu şekilde işletme kaynaklarının israfını önlemektedir (Usul ve Diğerleri 2011: 49).

2.6 İç Denetim Sisteminin Muhasebe Skandallarını Önlemedeki Rolü

Muhasebe skandallarının ortaya çıkmasında işletmelerde denetim süreçlerinin yetersizliği, üst yönetimin sorumluluk ve görev alanlarının yetersiz biçimde oluşturulması işletmelerde kurumsal yapının zayıflaması sonucunu doğurmaktadır. İşletmelerde kurumsal yapının zayıflamasına ve bunun sonucunda muhasebe

skandallarının ortaya çıkmasında üç unsur ön plana çıkmaktadır. Bu faktörler Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2: Muhasebe Skandallarının Ortaya Çıkış Süreci

Kaynak: Shannon, Brenda M. “Internal Control Fundamentals and Introduction to Fraud”, (2010), s.1- 86 <http://www.nmsu.edu/audit/documents/ic-fraud-training-spring-2010.pdf> (Erişim Tarihi:20.12.2015)

Şekil 2’de yer alan “yetersiz gözetim” unsurunun işletmelerde var olması durumunda iç kontrol sisteminin yetersiz ve zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü işletmelerde iç kontrol sisteminin zayıf olması, hileler ve hatalar sonucunda ortaya çıkan muhasebe skandallarının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. İşletmede görevlerin ayrılığında yetersizlikler yaşanması, varlıkların korunmasında zayıf kalınması, bağımsız kontrollerin yetersiz olması, doğru kayıt ve belgelere dayalı finansal raporlamanın yapılmaması gibi faktörler iç kontrol sistemini zayıflatmaktadır (Shannon, 2010:72).

İşletmelerde muhasebe skandallarının önlenmesinde iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesi önemlidir. IFAC (International Federation of Accountants), raporunda iç kontrol sisteminin etkin hale getirilmesinde ve geliştirilmesinde dikkate alınacak noktaları şu şekilde sıralamıştır (IFAC, 2011: 8-9);

- “İç kontrol sistemi, işletmenin amaçlarını desteklemeli, işletmenin risk yönetimi ve kurumsal yönetimi ile uyumlu olmalıdır.
- İç kontrol sistemi ile işletmede görev ve sorumluluklar (denetim komitesi, yönetim kurulu gibi) belirlenerek koordinasyon sağlanmalıdır.

• *İç kontrol sistemi, işletmenin her çalışanın amaçlara ulaşmada performanslarını değerlendirmelidir.*

• *İç kontrol sistemi, yeterli yetkinliğe sahip kurullar tarafından soru yerine getirildiği bir ortam oluşturmalıdır.*

• *İç kontrol sistemi, işletmenin yönetim stratejisi, risk yönetimi, çalışanların motivasyonu vb. hususları içeren kültürünü desteklemelidir.*

• *İç kontrol sistemi, risklere karşı düzenli olarak işletme yönetimi ile etkileşim halinde olmalı ve sistemin hatalarını ve zayıf noktalarını sürekli olarak değerlendirmeli ve izlemelidir.”*

2.7 2000-2015 Yılları Arasında Yaşanan Vakaların Öncesinde Denetim Durumu Kıyaslaması

2000’li yılların ilk başlarında ve öncesinden farklı olarak devlet- vatandaş ilişkilerine hakim olan ve yönetim yerine yönetişim unsurunu benimseyen kamu yönetimi anlayışı ile bir çok alanda yönetişim felsefesi gereği anlayış ve uygulama değişikliklerine maruz kalmıştır. Söz konusu değişikliklerle devletin vatandaşa karşı tutumu, vatandaşın ise devlete karşı bakışında önemli değişimler olmuştur. Yeni denetim anlayışında yolsuzluklara yol açan özellikle mevzuat boşluklarının belirlenip, bunlarla ilgili olumsuzlukların giderilmesi amacıyla “önceden denetim” yapılması öngörülmektedir. Bu süreçte hızla artan ahlaki bozulmalar, hesap verebilirliğe gereken önem verilmemesi, bununla ilgili mevzuat düzenlemelerinin yapılmaması, şeffaflığı engelleyen anlayış ve uygulamalar, bilgi edinme hakkının gerektiği gibi kullanılmaması, yöneticilerin cevap verebilirlik ilkesine gereken önemi vermemeleri, katılımcılığın uygulanmasındaki engeller, etkinlik konusunda toplumun tüm katmanlarının konsensüs sağlayamaması gibi hususlar dikkate alınmakta, öncelikle bu olumsuzlukların etkilerini en aza indirecek mevzuat boşlukları giderilmekte ve hatalar ortadan kaldırılmaktadır. Denetim sürecinde yer alan görevliler de bu bilinçle hareket etmektedirler. Esasında yolsuzluk kötü yönetişim ile özdeş kabul edilmektedir. Uygulamada kötü yönetişim uygulamaları altında kişilerin yolsuzluk için büyük fırsatları ve geniş uygulama alanları olduğu görülmektedir. Kötü yönetişim, yolsuzluk yapanlara bu konuda zayıf hukuk uygulamaları, şeffaflığın olmaması ve efektif olmayan kurumsal kontrollerden dolayı

yüksek tolerans da sağlamaktadır. Bu nedenle iyi yönetim uygulamaları yolsuzlukla mücadeleye yardımcı olmaktadır (Örselli, 2010:510).

Politik karar alma sürecinde geçerli olan geçerli olması beklenen değer yargılarının, örf ve adetlerin ve kuralların oluşturduğu sistem bütününe de siyasal ahlâk denmiştir. Siyasal ahlâk aynı zamanda devlet ahlâkı olarak da tanımlanmıştır. Yani politik karar alma sürecinde yer alan siyasetçilerin, bürokratların, seçmenlerin, çıkar guruplarının, uymaları gereken kurallar bütünü siyasi ahlâk olarak tanımlanmıştır. Ancak devlet yönetiminde ve politikada “amaca ulaşmak için her aracın meşru sayılabileceği” ve “politikada hiçbir şeyin başarı kadar önemli olmayacağı” yönündeki düşünceler “kişisel çıkar sağlama” düşüncesiyle birleşince siyasi ahlâk kuralları bozulmaya başlamış ve politik yozlaşma ortaya çıkmıştır. Politik karar alma sürecinin işleyişi, bu süreçte yer alan aktörlerin karşılıklı kişisel çıkar amaçlı etkileşimi, siyasal ahlâkın bozulmasına; siyasal ahlâkın bozulması ise toplumsal ahlâkın bozulmasına ve kuralsızlığın topluma egemen olmasına sebep olmaktadır. Politik yozlaşma sürecinde ahlâk kurallarının bozulmasını ve ahlaki olmayan tutum ve davranışların toplumda yerleşmesini aşağıdaki ahlaki değer yargılarını karşılaştırılarak anlaşılabilir. İnsan davranışlarını belirleyen, insan davranışlarına yön veren ahlâk sistemi politik yozlaşmanın sonucu olarak bozulmakta ve farklılaşmaktadır. Toplumumuzda sahip olduğumuz iyi ahlâk anlayışına sahip birçok insan olmasına rağmen, toplum genelinin müşterekte buluşabileceği ahlâk anlayışından sapmaların olduğunu söylemek mümkündür. Böyle bir ortamda yolsuzlukla mücadele de çok zorlaşmaktadır. Ancak son yıllarda gündeme gelen ve gelişimini her geçen gün artıran yönetim anlayışı özellikle siyasal ahlâk alanında getirdiği yeni standartlarla yolsuzlukla mücadele alanına önemli katkı sunmaktadır (Turgut, 2011: 2-3).

Literatürde belirtilen iyi yönetim ilkelerinin uygulanması, doğal olarak etik standartların da konulmasına yol açmakta ve toplumda bu ilkelere uyma oranlarının artmasıyla, özellikle siyasal ahlak alanında önemli gelişmeler görülmektedir. Son yıllarda gündeme gelen kamu yönetimi reformu, yönetimde değişim, yönetimin yeniden yapılandırılması gibi değişik adlar altında karşımıza çıkan çalışmalar içerisinde önemli konuların başında yer alan hesap verebilirlik, kamusal gücün tek elde toplanarak kötüye kullanılmasının önlenmesi, kamusal kaynakların hukuka uygun ve yerinde kullanılmasının güvence altına alınması, ayrıca yönetimin vatandaşların istek ve beklentilerine uygun şekilde hareket etmesi böylece

vatandaşların devlete duyduğu güvenin artırılması için her yönetimde bulunması gereken temel bir yönetim ilkesidir. Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerleme, performans yönetimine geçiş, vatandaşların kamusal bilgi ve belgelere erişiminin kolaylaşması yönünde atılan adımlar hesap verebilirliği de artırmaktadır (Turgut, 2011: 4).

2.8 2000-2015 Yılları Arasında Yaşanan Vakaların Sonrasındaki Denetim Durumu Kıyaslaması

Kamu yönetiminde 2000’li yılların ilk çeyreğinden sonra ortaya çıkmış olan yenilikçi yaklaşımın hesap verebilirliğin en önemli halkasını halk oluşturmaktadır. Halkın kamu yönetiminden beklentileri, bunları dile getirme yeteneği, beklentilerini izleyebilme güç ve becerisi, alacağı sonuçlara karşılık göstereceği tepki düzeyi, doğal olarak siyasal ve yönetsel yapılanmada izdüşümlerini kuracaktır. Bilinçli, özgüven sahibi, sorgulayan bireyler ve onun örgütlenmelerinden oluşan bir toplumun izdüşümleri; etkileşime açık, güvenilir, hesap verebilir, hukukun üstünlüğüne bağlı bir siyasal iktidar ve kamu bürokrasisi olarak kendisini ifade edecektir. Son yıllarda hesap verebilirlik anlayışının gerek merkezi yönetimde gerekse de yerel yönetimlerde önem kazanması, yönetim düşüncesinin gelişimine paralel gerçekleşmiştir. Çünkü yönetim düşüncesi 2000’li yıllara kadar çeşitli kamu sektörü reformlarının ardından devletin değişen rolünü çözümleme çabasıyla ortaya çıkmıştır. Bu süreçte yönetim devletin sınırlarını açıklayarak devletin otoritesi ile onun kullanımına ilişkin daha farklı bir görüş geliştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken yönetim biçimsel olmayan otorite ağlarının biçimsel otoriteye nasıl ekleneceği ve dahası bu otoritenin yerini nasıl alacağı soruları üzerinde durmaktadır (Yıldırım, 2006: 76).

“ Yönetimde kararların, hükümetin üzerindeki doğrudan kontrolünün çok az olduğu farklı, sözleşmeci, çoklu örgütsel politik ağlar tarafından verilmesi öngörülmektedir. Bu durumda ise kamu sektörü ayrıcalıklı değil, yalnızca eşitler arasında birinci konuma gelmektedir. Ancak aralarında işbölümü ve sorumluluk paylaşımı aynı sürecin önemli bir parçası haline gelmektedir. Bu durum ise hesap verebilirlik ilişkilerinde de bir değişime yol açmaktadır. Bunun sonucunda doğrusal, hiyerarşik, tek yönlü, hesap soran – hesap veren şeklindeki hesap verebilirlikten; müşterek ve karşılıklı bir anlayışa dayanan hesap verebilirliğe doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Literatürde bu durumu nitelemek üzere 360 derece hesap verebilirlik

kavramı kullanılmaktadır. 360 derece hesap verebilirlik, kamu yöneticilerinin kamuya yönelik hesap verebilirliklerini zenginleştirmekte ve genişletmektedir. Bunun sonucunda kamu yöneticileri toplumun genelini temsil eden siyasetçilere, işyerlerindeki meslektaşlarına, diğer kamu kurumlarında faaliyet gösteren daha geniş kamu çalışanlarına, başlıca müşterileriyle tüketicilerine, böylelikle herkese karşı hesap vermek zorunda kalmaktadırlar. Artık tek sıra halindeki hesap verebilirlik zayıflayarak daha çoğulcu ve karmaşık bir hal kazanmaktadır. Bu durum ise yakında yeni denetim sürecini doğrudan etkileyecektir.’’ (Yıldırım, 2006: 76-77).

Kamu kuruluşlarında hesap verebilirlikte, astların üstlerin istekleriyle uyumlu bir biçimde hareket etmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla astlar, onları denetim altında tutanlarca hesaba çekilmekte ve gerekirse cezalandırılmaktadırlar. Hesap verebilirliğe ve denetime ilişkin problemler; hedefleri ve öncelikleri belirleyenler, işin nasıl ve hangi kaynaklarla yapılacağına karar verenler ve bu işleri yapanlar arasındaki mesafeden kaynaklanmaktadır. Halkın ve örgütlerin amaçları ve öncelikleri arasında ortaya çıkabilecek sapmalar bu mesafenin artışı ölçüsünde derinleşmektedir. Yolsuzlukların önlenmesi sürecine önemli katkı sağlayacak diğer bir yönetim ilkesi de şeffaflıktır. Şeffaflık; düzenlemeler yapma ve değiştirmeye ilişkin standartlaştırılmış süreçleri, danışmayı, anlaşılır bir dili; yayımlamayı, yasalar halinde toplamayı ve kolayca bulmaya ve anlamaya yönelik diğer kural koyma yöntemlerini, tahmin edilebilir ve uygun başvuru ve yürütme süreçlerini içeren geniş bir dizi uygulamayı ifade etmektedir. Şeffaflık, siyasal niyetlere, formülasyonu ve uygulamaya ilişkin açıklık sağlamayı içerdiği nedeniyle iyi yönetimin anahtar unsuru sayılmaktadır. Halkı hakları konusunda bilgilendirici, ilgili kaynaklara erişimini hızlandırıcı, sorunlarının aktarımını, çözümünü ve bunların sonucundan haberdar olmasını kolaylaştırıcı; yasal veya kurumsal düzenlemeler, yoğun bir bilgisayar ve internet ağı kullanımı, çeşitli basılı kitapçıkların sunumu gibi çabalar şeffaflık için son derece önemlidir. Burada şeffaflık, halkın beklentilerinin, hızlı ve etkin bir biçimde karşılanabilmesinin bir aracı olmaktadır. Şeffaflığın kendisi bir amaç olmayıp, genel refahı artırmak, etkin ve verimli devleti teşvik etmek gibi diğer birtakım hedefleri başarmak için bir araç olmaktadır (Yıldırım, 2006: 52-53).

Şeffaflığın sağlanabilmesi için tüm kamu kuruluşlarının saydam olması gerekmektedir. Burada saydamlık, kamu hizmetlerinin, bireyin daha kolayca anlayabileceği bir içeriğe sahip olması gerektiğini öngörmektedir. Kanun ve diğer

düzenlemelerin açık ve anlaşılır olması, uygulanabilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Yeni bir yasanın hazırlık aşamasında anlaşılır bir şekilde kaleme alınması bireyin ilgili yasa hükümleriyle ilgili olarak iradesini zamanında ortaya koyabilmesini ve yasa çıktıktan sonra da uygulama aşamasında yaşanacak problemlerin en aza indirilmesini sağlayacaktır. Saydam yönetim için; görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması, bilgilerin belli standartlar çerçevesinde düzenli olarak yayımlanmak suretiyle kamuya açık ve ulaşılabilir olması, kaynak dağıtım ve kullanım süreçlerinin, bütçelerin hazırlanma, uygulanma ve raporlanma adımlarının açık olması, denetim ve istatistiksel veri yayınlama sisteminin kalitesi ve açıklığı açısından, bağımsız güvencelerinin olması, gerekmektedir (Polat, 2003: 67).

Toplumlar değişikçe vatandaşların yönetimle ilişkileri yeniden tanımlanmaktadır. Hem siyasiler hem de bürokratlar görevde buldukları süre içerisinde kullandıkları kaynaklar ve aldıkları kararlar hususunda kişisel olarak sorumlu olmaları ve hesap vermeleri yönünde sürekli artan bir baskıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Vatandaşlar kamu görevlilerinin hangi kararları aldığını ve kararların kim tarafından alındığını bilmek istemektedirler. Bundan dolayı açık yönetim, demokratik bir yönetimin, sosyal istikrarın ve ekonomik gelişmenin olmazsa olmaz koşuludur. Yönetimde açıklık ilkesi genelde saydamlık ilkesi ile aynı anlamda kullanılmakla birlikte, açıklık saydamlığı da içeren daha geniş kapsamlı bir ilkedir. Yönetimin açıklığı söz konusu olduğunda genellikle üç karakteristikten söz edilmektedir. Bunlardan saydamlık, kamusal eylemlerin ve bu eylemleri gerçekleştiren bireylerin halkın denetimine açık olmasını ifade eder. Ulaşılabilirlik, hizmetlere ve kamusal bilgilere vatandaşların kolayca ulaşabilmelerini anlatır. Cevap verebilme ise yöneticilerin yeni görüş, ihtiyaç ve beklentilere cevap vermeye hazır olma durumunu belirtir (Polat, 2003: 68).

2.9 2000-2015 Yılları Arasında Yaşanan Vakaların Öncesinde Ve Sonrasındaki Denetim Durumu Kıyaslaması Hakkında

Yönetişim yaklaşımının 2000’li yıllardan sonra vatandaş-devlet ilişkisine dahil ettiği bilgi edinme hakkı ise, kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin yasal olarak kamuoyu tarafından bilinebilmesi, izlenebilmesi ve gerektiğinde ilgili belgelerin elde edilebilmesi hakkıdır. Bu hak, devletlerin vatandaşlara karşı duyarlılığının ve sorumluluğunun ayrılmaz bir parçasıdır. Bilgi edinme hakkı daha demokratik ve açık bir toplumun inşası ve yolsuzlukla mücadelede son derece önemli

bir araçtır. Her şeyin ötesinde bir insan hakkıdır. Saydamlık ve bilgilerin paylaşımı olmadan demokratik bir katılım sürecinden bahsetmek mümkün değildir. Kapalı bir devlet çoğu zaman etkililikten uzaktır. Bilgi edinme hakkı yasaları yolsuzlukla mücadelede de etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Vatandaşların ellerinde daha fazla kamusal bilgi ve belgenin mevcut olması yolsuzlukların ortaya çıkarılması ve giderilmesini kolaylaştırmaktadır (DPT, 2007: 7-8). Demokrasinin temel niteliklerinden birisi, vatandaşların önceliklerine karşı devletin duyarlılığını devam ettirmesidir. Bu duyarlılık, basitçe seçimlerde değil, fakat seçimler arasında da gözlenmelidir. Bu bakımdan devletler faaliyetleri ve niyetleri bakımından kamuoyunu bilgilendirmek için gerekli yapıları geliştirmek zorundadırlar (Yıldırım, 2006: 56).

Bilgi edinme, sağlam yasaları, açık kurumsal başvuru mekanizmalarını ve uygulamayla ilgili bağımsız gözetim kuruluşlarını ve adli sistemi gerektirmektedir. Bilgi edinme, yine, vatandaşların haklarını bilmeleri ve anlamalarını, bunlara göre hareket etme isteğine ve yeteneğine sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Hesap verebilirlik olmaksızın şeffaflık anlamsızlaşacağı gibi, hesap verebilirlik de şeffaflığa veya gerekli bilgileri edinmeye bağlıdır. Çünkü hesap verebilirlik kurumların faaliyetlerine ve performanslarına ilişkin açıklamalarda bulunmalarını gerektirmektedir. Halkın; kurumların kuralları ve işleyişleri hakkında bilgi sahibi olmamaları, bu süreçte kimlerin nasıl bir sorumluluk taşıdıklarını yeterince bilmemeleri, kurumların faaliyetlerinden uzak tutulmaları durumunda hesap verebilirlikten söz edilemez (Yıldırım, 2006: 57).

İyi yönetişimin temel prensiplerinden biri sayılan cevap verebilirlik, bireyin, kamu yönetimindeki uygulamalarla ilgili olarak yöneticilerden ya da siyasal zeminde gerçekleştirilen çalışmalar hakkında siyasetçilerden talep ettiği cevapları alabilmesidir. Yönetimin cevap verebilmesi, bilgisini birey ile paylaşabilmesiyle gerçekleşmektedir. Özellikle kamu yönetimi alanında yaşanan gelişmeler, vatandaşı müşteri olarak görmek ve onun memnuniyetini üst düzeyde tutabilmek ve hizmetlerin belirlenmesinde kamunun tercihlerini ön planda tutabilmek, cevap verebilirliğin hayata geçirilebilmesi ile orantılıdır. Cevap verebilirlik, hizmeti sunmakla mükellef olan kişinin hayata geçirilmesi talep edilen faaliyetler ya da idarenin işleyişi ile ilgili olarak öğrenmek istediği konular hakkında vatandaşa en kısa zamanda cevap verebilmesidir. Cevap verebilirlik, sunulan hizmetin ihtiyaçları karşılama oranını ifade etmektedir. Cevap verebilirliğin yüksek oluşu, hedefler ile

sonuçlar arasındaki uyumun bir göstergesi olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında cevap verebilirlik vatandaşın, idarenin politikalarının belirlenmesinde söz sahibi olmasıyla ilişkilendirilebilmektedir. Özellikle yeni kamu yönetimi düşüncesinin gereklerinden birisi olan vatandaş odaklı hizmet anlayışı cevap verebilirliği sağlamada kurumlara önemli görevler yüklemektedir. Kamu hizmetlerinin planlama aşamasında vatandaşın görüşlerine paralel olarak hazırlanması, cevap verebilirliğin ilk ve en önemli basamağını oluşturmaktadır. Bununla beraber hizmetlerin istenilen hedeflere ulaşma konusunda yetersiz kaldığı durumlarda ise tekrar vatandaşa dönüp talepleri toplayabilmek ve buna göre hizmetleri yeniden düzenlemek, cevap verebilirliğin karşılanmasında önemli bir katkı sağlamaktadır (Ergün, 2006: 66-68).

Son yıllarda katılımcılık demokratik yönetişimin ve kalkınmanın temel ölçütlerinden biri konumuna gelmiştir. Katılımcılık, vatandaşa sunulan hizmetlerin ve uzun vadede kullanımı için hayat geçirilen yatırımların hayata geçirilmesinden önce yapılan hazırlıklarda uygulama aşamasında bilgilendirilmeleri ve karar sürecine katılımlarını ifade etmektedir. Katılımcılığın nemi yalnızca bireyin değil, sivil toplum örgütlerinin de faaliyetlerinin önemine vurgu yapmasından da kaynaklanmaktadır. Birer baskı unsuru olarak sivil toplum örgütleri, toplumdaki farklı kesimlerin haklarının savunulmasında karar alma süreçlerinde yer alarak ya da uygulamaya geçirilen düzenlemelerin eleştirileri ile daha sağlıklı bir forma dnştrlmelerinde etkin bir rol oynamaktadır (Ergün, 2006: 70).

Etkili ve başarılı bir katılımın n şartlarından birisi olan örgütlenme hakkının gerçekleşmesinde de sivil toplum örgütlerinin önemli payı bulunmaktadır. Halk genel olarak sivil toplum örgütleri aracılığıyla katılma ve denetleme yoluna gitmektedir. Sivil toplumun öngörüsü ve katılımcı karar alma mekanizması, kamu sktrnn fonksiyonu açısından yolsuzlukla mücadeleye ve yönetimin iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu da devletin kamuya karşı şeffaf hale gelmesine ve vatandaşların bu süreçlerde daha aktif rol almasına yardımcı olur. Toplum kültürünü şeffaflığa yönelik bir değişime sokmak kamu sktrnde karar verme açısından belli başlı değişiklikleri gerektirmektedir. Hükümet bilgisine kamunun ulaşımını sağlamak, sansürün yasaklanarak basın özgürlüğünün sağlanması, sivil toplumun yolsuzlukla mücadele ve geniş çaplı kamu ihalelerini gözlemleyebilme konularında yetkili kılınması gibi uygulamalar bu değişimi sağlamada önemli araçlar olarak karşımızda durmaktadır (DPT, 2007:14-15).

Yönetişim düşüncesinde etkinlik, paydaş olma anlayışına dayalı bir katılım düşüncesi ile gerçekleştirileceğinden, kararların alınmasına katkıda bulunan tüm kesim ve kişilerin gerek ahlâk kuralları gerekse de hukuk kuralları açısından onlara bağlı olmasına yol açacaktır. Burada etkinlik alınan kararlara uyum sağlamakla olanaklı hale gelmektedir. Bundan dolayı da etkin bir yönetim anlayışı, toplumun farklı kesimlerinin karar alma mekanizmalarına katılımları ile hayata geçirilebilmektedir. Günümüzde kamu kuruluşlarında etkinlik, kamu yararı kavramı ile ifade edilmeye başlanmıştır. Merkeziyetçi ve katı hiyerarşik yapılanmayı esas alan kamu kuruluşlarının etkinliği, bir dizi yapısal reformlar yoluyla hayata geçirilebilmektedir. Kamu hizmetlerinde etkinliğin sağlanabilmesi, hizmetlerin bütünüyle kamu kuruluşları yerine, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ortaklığı sonucunda gerçekleşebilir. Bu tarz bir ortaklığın oluşabilmesi, kuruluşların yetkiyi kullanabilme gücüne sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Yürütme yetkisine sahip olan ve düzenlemeleri mümkün olduğu kadar kendi bünyesinde gerçekleştirilen kamu kuruluşları, özel sektör ya da sivil toplum örgütleri ile geliştirecekleri projelerde daha dinamik unsurlar olarak görev alabilecektir (Göktaş, 2009: 26).

Piyasalarla ilişki içindeki yöneticilerin koşulların belirlenmesinde yetki sahibi olarak etki sahibi olabilmeleri, kuruluşların verimliliklerinde önemli ölçüde artış sağlayabilmektedir. Kamu kuruluşlarındaki etkinlik, uygulayıcı birimler yoluyla hayata geçirilebilmektedir. Söz konusu uygulayıcı birimler kuruluş dışından performans denetimi sağlayan bir şirket ya da kuruluş bünyesinde hayata geçirilen bir çalışma grubu olabilmektedir. Uygulayıcı birimler, politika belirleme süreçlerini, uygulamalardan ayırmaktadırlar. Bu düzenlemeler ile amaçlanan, daha düşük maliyetli ve daha etkin faaliyetler gerçekleştirebilmektir. Burada odaklanılan etkinlik konusu, kamusal politikaların uygulanışında net olarak tanımlanmış hedeflere ulaşabilmek için yapılması gerekenlerin doğru bir biçimde ve zamanında yerine getirilmesini öngörmektedir. Bu şekliyle önemli bir yönetim ilkesi olan etkinlik amaçlara ulaşırken optimal kaynak kullanımını ve gereksiz kaynak ve zaman tüketiminden kaçınmayı öngörmektedir (Ergün, 2006:70-72).

Yönetişim yukarıda sayılan ilkelerin yanı sıra, devletin neyi, ne zaman, nasıl yapacağını önceden tahmin edilebilmesini anlatan öngörülebilirlik ilkesi, hizmetlerin halka en yakın birim tarafından yerine getirilmesini ifade eden yerindenlik ilkesi, hukukun üstünlüğü ve hukuk güvenliği, devlet politikaları ve eylemleri arasında tutarlılık, uzun dönemli misyon ve vizyona dayalı stratejik

planlama, kamu harcamalarında etkinlik, insan hak ve özgürlüklerine saygı, aktif ve özgür medya, liyakate dayalı yönetim (meritokrasi) ve etik gibi ilke ve unsurlara dayanmaktadır. Söz konusu bu ilkeler bütüncül bir yaklaşımla hayata geçirildiğinde yönetimden beklenen faydalar kolaylıkla elde edilebilecektir (DPT, 2007: 15-16).

BÖLÜM 3

2000-2015 YILLARI ARASINDA DÜNYADA ve TÜRKİYEDE MALİ YOLSUZLUKLARIN YANSIMALARININ VAKA İNCELEMESİ

3.1 Dünyada Mali Yolsuzluklar

Yolsuzluğun dünya genelinde bir sorun olarak görülmektedir. Bu konunun kısa vadede karlı bir seçenek olduğu düşünülebilir ama uzun vadede mutlaka kamuoyunun bilgisi olmakta ve firmalar hem verilen cezalarla maddi hem de itibar kaybıyla manevi zararlar almaktadır (Göktaş, 2009: 20).

Dünya genelinde muhatap oldukları cezalar ve yıkıcı etki nedeniyle en çok bilinen yolsuzluk örneklerinden bahsedilecektir. Günümüzde ise son yıllarda özellikle ekonomik açıdan politik önem taşıyan sorun olarak görülen yolsuzluk için devletlerin ve bir çok uluslar arası örgütlerinde bu sorun için gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

3.1.1. Parmalat Vaka İncelemesi

Avrupa’da 2003 yılı Aralık ayında İtalyan şirketi Parmalat’ın yolsuzluğu gün yüzüne çıkmıştır. 29 ülkede 30.000 çalışanı bulunan Parmalat gıda şirketi, hesaplarında yaklaşık 13 milyar doların görünmemesinin ardından iflasını istemiştir. İflas işlemi, Amerika Merkez Bankası’nın Parmalat’ın şirketlerinden Cayman Adaları’nda bulunan Bonlat Finans Şirketi’nin sözde sahip olduğu 5 milyar dolar değerindeki nakit ve senetlerin olmaması nedeniyle başlatılmıştır (www.voanews.com).

Parmalat (“Şirket”), Parmalat Grup’un (“Grup”) temel gıdalardan üretilen süt ürünlerinin oluşumunu yapan ve satan firmalardandır. 31 Aralık 2002 tarihinden 2005 yılına kadar 67 tane şirketi olan ve bu şirketlerin kontrolleri bir çok dolaylı yollardan incelenmiştir (Melis, 2005, 480). Parmalat Finanziaria ise, Milan borsasına kotedir, 13 üye yönetim kurulu üyesi olmakla beraber; 5 üyesi icra görevi olmayan, kalan 8 üyesi ise icra görevi olan yöneticilerden oluşmaktadır (Malline, 2006, 70).

Parmalat Grubu’nun baş denetçisi olan Deloitte Touche’den önce grubun denetçiliğini Grant Thornton yapmaktaydı, fakat 1999 yılında Grant Thornton, İtalya’daki denetim firmalarının 9 yılda bir rotasyonunu gerektiren kuralla uymadığından ötürü görevi Deloitte Touche yapmıştır. Grant Thornton Parmalat’ın

grup şirketlerinden bazılarını denetlemeye devam etmiştir. Bu şirketlerin arasında, Parmalat'ın kayıp paralarını saklamada başrol oynadığı kabul edilen Cayman Adaları'nda bulunan Bonlat Finans Şirketi de bulunmaktadır. Parmalat, Amerikalı yatırımcılara karşılığı olmayan 100 milyon dolar değerinde hisse senedi satmış ve mal varlığını 8 milyar dolar şişirmiştir (Bilanço Dergisi, Şubat 2004: 2).

Parmalat, Aralık 2003'te Bank of America'da bir hesaptaki 4.9 milyar Eurosunun kaybolduğunu açıklamış, ancak banka böyle bir hesabın hiç açılmadığını belirtmiştir. Bilançolarında 4.2 milyar Euro nakti olduğunu açıklayan Parmalat Şirketi, 8 Aralık'ta vadesi gelen 150 milyon Euro'luk tahvilini ancak banka ve hükümet kredileriyle ödeyebilince zihinlerde ilk soru işaretleri doğmuştur. Parmalat'ın hesaplarındaki kaybın çok yüksek boyutlarda olması, bu skandalı dünyanın en büyük skandallarından biri haline getirmiş ve Parmalat'ın denetçileri hakkındaki soruların artmasına neden olmuştur. Parmalat'ın kayıtlarında milyarlarca dolar açık çıkması nedeniyle "Avrupa'nın Enron'u" ismi ile adlandırılmaktadır (Barigazzi, 2004: 4).

Parmalat'ın eski finans müdürlerinden Fausto Tonna ve Luciano Del Soldato; Parmalat çalışanlarından Gianfranco Bocchi ve Claudio Pessina; grubun muhasebesini denetleyen şirket Grant Thornton'dan Başkan Lorenzo Penca, Maurizio Bianchi ve Avukat Giampaolo Zini bu olayla ilgili gözaltına alınmıştır. Parmalat olayında, üst düzey ve sorumlu şirket müdürlerinin uzun bir süredir sahtekârlık olaylarına karıştıkları ve zimmetlerine para geçirdikleri iddiaları, şirket yönetim kurulu üyelerinin dürüst davranmadıkları müddetçe, etkin güvenlik önlemlerinin sağlanmasının zor olduğunu göstermektedir (Bilanço Dergisi, Şubat 2004: 4). (Barigazzi, 2004: 4-5).

3.1.2. Xerox Vaka İncelemesi

Büro donanımları üreticisi Xerox'un da bir takım muhasebe hileleri ile 1997 – 2000 yılları arasında gelirlerini 6 milyar dolar fazla gösterdiği açıklanmıştır. Xerox'da bu muhasebe hileleri gerçekleşirken, şirketin denetçisi KPMG denetim şirketi idi (Kay, 2002). Nisan ayında Xerox'u hesaplarını bağımsız denetime açmaya zorlayan ABD Sermaye Piyasası Kurulu SEC (The Securities and Exchange Commission)' in, Xerox'un 1997 ile 2000 yılları arasındaki faaliyetlerinden şüphelendiği, buna karşılık, kurum tarafından Nisan ayında görevlendirilen bağımsız

hesap uzmanının 2001 yılındaki muhasebe işlemlerinde de usulsüzlük saptadığı kaydedilmiştir (Milliyet Gazetesi, 29.06.2002).

ABD Sermaye Piyasası Kurumu SEC(TheSecuritiesand Exchange Commission) tarafından bağımsız denetime tabi tutulan büro donanımları üreticisi Xerox'un son 5 yıl boyunca uygunsuz muhasebe işlemleriyle gelirlerini tahmin edilenden çok daha fazla şişirdiği bildirilmiştir.. Washington Post gazetesinin haberinde, Xerox'u hesaplarını bağımsız denetime açmaya zorlayan SEC(TheSecuritiesand Exchange Commission)' in, bu tarihte şirketin usulsüz işlemlerle gelirlerini 3 milyar dolar kadar yüksek gösterdiği tahmin ettiği, oysa, son incelemelerin bu rakamın 6 milyar doları aşabileceğini gösterdiği belirtildi. Xerox'un sözcüsü Christa Carone, 1997 – 2002 yılları arasında Xerox'un elde ettiği gerçek gelirlerin açıklanandan 2 milyar dolar kadar eksik olduğunu kabul etmiştir. Sözcü Carone, bu farkın aslında 6 milyar doları aşabileceği yönündeki iddialara da sessiz kalmıştır (Milliyet Gazetesi, 29.06.2002).

Nisan ayında Xerox'u hesaplarını bağımsız denetime açmaya zorlayan SEC'in, Xerox'un 1997 ile 2000 yılları arasındaki faaliyetlerinden şüphelendiği, buna karşılık, kurum tarafından Nisan ayında görevlendirilen bağımsız hesap uzmanının 2001 yılındaki muhasebe işlemlerinde de usulsüzlük saptadığı kaydedilmiştir (Bayraktar, 2007: 42).

Usulsüz muhasebe uygulamalarından dolayı bağımsız hesap uzmanı denetiminde bulunan ve daha önce SEC' e 10 milyon dolar ceza ödemeyi kabul etmiş olan Xerox, bağımsız denetim sonucunda iyice sıkışmıştır. Xerox 1997–2001 yılları arasındaki faaliyet dönemi için toplam 92 milyar dolarlık gelir bildirmiştir. Xerox'un usulsüz muhasebe işlemleriyle gelirlerini şişirmekle vergi öncesi kar rakamlarını olduğundan yüksek gösterdiği ve bu şekilde borsayı manipüle ettiği iddia edilmektedir. Gözlemciler, şişirme yapılmadığı takdirde Xerox'un söz konusu 5 yıl içinde üç aylık dönemler ve yıllar itibarıyla açıkladığı kar rakamlarının piyasa beklentilerinin altında kalacağını ve şirket hisse senetlerinin değer kaybına uğrayacağını belirtmişlerdir. O tarihte, Xerox'un New York Borsası'ndaki hisseleri yüzde 28 oranında değer yitirerek 8 dolardan 5,75 dolara düşmüştü (Hürriyet Gazetesi, 29.06.2002: 11).

3.1.3. Worldcom Vaka İncelemesi

Worldcom 1983'te kurulmuştur. 1985 yılında Bernard Ebbers şirkete CEO olarak seçildi. 1989'da Advantage companies inc. şirketini satın alarak halka açılmıştır. Şirket ismini 1995 de World Com ve sonra sadece Worldcom olarak değiştirilmiştir. Şirketin genel stratejisi kendinden küçük veyahut kendi değerine yakın şirketleri alıp büyümekten ibarettir. Küçük bir şirketten, diğer şirketleri alarak, bir dünya devi haline gelmeleri borsa çevrelerinde “kar topu etkisi” olarak ifade edilmektedir (Yazıcı, 2014:68).

ABD'nin en büyük telekomünikasyon şirketlerinden Worldcom, 21 Temmuz 2002 tarihinde borçlarını ödeyemez duruma gelmesi nedeniyle, borçlarını yeniden yapılandırabilmek için 11. madde koruması çerçevesinde konkordato başvurusunda bulunmuştur. Bu, ABD tarihinde 2008 Lehman Brothers iflasına kadar görülen en büyük iflas talebidir. Worldcom'un hisseleri, Nasdaq'da 9 cent'ten kapanmıştır. Bir zamanlar Wall Street'in en sevilen şirketlerinden olan Worldcom'un hisseleri, 1999 yılında 64 dolara fırlamıştır. 1983 yılında kurulan, dünyada 65 ülkede şubesi ve 85 bin çalışanı bulunan Worldcom'un, 20 milyondan fazla müşterisi bulunmaktaydı. 11. madde, şirketin konkordato ilan etmesi durumunda iflas eden şirketi alacaklı firmalara karşı korumaktaydı. Worldcom, borçlarına karşılık alacaklılarına şirket hissesi vermeyi planlarken, 17 milyar dolarlık Worldcom tahvili bulunan J.P. Morgan, Citi Group ve General Electric Capital Unit, şirketin malvarlıklarının korunması için 2 milyar dolarlık kredi vermeyi kabul ettiğini açıklamıştır. Worldcom iflas davası ABD Federal iflas yargıçı Arthur J. Gonzales tarafından görülmüştür. Bu yargıç aynı zamanda Enron olayının iflas davasını da bakmaktadır. Bu skandallar dalgası Enron ve Arthur Andersen'in çöküşüyle başlamış ve daha sonra da kurumsal başarısızlık ve düzensizliklerin listesine Worldcom, Kmart, Tyco, Global Crossing, Adelphia gibi her geçen gün yeni işletmeler eklenmiştir. Ayrıca bu skandalların bazıları 2000 yılındaki krizin bir sonucu olarak düşünülmeyle birlikte kötü kurumsal yönetim ve hatalı finansal raporlama sayısındaki fazlalık Amerikan kurumsal yönetim sistemindeki başarısızlığı da ortaya koymaktadır. Avrupa'da gerçekleşen pek çok muhasebe skandalı da modern ekonomilerdeki büyük olasılıkla her kurumsal yönetimin yanlış yönlendirilen finansal bilgilerin yol açacağı risk ve zararları önlemekten uzak olduğunu göstererek Avrupa'daki bu konuyla ilgili senaryoyu tanımlamıştır (Tiscini ve Donato, 2006:1).

Worldcom şirketi, masraflarını azaltacağını ve bu arada 17.000 çalışanını işten çıkaracağını açıklamıştır. Worldcom' un toplam borçlarının 30 milyar dolara yaklaştığı ileri sürülmüştür. Worldcom olayı, ABD'de büyük şirketlerin ne şekilde yönetildiği, hesaplarının nasıl tutulduğu ve hisse senedi sahiplerine karşı ne kadar açıklıkla bilgi verildiği konusunda son zamanlarda yaşanan skandalların yeni bir örneği olmuştur (www.voanews.com). Telekomünikasyon devi Worldcom'un yöneticileri, tarihteki en büyük iflasa yol açan muhasebe hilesini gerçekleştirmişlerdir (www.securitiesfraudfyi.com/worldcom_fraud.html).

2002 yılı Haziran ayında Amerikan şirketlerinin finans ve muhasebe uygulamalarını denetleyen en yüksek makam olan SEC, mali durumunu olduğundan farklı göstermek için 3.8 milyar dolarlık muhasebe hilesi yaptığı ortaya çıkarılan ABD'nin ikinci büyük telekomünikasyon şirketi Worldcom hakkında dolandırıcılık davası açmıştır (Hürriyet Gazetesi, 28.02.2002: 10). ABD'nin en büyük ikinci telefon şirketi WorldCom'un kârını olduğundan fazla göstermesi üzerine şirketin hisse senetleri büyük ölçüde değer kaybetmiştir. Skandal ayrıca borsada işlem gören diğer iletişim hisse senetlerini de olumsuz etkilemiştir (www.voanews.com). Worldcom Şirketi'nin 2001 yılındaki 1.4 milyar dolarlık ve 2002 yılının ilk üç ayındaki 130 milyon dolarlık kârının doğru olmadığı açıklanmış ve şirketin finans yönetiminin bir takım muhasebe hileleriyle 3.8 milyar dolarlık harcamalarını sermaye gideri kapsamına alıp şirketin gerçek finansal durumunu ilgililerden gizlediği ortaya çıkmıştır. Şirketin denetçisi yine Arthur Andersen Denetim Şirketi iken, Worldcom şirketinde bu muhasebe hileleri gerçekleşmiştir (Hürriyet Gazetesi, 28.06.2002: 10).

Muhasebe kayıtları oynanarak Worldcom şirketinin 3,8 milyar dolar, Xerox da resmi rakamlara göre 1,9 milyar dolar, gazetelerde çıkan haberlere göre 6 milyar dolar fazla gelir ve kâr gösterdiği belirlenmiştir. Bu haberlerden sonra uluslararası yatırımcılarda ABD şirketlerine yönelik güven duyulmamaya başlanmıştır. Uluslararası yatırımcılar ABD'nin diğer büyük şirketlerinde de aynı muhasebe oyunlarının olabileceğinden şüphelenmiştir. Bu güvensiz ortamı ortadan kaldırmak isteyen ABD Başkanı Bush, yaptığı haftalık radyo konuşmasında "ABD iş dünyasının saygınlığına duyulan güveni onarmak için" kurallar ve yasalar gerektiğini söylemiştir. "Kamu güveninin ihlaline hiçbir şekilde hoşgörü gösterilmeyeceğini" belirten Bush, "Hükümetin, çalışanların ve yatırımcıların Amerikan iş dünyasına

duyduğu en yüksek düzeyde güvenin devam etmesini sağlamak için yanlış yapanların kovuşturulmasında ve cezalandırılmasında son derece dikkatli davranacağını” ifade etmiştir. Başkan Bush’un planı, şirketlerin üst düzey yöneticilerinin kendi şirketlerine ait hisse senetlerini alıp sattıkları her durumda işlem tarihinden itibaren iki gün içinde kamuoyunu ve yetkili makamları haberdar etmesini zorunlu kılmayı öngörmüştür. Şimdiki durumda ABD mevzuatı şirket yöneticilerinin kişisel alım satımlarını bir yıldan fazla bir süre açıklamalarına izin vermektedir. Özellikle Enron örneğinde, şirketin çöküşe gittiğini anlayan bazı yöneticilerin şirketin kötü durumunun kamuoyunca öğrenilmesinden önce hisse senetlerini elden çıkartarak zarar görmemişlerdir. Worldcom’un mali denetimini Enron’da olduğu gibi Andersen’in yürütüyor olması ise bir başka dikkat çekici boyuttur. Şirketin denetimini daha önce bırakan Andersen, Worldcom muhasebe yetkililerinin önemli bilgileri vermediği ve kendi denetçilerine danışmadığı iddiasıyla kendini savunmaya çalışsa da, olayın, Enron skandalındaki rolü nedeniyle batma noktasına gelen danışmanlık şirketinin tabutuna çakılan diğer bir çivi olmuştur. Worldcom olayı ABD’de büyük şirketlerin ne şekilde yönetildiği, hesaplarının nasıl işlendiği ve hisse sahiplerine karşı ne kadar açıklıkla bilgi verildiği konusunda son zamanda yaşanan skandallara yeni bir örnek olarak gösterilebilir (Yardımcıoğlu, 2009 :176).

3.1.4. Enron Vaka İncelemesi

Son dönem işletme tarihinin en dikkat çekici “vakası” olan Enron şirketindeki yolsuzlukların ortaya çıkması ve dünyanın önde gelen denetleme şirketlerinden Arthur Andersen’in de bu süreçte rol alması, çökebilecek bir piyasa için uyarı olarak algılanmalıydı. Amerikan kurumsal kültürünü derinden etkileyen bu olay, dünyanın geriye kalanındaki özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından hiç de yabancı değildi. Sahne ve oyuncular yer değiştirmiş, dünyanın en gelişmiş ülkesinde sergilenen bir oyun olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nde “11 Eylül” saldırılarından sonra finans alanında ikinci bir şok ülkenin en büyük enerji şirketlerinden Enron’ un ülkeyi sarsan iflasının yarattığı sonuçlarla yaşanmıştır. Enron’ un ortaya çıkardığı etki ve sonuçlar sayesinde aslında pek çok şeyin geç de olsa farkına varılmış olmuştur. Yıkılmaz ve sarsılmaz zannedilen pek çok Amerikan değer ve kültürü, sadece bir şirketin, “Enron” un, ancak tarih kayıtlarına geçecek tür ve büyüklükteki iflas talebiyle sarsılmalar olmuştur. ABD’de Enron’un batışıyla gündeme gelen büyük şirketlerin karıştığı yolsuzluk ve usulsüzlük skandallarının son

örneği olarak kabul edilen gelişme, New York Borsası'nda sorunlara neden olmuştur (Artunç, 2002: 33).

“11 Eylül” sonrası dönem düşünülecek olduğunda bu durum, çok yeni bir şey olmamasına karşın Amerika için alışık olmadığı bir durumdur. Esasında bir enerji şirketi olarak 1985 yılında kurulan ve internet teknolojisindeki gelişmeleri gayet iyi yakalayarak 1990’ların sonunda en gözde şirketlerden birisi haline gelen Enron, 1999 yılı başında 20\$ civarında olan hisse senedi fiyatlarını 90\$’a kadar yükseltmeyi başarmıştır. Enron’un çok “sağlıklı karlar” elde ettiğini düşünen yatırımcılar bu şirketin piyasa değerini yükseltmekte hiç tereddütleri yoktur. Enron da yayınladığı, dünyanın en büyük denetleme şirketlerinden birisi olan Arthur Andersen’in denetiminden geçen muhasebe raporlarında şişkin karlar göstererek yatırımcılara güven vermekteydi. Oysa 2001 yılında ortaya çıktı ki aslında Enron enerji piyasasından çok büyük zararlar yazıyor ve bu zararları çeşitli finansal türev araçları kullanarak ve muhasebe hilelerine başvurarak kapatıyordu (Yazıcı, 2014: 63).

Enron esasında sermayesinin muhasebeleştirdiğinden çok daha eksik olduğunu söylemiştir. Bu itiraf Enron açısından sonun başlangıcı, ABD ekonomisi açısından ise bir dönemin kapanışını ifade etmekteydi. Enron’un iç yapısının oldukça çürük olduğunu fark eden yatırımcılar derhal ellerindeki hisseleri çıkartmaya başlamışlardır. Enron, 2 Aralık 2001’de iflas ettiğini ilan etmiştir. Bu enerji ve ticaret devininin, 2001 Kasım ayındaki varlıklar toplamı 70 milyar dolar, hisse senetlerinin New York Borsası’ndaki pazar değeri de 80 milyar dolardır. 1980’li yılların ortalarında küçük bir boru hattı şirketi iken 2000’li yılların başında, Kuzey Amerika’da yaklaşık 40 bin, Güney Amerika’da 10 bin kilometrelik doğalgaz hattına ve 20 bin kilometrelik fiber optik hata sahip olan, ayrıca aktif toplamı 65 milyar doları, cirosu yılda 100 milyar dolaraşan Enron; sadece ABD’de 19000 personeliyle dünyanın en büyük şirketlerinden biri olmuştur (Healy ve Palepu, 2003: 55).

Şirket’in batışına giden yoldaki en önemli kilometre taşları, yasal ve/veya yasadışı olarak uygulanan bazı muhasebe kuralları ve Enron dışında kurulmuş birçok SPE (Special Purpose Entity) şirket kanalıyla risklerin ve zararların bilanço dışına çıkarılarak gizlenmesi olmuştur. Bu işlemlerle ve diğer bazı ilişkiler sayesinde karlı ve parlak bir görüntü yaratılarak şirketin hisse senedi fiyatları yükseltilmiştir. Enron’un, Ekim 2001 ‘de zarar açıklaması ve Kasım 2001 ‘de geçmişe dönük olarak gelirlerini düzeltmesiyle başlayan süreç, Aralık başında şirketin iflasını istemesiyle

korkunç sona ulaşmıştır. 2001 yılının Ekim ayında şirketin denetçi firması Enron' un iştiraklerinden bir bölümündeki borç ve zararların Enron 'un mali tablolarında yer alması gerektiğini kamuoyuna duyurduğunda bunun anlamı; Enron'un dönem faaliyetlerinin 1 milyar dolarlık zararlarla sonuçlanmasıdır. Bu beklenmedik gelişme üzerine Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu olarak ifade edilebilecek SEC (TheSecuritiesand Exchange Commission) ve ondan sonra da olayın ciddi boyutları üzerine Adalet Bakanlığı ile ABD Kongresi'nin soruşturmaları birbirini izlemiştir. Soruşturmalarla birlikte Enron 'un hisseleri ve bonoları değer kaybetmeye başlamıştır. Şirket derecelendirmeleri aşağı çekildi. 2001 yılı başında 80\$ ve Ekim ortasında 35\$ olan Enron hisse senedi fiyatı hızla düşmeye başlamış ve 2001 sonlarında 0.20\$'a inmiştir. Bu keskin fiyat düşüşü sonucunda yatırımcılar ve emeklilik fonlarını şirketlerinin hisse senedine yatıran Enron çalışanları büyük zarara uğradılar. En büyük rakibi Dynergy'le olan birleşme görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 02.12.2001 tarihine gelindiğinde Enron'un iflas başvurusunda bulunmaktan başka çaresi kalmamıştır (Aysan, 2002: 56).

Bu başvurudan hemen sonra SEC(TheSecuritiesand Exchange Commission), soruşturmayı Enron'un denetçi firmasını içerecek şekilde genişletmiştir. Soruşturmanın ilk ortaya çıkardığı sonuçlar açıklandığında gerçekten Enron da önemli şirket evraklarının imha edildiği hatta bu eylemlerin soruşturma sürecinde sürdüğü ortaya çıkmıştır. Enron, ABD'nin en büyük bankalarından önemli miktarlarda krediler kullanmıştır. Kesin miktarı henüz belirlenememekle birlikte borçlarının” önemli miktarının teminatsız olması, bankacılık piyasasında neler olduğu sorusunu da akla getirmektedir. Enron' a en büyük borç verenlerin başında J.P. Morgan Chase gelmektedir. Adı geçen banka 2002 başı itibariyle Enron' da 456 milyon dolarlık kayba uğradığını duyurmuştur. Diğer bir alacaklı banka olan Citigroup ise kayıp miktarının aynı tarih itibariyle 228 milyon dolar olduğunu bildirmiştir. Bank of Amerika da Enron' a 200-300 milyon dolarlık kredi verdiğini duyurmuştur. Enron'un bankalara olan borçları tam olarak belirlenmiş olmamakla birlikte çok sayıda bankanın büyük İktidarlardaki alacakları nedeniyle bir kredi riskiyle karşı karşıya kaldığı söylenebilir (Yazıcı, 2014: 66).

Bu trajedinin Enron dışındaki diğer başrol oyuncusu ise ünlü bağımsız denetim firması Arthur Andersen (AA)'dır. Enron' un, kamuoyu veya yatırımcılar adına “bağımsız” denetimini bu firma yapmıştır. Yatırımcılar adına bu denetimi

hakkıyla yerine getiremeyen ve zamanında gerekli uyarıları yapamayan AA ciddi eleştirilere maruz kalmıştır Öte yandan, Enron' un kirli çamaşırları ortaya çıkınca AA firmasında Enron denetiminden sorumlu olan denetçinin ilgili dokümanların önemli bir kısmını kağıt kıyma makinesinden geçirdiğinin ortaya çıkışı ise kamuoyunda bardağı taşıran son damla olmuştur. Enron olayından en büyük darbeyi alan kurumlar AA firmasının şahsında “bağımsız denetim şirketleri” oldu. Bilindiği üzere bu şirketlerin, ilgili kamu kurumlarının bu kadar çok sayıda ve kapsamda denetimi yapamamaları nedeniyle, kendilerine kamu adına halka açık şirketleri denetleme yetkisi verilmiş şirketler şeklinde ifade edilebilir. Paralarını şirketten almakla birlikte, kamu ve yatırımcılar adına bu denetimi yapmaları gerekmektedir. Yani şirketi değil, yatırımcıları korumak asli görevleri. Enron olayında AA firmasının yaptıkları veya yapmadıklarını gören yatırımcılar ve şirket çalışanları kendilerini adeta “ihanete uğramış” gibi hissetmişlerdir (Oran, 2002: 33).

Anlaşılan o ki; Enron'un iflası ve denetçi firmanın akıbeti dünya çapında beş büyüklerden oluşan denetim endüstrisinde taşları yerinden oynatmış gibi görünmektedir. Enron'un çöküşü rating firmalarının güvenilirliğine de büyük gölge düşürmüştür. Daha ekim ayı ortalarında Enron'a 'Baa', yani kredi verilebilir notu veren Moody's, bu notu ancak kasım sonlarında 'B2'ye düşürmüştür. 'B2' Junk Bond, yani batmış hisse anlamına gelmektedir. Enron olayı ile ilgili çeşitli yorumlar yanında bunun bir liderlik krizi olduğu tezleri de görülmektedir. Enron'un yaptığı ölümcül hatalar, yönetiminin kendini beğenmişliğinden ve bu tavırlarının, yönetim kurulu üyeleri, ekonomi kurmayları, politikacılar ve borsa analiz uzmanlarınca gizliden gizliye desteklenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Zamanında uyarı işaretlerini görmezden gelip başlarını diğer yana çeviren bu (autistik) insanların birçoğunun, Enron ile ciddi boyutlarda parasal ilişkileri mevcuttur (Bayraktar, 2007: 39).

Enron skandalının ortaya koyduğu gerçekler şöyledir: Şirket yöneticileri, büyük ölçüde, maaş, prim veya hisse senedi opsiyonları yoluyla, kendi servetlerini artırmak için yasa dışı ve/veya ahlak dışı davranışlara girmişler; bu şirketleri yatırımcılar adına denetlemekle veya izlemekle yükümlü olan bağımsız denetim şirketleri, derecelendirme şirketleri ve hisse senedi analistleri görevlerini yapmamışlar; bütün bu sistemi düzenleyen ve gözeten kamu kurumlar ise çaresiz kalmışlardır. Çok sayıda insan Enron Şirketi yüzünden para kaybetmiştir. Bunlar,

yeni ekonominin gücüne inandıkları için Enron hisselerini almış, ancak, yanıltıldıklarından dolayı büyük miktarlarda zarara uğramışlardır. Enron, kârsız bir şirket değildi ve sağlam bir kurum gibi görünüyordu. Dışarıdan bakıldığında, akıllı ve sağlam yöneticiler tarafından yönetilen, iş etiğine sahip, karşılıklı sadakatin hakim olduğu bir kurum görünümü veriyordu. Ancak, beklentiler doğru çıkmamış ve kendisine güvenenler büyük zarara uğramışlardır (Mc Lean, 2001: 12).

ABD’de muhasebe ve denetim kuruluşları ve bunlarla ilgili düzenlemeler başta gelmek üzere sosyal güvenlik mevzuatı, hisse senedi ve bono piyasaları (kamuoyunun bilgilendirilmesi), resmi federal kuruluşlar, Amerikan siyaseti. ve finansmanı, kurumsal bankacılık gibi çok değişik alanlar Enron sayesinde sorgulanır olmuştur. Bunların yeniden gözden geçirilme veya tamamen kaldırılarak yeniden yapılandırılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak Amerikan kurumsal kültürünü derinden etkileyen bu olay, dünyanın geriye kalanındaki özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından hiç de yabancı değildir. Ancak bu defa sahne ve oyuncular yer değiştirerek oyun dünyanın en gelişmiş ülkesinde sergilenir olmuştur. Değeri 60 dolarlardan birkaç sente gerileyen “Enron”, bu tip olayların sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan hukuk ve ekonomi sistemlerine özgü olmadığını göstermesi açısından da önemli bir yere sahiptir (Yazıcı, 2014: 68).

Enron şirketinde, farklı teknikler kullanılarak şirketin büyük miktardaki borcu ve zararı finansal tablolar dışında tutulmuştur. Teoride, denetçilerin, müdürlerin şüphe uyandıracak muhasebe yöntemleri yoluyla hisse senedi fiyatlarını yükseltmelerini engelleyecek pek çok koruyucu unsur bulunmaktadır. Yönetim kurulu ve denetim kurulu çoğu şirketten daha iyi olmasına rağmen, üyelerden bazıları finansal çıkar çatışmaları ile karşıya karşıya kalmıştır. Enron şirketini yıllardır denetleyen ve şirkete aynı zamanda danışmanlık hizmeti veren Arthur Andersen Şirketi bu skandalda önemli bir role sahiptir (Bayraktar, 2007: 40).

3.1.5. Volkswagen Vaka İncelemesi

Almanya, Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün her yıl yayınladığı Yolsuzluk Raporu’nda 160 ülke arasında 16’ncı sıradadır. Bir başka ifadeyle, 144 ülkede Almanya’dan daha çok rüşvet dağıtılıp, daha fazla yolsuzluk olayı yaşanmaktadır. Ancak uzmanlar, 2006 yılının son aylarında BMW, Daimler-Chrysler, Siemens, Karstadt, Audi ve Volkswagen gibi Alman ekonomisinin önde gelen gruplarında art arda ortaya çıkan yolsuzluk olaylarına işaret ederek Yolsuzluk Raporu’nda

sorgulanması gerektiğini söylemişlerdir. Frankfurt Başsavcısı Wolfgang Schaupensteiner, Volkswagen ve tedarikçi firmaları arasında yolsuzluklarla ilgili ulaşabilecekleri bütün bilgileri ayrıntılı şekilde araştırmıştır. Başsavcı, alanında Avrupa'nın ikincisi kabul edilen Fransız parça tedarikçisi Faurecia'nın Volkswagen ve Audi'nin üst düzey yöneticilerine 800 bin Euro dolayında rüşvet verdiğini kanıtlamış ve Almanya'daki yolsuzluk olaylarının açıklığa kavuşturulmasında şimdiye kadar alınan mesafeyi "buzdağının görünen ucu" şeklinde ifade etmiştir (Deutsch Welle Gazetesi, 28.03.2007).

Emisyon skandalı yüzünden zor duruma düşen Alman otomotivcilik şirketi Volkswagen, kamu kredilerini amaç dışı kullanmakla suçlanmıştır. 'Süddeutsche Zeitung' adlı Alman gazetesinin haberine göre, Avrupa Sahtecilikle Mücadele Dairesi (OLAF), Volkswagen Anonim Ortaklığı (VW) hakkında Avrupa Yatırım Bankası kredilerini amaç dışı kullandığı zannıyla soruşturma başlatmıştır. Gazetenin OLAF sözcüsüne dayanarak yayınladığı haberde, incelemeler tamamlanana kadar daha ayrıntılı açıklama yapılmayacağına yer verilmiştir. On yıllar boyunca süren kendi kendini düzenleme yönteminin ardından bu kanun muhasebe mesleğini kamu işletmeleri denetimi alanında denetlemek amacıyla "Kamu Muhasebe Gözetim Kurulu"nu oluşturmuştur (Comunale vd., 2006: 638).

Avrupa Birliği (AB) Komisyonuna bağlı OLAF, VW holdinginin araştırma ve geliştirme çalışmaları için aldığı Yatırım Bankası kredilerini amaç dışı kullanmak suretiyle yasaları ihlal edip etmediğini öğrenmek istemiştir. 4,6 milyar Euro'luk kredinin akıbeti Brüksel'deki Avrupa Yatırım Bankası VW'ye 1990 yılından bu yana 4,6 milyar Euro'luk indirimli kredi açmıştır. Bu paranın çevre dostu motor geliştirme çalışmalarında kullanılması öngörülmüştür. VW'nin bankaya olan 1,8 milyar Euro'luk kredi borcunu henüz ödemediği öğrenilmiştir. Şirket sözcüsü soruşturma ile ilgili açıklama yapılmayacağını duyurmuştur. Avrupa'nın en büyük otomobil imalatçısı konumundaki Volkswagen şirketi emisyon manipülasyonu skandalı yüzünden aylarca manşetlerden düşmemiştir. Şirket eylül ayında, dizel motorlu 11 milyon araca azot oksit emisyonunu gerçek değer katbekat altında gösteren bilgisayar yazılımı yüklediğini itiraf etmiştir (Deutsche Welle).

Alman savcılar, emisyon skandalıyla sarsılan Volkswagen'de yönetim kurulu başkanlığından istifa eden Martin Winterkorn hakkında soruşturma açmıştır. BBC Türkçe' de yer alan habere göre Almanya'nın Braunschweig şehri savcılığı, "emisyon

değerleri ile oynanan araçların satışındaki yolsuzlukları” araştıracağını duyurmuştur. Şirket bunlar arasında Avrupa'da satılan araçların da olduğunu kabul etmiştir. Alman medyası Volkswagen'in kendi çalışanları ile firmaya mal sağlayan bir şirketin de yıllar önce benzer uyarılarda bulunduğunu yazmaktadır. Buna göre araçlarda ne zaman test edildiklerini anlayarak motorun çalışmasını buna göre değiştiren bir yazılım bulunmaktadır. Volkswagen'in sahibi olduğu Audi şirketi, 2,1 milyon aracında şüpheli yazılımın bulunduğunu açıklamıştır. ABD'deki emisyon testlerinde usulsüzlük skandalıyla mücadele eden Volkswagen, Audi ve Porsche markalarının araştırma ve geliştirme bölümlerinin başkanlarının görevlerini askıya almıştır. Şirketin denetim kurulu yaptığı toplantıda da egzoz testlerinin sonuçlarını çarpıttığına yönelik incelemeyle başlayan emisyon skandalının ayrıntıları ortaya çıkana kadar adlarını açıklamadığı bazı çalışanlarını izne çıkarmıştır. Audi, VW ve Porsche konu hakkında bilgi vermemiştir. “Süddeutsche Zeitung”adlı Alman gazetesinin haberine göre, Avrupa Sahtecilikle Mücadele Dairesi (OLAF), Volkswagen Anonim Ortaklığı (VW) hakkında Avrupa Yatırım Bankası kredilerini amaç dışı kullandığı zannıyla soruşturma başlatmıştır. Gazetenin OLAF sözcüsüne dayanarak yayınladığı haberde, incelemeler bitene kadar fazla bir açıklama yapılmayacağını açıklamıştır. Avrupa Birliği (AB) Komisyonuna bağlı OLAF, VW holdinginin araştırma ve geliştirme çalışmaları için aldığı Yatırım Bankası kredilerini amaç dışı kullanmak suretiyle yasaları ihlal edip etmediğini öğrenmek istemiştir. Brüksel'deki Avrupa Yatırım Bankası VW'ye 1990 yılından bu yana 4,6 milyar Euro'luk indirimli kredi açmıştır. Bu paranın çevre dostu motor geliştirme çalışmalarında kullanılması önerilmiştir. VW'nin bankaya olan 1,8 milyar Euro'luk kredi borcunu ödememiştir. Şirket sözcüsü soruşturma ile ilgili açıklama yapılmayacağını duyurmuştur (Bayraktar, 2007: 442-443).

ABD'deki emisyon testlerinde usulsüzlük ile mücadele eden Volkswagen'in Türkiye distribütörü Doğu Otomotiv'in Borsa İstanbul'da işlem gören hisseleri 28 Eylül 2015 tarihinde yüzde 13,5' ini kaybetmiştir. Borsa İstanbul bayram tatilinin ardından ilk işlem gününde Çin'de büyüme endişeleri ve emtia fiyatlarındaki gerilemeye paralel olarak yüzde 1,74 kayıpla 73.314 puandan kapanmıştır.. Analistler, satışların panikten kaynaklandığını söylerken, Doğu Oto üzerinde şu aşamada olumsuz sonuçlar beklemediklerini ifade etmişlerdir (Zaman Gazetesi, 2015).

ABD Çevre Koruma Ajansı (EPA) yaptığı açıklamada VW ve Audi marka otomobillerin zehirli gaz emisyonu testlerinin sonuçlarını çarpıtarak denetleme kurumunu yanıltan bir yazılım içerdiğini ve bu nedenle şirketin 18 milyar dolara kadar para cezası alabileceğini açıklamıştır. ABD'nin ardından birçok ülke emisyon testlerinde usulsüzlük konusunda kendi incelemesini başlatırken, Volkswagen söz konusu yazılımın 11 milyon araçta kullanıldığını ve bu araçların çoğunun Avrupa'da satıldığını belirtmiştir. Yaşanan emisyon skandalının ardından Türkiye'de nasıl bir etki olacağına dönük ilgili bakanlıklardan şu ana kadar bir açıklama yapılmazken, Doğu Otomotiv konu ile ilgili olarak Volkswagen AG ile temas halinde olduğunu açıklamıştır. Açıklamada, gelişmeleri yakından takip ettiklerini, dünyada ve Türkiye'de etkilenen araçların detaylarının Volkswagen AG'nin çalışması sonucunda belirleneceğini söylemiştir. Volkswagen AG' nin yaptığı açıklamada, distribütörüklerini üstlendikleri Volkswagen Grubunun, konuyla ilgili hızlı, şeffaf, kararlı ve çok kapsamlı bir araştırma gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Tüm dünyada ve Türkiye'de etkilenen araçların detayı, Volkswagen AG'nin yürütmekte olduğu araştırma sonucunda belirlenecektir.” diye ifade edilmiştir. Global Yatırım analisti Emir Bölen hissedeki kayıpla ilgili olarak, “Biraz panik satış var ama bu skandalın Doğu Otomotiv'e şirkete etkisi olmasını beklemiyorum.” derken bir başka analist de satışların Volkswagen'e yüksek ceza gelmesi durumunda Türkiye'de Doğu Oto'ya yapacağı desteklerinin daha az verileceğini düşünmüştür (Çatıkkaş ve Çalış, 2007: 92).

3.2 Türkiye’de Mali Yolsuzluğun Genel Durumu

MASAK mali yolsuzluk konusuna önem vermektedir. “Ülkemizde yolsuzlukla mücadele kapsamında, gerek kamusal alanda gerekse sivil toplum örgütleri ve mesleki kuruluşlar tarafından yürütülen çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu kapsamda yolsuzlukla ilgili mücadelede önemli çalışma yapmıştır. 19 Nisan 1990 - 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu yürürlüğe girmiştir. 13 Kasım 1996 - 4208 Sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi Kanun” kabul edilmiştir. 1 Şubat 2000’de - OECD Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi 4518 sayılı Kanunla onaylanmıştır. 24 Mart 2001’de - İçeriğinde yolsuzlukla mücadeleyle ilgili öncelikli hedeflerin de yer aldığı Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar kabul edilmiştir. 16 Mayıs 2001 - Etkin Yönetim ve

Yolsuzlukla Mücadele Yönlendirme Komitesi ve bu Komiteye yardımcı olmak üzere bir çalışma grubu oluşturulmuştur (T.C. Mali Bakanlığı Mali Suçlar Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

İşletmelerde kurulabilecek kurumsal yönetim sistemlerinin amaçlara uygun biçimde işletilebilmesi için, dünyada ve her ülkede “iyi” muhasebe ilke ve kurallarının geliştirilmiş olması, işletmelerin kendi finansal bilgi sistemlerinin de bu kurallara uygun olarak iyileştirilmesini sağlaması çok önemlidir. Ülkede iyi finansal bilgi açıklama kurallarının geliştirilmiş olması, işletmenin topluma açıklayacağı bilginin biçim ve kapsamının iyileştirilmesini de kolaylaştırmıştır (Aysan, 2007: 24).

12 Ocak 2002’ de Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. 16 Kasım 2002’ de Yolsuzlukla mücadeleye ilişkin hususların da yer aldığı 58. T.C. Hükümeti Acil Eylem Planı açıklanmıştır. 2 Ocak 2003’ de Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesi İçin Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 4782 sayılı Kanun kabul edilmiştir. 17 Nisan 2003’ de Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Avrupa Konseyi Sözleşmesi 4852 sayılı Kanunla onaylanmıştır. 10 Aralık 2003’ de Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalanmıştır. 14 Ocak 2004’ de Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Avrupa Konseyi Sözleşmesi 5065(Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun) sayılı Kanunla onaylanmıştır (T.C.Mali Bakanlığı Mali Suçlar Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

Ülkemizde saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimi ilerletmek için, Başbakanlık Makamı’nın 12/2/2001 ve 16/5/2001 tarihli onaylarıyla, Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı temsilcilerinin bulunduğu bir Yönlendirme Komitesi ve bu Komiteye yardım amaçlı başka bir grup oluşturulmuştur (T.C.Mali Bakanlığı Mali Suçlar Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

Saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesi projesinde, hem “Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı”nı oluşturmak, hem de bu sürece aktif katılımlarını sağlamak amacıyla, meslek odaları temsilcileri, basın-yayın kuruluşları temsilcileri,

sivil toplum örgütleri, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ) yetkilileri, öğretim üyeleri ve kamu yöneticileri ile çeşitli toplantılar yapılarak konuya ilişkin görüşleri alınmış ve söz konusu kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen raporlar yardımcı olmuştur (T.C. Mali Bakanlığı Mali Suçlar Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

Saydamlığın artırılması, kamuda etkin yönetimin geliştirilmesi ve muhtemel yolsuzluk alanlarının belirlenmesi çalışmasında, diğer kuruluşların bu konudaki katkı ve birikimlerinden yararlanmayı amaçlayan 9/7/2001 tarihli ve 2001/38 sayılı Başbakanlık Genelgesi çıkarılmış, bütün kamu kurum ve kuruluşlarının kendi görev alanlarına giren konularda saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesine ilişkin önerileri alınmıştır. 12-13 Temmuz 2001 tarihlerinde Dünya Bankası uzmanlarının da katılımıyla bir çalışma toplantısı düzenlenerek Dünya Bankası'nın uluslararası deneyimiyle birlikte; konuyla ilgili kamu kuruluşlarından yaklaşık 30 uzmanın (Gümrük Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü) konuya ilişkin görüşlerinden yararlanılmıştır (T.C. Mali Bakanlığı Mali Suçlar Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

Türkiye'de saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesine yönelik olarak, 21 Eylül 2001 tarihinde geniş katılımlı bir uluslararası konferans düzenlenerek elde edilen sonuçlardan da faydalanılmıştır. Kamu Harcama Yönetimi Reformu'nun uygulanması amacıyla Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Sayıştay temsilcilerinden oluşturulan "Kamu Harcama Yönetimi Yönlendirme Komitesi"nin çalışmalarıyla da koordinasyon sağlanmıştır." (T.C. Mali Bakanlığı Mali Suçlar Araştırma Kurulu, www.masak.gov.tr).

3.3 Türkiye'de Mali Yolsuzluğun 2000-2015 Yılları Açısından Durumu

3.3.1. Etibank ve Bank Kapital İncelemesi

Etibank, 1996 sonuna kadar kamuya ait bir bankaydı. Mevduatı ve kredileri sıfırlanarak, bağlı bulunduğu madencilikte faaliyet gösteren Eti Holding' ten ayrılarak özelleştirilmesi için ihale açılmıştır. 1997 Ocak ayında yapılan ve

televizyondan canlı yayınlanan Etibank özelleştirmesi ihalesini 185 milyon dolarlık teklifiyle Doğan Kumaşçılık'ın sahibi Sabri Doğan kazanmıştır. İhaleye, Akmaya Sanayi ve Ticaret, Nurol Holding, Şahinler Holding - Örsa Holding, Ceylan İnşaat, Korkmaz Yiğit, Türk Çimentosu ve Kireci AŞ, Diler Holding gibi gruplar katılmıştır. Bankadaki yüzde 100 kamu hissesinin Doğan Kumaşçılık'a satılması kararlaştırılmıştır. Ancak, Doğan Kumaşçılık'ın sahibi Sabri Doğan, bir süre sonra, mali anlamda zorluklar yaşayarak peşinatı ödeyemeyince, ihale gerçekleşmemiş ve iptal olmuştur. Bankayı daha sonra Nergis Holding'in sahibi ve o dönem Bursa Milletvekili olan Cavit Çağlar, Medya Holding'in sahibi Dinç Bilgin ailesiyle yüzde 50-50 ortak olarak Özelleştirme İdaresi'nden satın almıştır. Ancak, 9 Ocak 1999'da Çağlar'ın sahibi olduğu İnterbank'a TMSF tarafından el konulmuştur. Bunun üzerine, Sabah Medya Grubu ve Bilgin Ailesi, sermaye artırımını yoluyla Etibank hisselerini sahiplenmiştir (J.P. Morgan, 2001: 17, www.ntvmsnbc.com).

Bankacılık piyasasında o zamanlar, yandaş şirketlerine kredi kaçma, basın-yayın kuruluşlarına reklam adı altında trilyonlar aktarma normal bir olaydı. Etibank'ı 72 trilyon 402 milyar 403 milyon zarara uğratan banka sahibi Dinç Bilgin ve yöneticiler Zafer Mutlu, Zeki Önal, Vural Beyazıt, Ercan Arıklı, İsmail Karakaya ve Ayşe Handan Güven, uzun bir zamandan sonra tutuklanmışlardır. 9 Ekim 2000'de Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu Başkanı Zekeriya Temizel'e Etibank ile ilgili bir dosya sunulmuş ve Etibank sahibi ve yöneticilerini şikâyet etmişlerdir. Bir süre sonra, Dinç Bilgin ve ekibi göz altına alınmıştır (Bilanço Dergisi, Nisan 2001).

Bank Kapital'in ana ortağı Ceylan İnşaat Taahhüt İth. Ltd. Şirketi ve Bankanın Yönetim Kurulu Başkanı Mahmut Ceylan idi. Bank Kapital, Mart 1995'te Ceylan Holding bünyesine katılmıştır. Bank Kapital'in sahibi Ceylan Holding, ağırlıklı olarak inşaat alanında faaliyet göstermektedir. Ceylan İnşaat 1993-98 arasında 8.750 konut projesi gerçekleştirmiştir. Ceylan Holding ayrıca, medya, sanayi, enerji, ticaret alanlarında birçok şirkete sahiptir. Holdinge bağlı enerji şirketi CEDAŞ, 1996 yılında 155 milyon dolara Kocaeli-Gebze bölgesinin elektrik dağıtım ihalesini kazanmıştır. Ceylan Holding, ayrıca İstanbul Taksim'deki Ceylan Intercontinental Oteli'ni de sahiptir(J.P. Morgan, 2001: 18, www.ntvmsnbc.com).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan yapılan yazılı açıklamaya göre, bu bankaların fona devri kararı, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14.

maddesinin 3 ve 4 numaralı fıkralarına istinaden alınmıştır. Böylece Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki bankaların sayısı da 10'a çıkmıştır. Fon kapsamında 8 banka vardı. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu göreve başlamadan önce 22 Aralık 1999'da Egebank, Esbank, Yurtbank, Yaşarbank ve Sümerbank'a el konulmuştu. Daha önce 7 Ocak 1997'de de Interbank ve Mayıs 1997'de de Türk Ticaret Bankası Fon'a devredilmiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, göreve başladıktan sonra ilk kez banka yönetimlerine el koymuştur. Fon, 1 Eylül'de Kurul'a bağlanmış ve eldeki 8 bankanın kurtarılması için 9 milyar dolar kaynak aktarılması gerektiği de haberler arasındadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun, 21.12.1999 tarihli, 85 ve 86 sayılı kararında, bu bankaların yönetim ve denetiminin fona devredilmesi gerekçeleri ise "Mali bünyelerinin, taahhütlerini karşılayamayacak şekilde zaafa uğraması, yetkili kurumlar tarafından yapılan uyarılara karşın, kanunda belirtilen tedbirleri almamaları, gelir gider dengesi bozulan ve yükümlükleri değerinin, varlıklarının toplam değerini aşması, faaliyetlerini sürdürmelerinin mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından risk oluşturması" olarak sıralanmıştır. Yönetimi TSMF'ye devredilen diğer banka olan Bank Kapital'in ana ortağı Ceylan İnşaat Taahhüt İth. Ltd. Şirketi. Bankanın Yönetim Kurulu Başkanı Mahmut Ceylan. Bank Kapital, Mart 1995'te Ceylan Holding bünyesine katılmıştır. Bank Kapital'in sahibi Ceylan Holding, ağırlıklı olarak inşaat alanında faaliyet göstermiştir (TBB, Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler İstanbul, Aralık 2001: 17).

27 Ekim 2000 tarihinde BDDK, Etibank A.Ş. ile Bank Kapital T.A.Ş.'nin yönetim ve denetiminin, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredildiğini açıklamıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun, 27.10.2000 tarihli, 85 ve 86 sayılı kararında, bu bankaların yönetim ve denetiminin fona devredilmesinin gerekçeleri ise "Mali bünyelerinin, taahhütlerini karşılayamayacak şekilde zaafa uğraması, yetkili kurumlar tarafından yapılan uyarılara karşın, kanunda belirtilen tedbirleri almamaları, gelir-gider dengesi bozulan ve yükümlükleri değerinin, varlıklarının toplam değerini aşması, faaliyetlerini sürdürmelerinin mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından risk oluşturması olarak sıralanmıştır (BDDK, Yeniden Yapılandırma Program, 25 Mayıs 2001: 15).

3.3.2. Halkbank

Ekonomist Dergisi 25 Şubat 2001 tarihli sayısında, Halk Bankası'nda neler yaşandığına ilişkin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu müfettişlerince hazırlanan raporları ele geçirdiklerini iddia etmektedir. Dergiye göre, Banka 1999 yılında takipteki alacaklarını 43 trilyon lira olarak açıklarken, raporlar bu rakamın 697 trilyon olduğunu, temerrüt faizleri dikkate alındığında rakamın 1 katrilyon lirayı bulduğunu ortaya koymaktadır. Halk Bankası'nca yayınlanan 1999 yılı bilançosunda takipteki krediler brüt 143 trilyon, ayrılan karşılıkların düşmesinden sonra ise net 66 trilyon olarak görünmektedir. Oysa ki, 1998 yılı Yüksek Denetleme Kurulu raporu, durumun çok daha içler açısı olduğunu, bu rakamlara bilanço makyajlarından ulaşabileceğini belirtmiştir. Ekonomistin incelediği takipteki kredilere bakıldığında Halkbank'ın gerçek takipteki alacakları 588 milyon 120 bin 904 mark, 221 milyon 307 bin 970 dolar ve 232 trilyon liradır. Yani yaklaşık 697 trilyon lira düzeyindedir. Bu rakamlar sadece 1998 yılı itibarıyla takibe intikal eden anapara tutarlarıdır. 1999 ve 2000 yıllarında usulsüz verilen krediler ile daha önceki yıllarda verilmiş, ödenmeyen ancak çeşitli yollarla takibe alınmayarak, bekletilen krediler ve temerrüt faizleri dikkate alındığında bu tutarın 1 katrilyon liraya ulaştığı tahmin edilmektedir. Yeni kurlarla rakamın çok daha yukarılara çıktığı bir gerçektir. (Rakamlar devalüasyon öncesi kurlarla hesaplanmıştır. (Koçberber, 2009: 291-298)

Batık bankalardan Egebank, İnterbank, Bankekspres, Yurtbank, Etibank ve Bank Kapital'in sahiplerine veya bunların sahip olduğu holdinglerin diğer şirketlerine haklarında olumsuz istihbarat raporu olduğu halde, hatta bir kısmının diğer kamu bankalarına takipte borcu olmasına rağmen, yüksek tutarda krediler verildiği de iddia edilmektedir. Çünkü bu kredilerin tamamı daha sonradan takibe intikal ettirilmiştir. Toplam olarak bakıldığında, Halkbank'ın 1998 bazlı batık firma sayısı 167'dir. Bu firmalardan 1998 yılında batmış olduğu anlaşılıp takibe intikal ettirildikten sonra haklarında Yüksek Denetleme Kurulu'nca soruşturma yapılması istenen ve usulsüzlük görülen firma sayısı ise 81'dir. İlginç olan, bu 81 firmadan sadece 11'i hakkında soruşturma yapılmış olmasıdır. Soruşturmalar sonucunda, Banka Genel Müdürü Yenal Ansen ile Yönetim Kurulu üyeleri ve diğer personel Ceza Kanunu açısından suçlu görülerek, hazırlanan raporlar suç duyurusu olarak savcılıklara intikal ettirilmiştir (Ekonomist Dergisi, 25 Şubat 2001).

Yapılan suç duyurusuna göre, Özkan Akkayagil'in 328 sabit nolu TYO Turizm Yatırım Otelcilik İnş. Ltd. Şti. ve 416 sabit nolu Garibaldi firmasına Beyoğlu Şubesi'nden, 101 nolu Yaman Tekstil Ltd. Şirketi'ne Levent ve 471 sabit nolu Kundul Tekstil Ltd. şirketine de Merter şubesinden toplam 14 milyon 351 bin 647 dolar ve 1 trilyon 743 milyar lira usulsüz kredi kullanılmıştır. Bu krediler de batmıştır. Üstelik bu firmalara ait krediler takipteyken aynı şahsa ait diğer firmalara da kredi verilmiştir. Akkayagil'in "çok değerli" bir müşteri olması, Tapu Kadastro Başmüfettişleri Naci Durhan ile Behlul Aksay tarafından düzenlenen raporda ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Buna göre, Kahramanmaraş'ta tekstil konusunda faaliyet gösteren 4 firmaya (Uncular, Lüks İplik, Bobinteks ve Özdallar) diğer bankalar tarafından kredi alacakları için hacizler başlatılmıştır. Hacizlerden kurtulmak için Halkbank'tan kredi verilmesi gündeme gelmiş, ancak gayrimenkuller üzerinde diğer bankalar adına haciz ve ipotekler bulunmaktaydı. Bunun üzerine tapu görevlisi Salim Akensil ikna edilerek, gayrimenkuller üzerinde hiç haciz ve ipotek yokmuş gibi tapu kütüğüne kaydedilmeden 1'inci dereceden ipotek belgesi düzenlenmesi sağlanmıştır. Kredi de firmanın faaliyet bölgesi dışındaki Halkbank Merkez Şubesi'nden verilmiştir. Kredinin tutarı toplam 32 milyon marktır. Ancak işler planlandığı gibi gitmemiş ve firma bu krediye rağmen kurtarılamamıştır. İpoteklerin sahte olduğu ve tapuya kayıtlı olmadığı bu aşamada ortaya çıkmıştır. Müfettiş raporlarında çok ilginç saptamalar bulunmuştur. Örneğin, Halkbank'ın usulsüz olarak kredi verdiği ve batan kredilerin gizlenmesi amacıyla izlenen yöntemlerden birinin, başka bir şirkete kredi vermek suretiyle batan şirketlerinin satın alınmasını sağlamak olduğu ortaya konulmuştur (Koçberber, 2009:291-298).

3.3.3. Pamukbank

Pamukbank, 1973 yılında Çukurova Grubu'na geçmiştir. Pamukbank, bankacılık sektörü toplam aktiflerinin %5,5'ine, kredilerinin %12,7'sine, mevduatın ise %6,2'sine sahiptir. Ancak, grup kredileri hariç tutulduğunda Bankanın kullandığı kredilerin sektör içindeki payı %3,9'a düşmektedir. Yapılan denetimler sonucunda, Bankanın toplam aktifleri 2001 yılı Aralık ayı itibariyle 6.273 trilyon TL olarak hesaplanmıştır. 5.478 trilyon TL olan kredi portföyünün önemli bir bölümü üç denetim sonucunda da takibe aktararak 2.872 trilyon TL tutarındaki reeskontları (biriken ödenmemiş faiz bakiyesi) iptal edilmiş ve kalan tutar için karşılık mevzuatı hükümleri çerçevesinde teminatlar da dikkate alınarak karşılık ayrılmıştır. 2001 yılı Aralık ayı itibariyle Bankanın dönem zararı 4.024 trilyon TL tutarında olup, %8

asgari sermaye yeterliliğine erişmek için gereken kaynak ihtiyacı 2.963 trilyon TL olarak hesaplanmıştır. Banka özellikle, aktif-pasif vade uyumunun bozulması, likidite sorunu, özkaynak yetersizliği ve mali bünyedeki bozulma nedeniyle, Devlet Bakanlığı Makamınının 19.04.1989 tarihli onayıyla eski 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 64. maddesi (aynı Kanunun devamı niteliğindeki 4672 sayılı Kanun ile değişik 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesi) kapsamına alınmıştır. 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun mer'î olduğu dönemlerde Bankaya muhtelif zamanlarda munzam karşılık iadeleri yapılmış ve kanuni karşılıkların tutulamamasından kaynaklanan cezai faizler iptal edilmiştir. Ancak, 4389 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte kanunen de mümkün olmayan bu uygulamalara son verilmiştir. Bankanın en önemli sorunu Grup firmalarına kullandırılan ve tahsil edilemeyen kredilerdir. Grup şirketlerine verilen krediler vadesinde ödenmemiş ve vadeleri Banka tarafından sürekli temdit edilmiştir. Banka bu kredilere ilişkin olarak faiz tahakkuku ve tahsilatı yapmamış, bunun yerine sadece faiz reeskontu yapmış ve bu kredilerin kur farkı ve reeskontlarını Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesine aykırı olarak krediler altında alt hesaplarda ve diğer aktifler içinde geçici hesaplarda izlemiştir. Bu şekilde oluşturulan gelirle Bankanın bilançosu kârlı gösterilmiştir. Öte yandan, Bankalar Kanununun geçici maddesi gerekçe gösterilerek 23.06.1999 tarihinden önce açılan grup kredileri Karşılık mevzuatına aykırı şekilde canlı krediler arasında izlenmiş ve gerekli karşılıklar ayrılmayarak Bankanın özkaynakları olduğundan daha iyi gösterilmiştir. Banka beyanı ile Bankalar Yeminli Murakıpları raporları arasındaki farklılıkların temel nedeni grup risklerinin değerlendirilmesi hususunda ortaya çıkmıştır. İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde, Banka mali bünyesinde temel olarak grup risklerinden kaynaklanan sorunların giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması hususunda Banka yönetimine 19.04.1989 tarihinden itibaren bir çok kez sözlü ve yazılı uyarı yapılmıştır (Kesen, 2006: 83).

Ayrıca, bu talimatlarla ilgili olarak Banka yönetimi ile sürekli görüşülmüş ve onların çözüm yönündeki planlarının uygulamaya konulması hususunda gerekli esneklik gösterilmiştir. Ancak, süre bakımından yeterli esneklik tanınmasına rağmen, grup risklerinin tamamen tasfiyesi veya ilgili mevzuatta belirtilen limitlere indirilmesi hususunda gerekli hassasiyet gösterilmemiş ve bazı önemli fırsatlar da değerlendirilmemiştir. 2001 yılı Aralık ayı itibariyle 1.665 trilyon TL olan grup dışı kredilerin önemli bir bölümünü Fiskobirlik'e kullandırılmış olan krediler oluşturmaktadır. 2001 yılı sonu itibariyle anaparası 1.079 milyar TL, faiz reeskontu

591.329 milyar TL olmak üzere toplam 592.408 milyar TL'ye (414 milyon ABD doları) ulaşan bu kredinin de faiz gelir reeskontları faiz gelir tahakkuk ve reeskontları içerisinde değil, krediler altında alt hesaplarda izlenmiştir. Banka, Fiskobirliğe 1989 yılında 10 milyar TL, 1990 yılında 6,5 milyar TL olmak üzere toplam 16,5 milyar TL kredi kullanmıştır. Bu krediler Fiskobirlik tarafından vadelerinde ödenmemiş, ancak Banka sözkonusu krediye faiz reeskontu yapmaya devam etmiştir. Banka bu alacağı ile ilgili olarak yürüttüğü faizi, 3'er aylık dönemler itibariyle ilgili dönemlerdeki fonlama maliyeti üzerine bir marj koyarak hesaplamıştır. Bankanın kullandığı faiz hesaplama yöntemi, Hazine Müsteşarlığı tarafından kullanılanlara göre farklıdır. Ancak, önemle belirtilmesi gereken husus, BDDK tarafından Bankanın sermaye açığı hesabında Fiskobirlik kredisi ile ilgili olarak Banka kayıtlarında izlenen tutarın esas alınmış olması ve böylece hukuken çözüme kavuşmamış bir hususla ilgili olarak herhangi bir düzeltme işlemi gerçekleştirilmemesidir. Banka dönem sonlarında grup kredilerine dönem zararını telafi edecek ve görünürde makul bir kâr rakamı oluşturacak tutarda bir reeskont uygulayarak mali tablolarını düzenlemiştir. BDDK tarafından yapılan incelemeler sonucu, Bankanın grup kredilerinin anapara ve faiz tahsilatlarının uzun yıllar gerçekleştirilemediği, bu kredilere reeskont uygulanarak ve bunlar anapara üstüne eklenip tekrar reeskont yapılarak gelir oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu yöntemlerle, gerçekte büyük miktarlarda zarar edildiği ve bu zarar katlanarak büyüdüğü halde mali tabloların kârlı gösterildiği saptanmıştır (BDDK, (2001). Yeniden Yapılandırma Program, 25 Mayıs: 19).

3.3.4. Diğer Banka Yolsuzlukları

Batık bankalardan Sümerbank'a yönelik yapılan operasyonda, aralarında bankanın eski sahibi Hayyam Garipoğlu'nun da bulunduğu 35 kişi gözaltına alınmıştır. Bunlardan 11'i İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından tutuklanmıştır. Dört ilde gerçekleştirilen operasyonda, Sümerbank Efektif Off-Shore hesaplarında toplanan 750 trilyon liranın, banka personeline baskı yapılarak yurtdışında kurulan paravan şirketlere aktarıldığı kanıtlanmıştır (Hürriyet Gazetesi, 02.06.2003).

Batık bankalardan Egebank'a yönelik yapılan operasyonda Egebank'ın 750 trilyon lirasının, banka personeline baskı yapılarak yurtdışındaki Off-Shore

hesaplarına, buradan da yine yurtdışında kurulan paravan şirketlere aktarıldığı belirlenmiştir. Egebank'ın içi boşaltılırken dört farklı yöntem izlenmiştir. Bunlardan birincisini yurtdışı krediler oluşturmaktadır. Bankanın garantisi kullanılarak yurtdışındaki bankalardan kredi çekilmekteydi. İkincisi ise, komisyonlu aracılardır. Firmaların komisyoncular aracılığıyla kredi alınması sağlanıyor, firma sahiplerinin haberi olmadan aracılardan aldığı komisyonlar Demirel'in hesabında birikmekteydi. Üçüncü yöntem ise, naylon şirketlerdir. Bu şirketler Egebank'tan kredi istiyor ve yönetim kurulu hiçbir faaliyeti olmayan bu şirketlerin kredi isteklerini onaylamaktaydı. Dördüncüsü ise, off-shore hesaplardır. Müşterilerin onayı ile Demirel'in yurtdışındaki off-shore bankasına aktarılan para daha sonra yine kağıt üzerinde Demirel'in firmalarına kredi olarak dönüyordu Batık bankalardan Yurtbank'a yönelik operasyonda; aralarında bankanın eski sahibi Ali Balkaner'in de bulunduğu 19 kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına kişilerden yedisi, İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından tutuklanmıştır. Yurtbank Security OffShore hesaplarında toplanan yaklaşık 400 trilyon liranın, banka personelini tehdit ederek yurtdışında kurulan paravan şirketlere göndermek istedikleri belirlenmiştir (BDDK, (2001). Yeniden Yapılandırma Program, 25 Mayıs: 24).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun konuya ilişkin açıklaması şöyle:

“Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 27.10.2000 gün ve 85 ve 86 sayılı kararları ile;

- *Mali bünyeleri taahhütlerini karşılayamayacak şekilde zaafa uğrayan,*
- *Yetkili kurumlar tarafından yapılan uyarılara karşın, Kanunda belirtilen tedbirleri almayan,*
- *Gelir gider dengesi bozulan ve yükümlülüklerinin değeri varlıklarının toplam değerini aşan,*
- *Faaliyetlerini sürdürmesi mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından risk oluşturan Etibank AŞ ile Bank Kapital TAŞ'nin yönetim ve denetimi 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14. maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarına istinaden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir.*

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, yönetim ve denetimi kendisine devredilen Etibank AŞ ile Bank Kapital TAŞ'nin zararlarının sermayelerine tekabül eden tutarlarındaki kısımlarını ödeyerek, bu bankaların hisse senetlerinin mülkiyetine, 4389 sayılı Kanunun 14. maddesinin 5 numaralı fıkrasının (a) bendinin (ab) alt bendine dayanarak sahip olmuştur (<http://arsiv.ntv.com.tr>).

Buna göre, Etibank AŞ ve Bank Kapital TAŞ, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun sahipliği altında, normal faaliyetlerini sürdürmüş ve her türlü yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle bu bankalar sahip değiştirerek, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu güvencesi altına alınmış olup, mevcut şubeleri ile her türlü bankacılık hizmetlerini sürdürmüştür. Böylece bu bankalarla ilişkide bulunan mudilerin ve diğer alacaklıların endişe etmelerini gerektirecek bir durum yoktur. Bu çerçevede, halkımızın asılsız söylentilere ve spekülasyonlara itibar etmemesi gerekmektedir. Kurumumuz kendisine yasa ile verilmiş olan; tasarruf sahiplerinin haklarını korumak, bankacılık sisteminin güven ve istikrarını sürdürmek ve kredi sisteminin ekonomik kalkınmanın gereklerine uygun olarak etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak için bankalar üzerindeki denetim ve gözetim görevini özenle yürütmektedir. Bu bağlamda, alınan bu önemli kararlar bankacılık sistemi daha sağlıklı bir yapıya sahip olmuştur. Halkın, yetkisi bulunmayan kişiler tarafından bankalara ilişkin olarak yapılan beyan ve açıklamalara itibar etmemesi, ayrıca basınında bu tür haberler konusunda daha duyarlı davranması gerekmektedir. Kanuna aykırı işlemlerde bulunulmamalıdır. (Terzi, 2012: 57).

3.4 Muhasebe Skandaları Sonrası Yaşanan Gelişmeler

2000'li yıllar itibariyle yaşanan çeşitli olaylar neticesinde işletme içi ve dışı finansal bilgi kullanıcılarının muhasebe verilerine, finansal raporlamaya, finans sektörüne olan güvenleri sarsılmış, özellikle yatırımcılar şüpheli tavırlar sergilemiştir. Kurumsal yönetim anlayışının benimsenmesiyle birlikte yararlar gözle görülür hale gelmiş, sarsılan güvenin tekrardan kurulabilmesi adına muhasebe temelli olumsuzlukları giderebilmek ve uluslararası standartlar oluşturabilmek adına çeşitli yasa ve düzenlemeler geliştirilmiştir.

Kurumsal yönetim kavramının benimsenmesi işletmenin faaliyetlerine aktif olarak katılan ve ya faaliyetlerinden etkilenen iç ve dış çevrede ki tüm paydaşlarıyla ilişkilerini kapsamlı bir biçimde düzenlemektedir. Kurumsal yönetim kavramını destekleyen yasa ve mevzuatlar'da ki gelişmeler ve teknik düzenlemeler ile olumlu olayların temeli atılmıştır.

İlk önemli finansal skandalın ABD'de yaşanması nedeniyle konuyla ilgili ilk yasal düzenleme de yine ABD'de gözlenmiştir. Yeni düzenlemelerde yaşanan skandallarda kullanılan boşluklar göz önüne alınmış ve kurumsal yönetim anlayışına odaklanılmıştır. ABD Sermaye Piyasası ve Menkul Kıymetler Kurumu'nun (SEC) yönlendirmesiyle 2002 yılında Sarbanes Oxley (SOA) yasası çıkarılarak kurumsal yönetimin uygulanabilmesi için gerekli çerçeve oluşturulmuştur. Bu yasa ile muhasebe ve finansal raporlama ilkeleri ile denetim süreçleri yeniden düzenlenerek bazı boşluklar doldurulmuş ve daha ağır cezai yaptırımlar getirilmiştir. Bağımsız denetim zorunlu hale getirilirken bir kamu gözetim kurulu oluşturularak bağımsız denetçilerinde denetlenmesi hedeflenmiştir (Uysal, 2004: 22-23).

ABD'den yola çıkarak, AB'de muhasebe bilgileri ve finansal raporlamadan kaynaklanabilecek manipülasyonları minimize etmek amacıyla süreklilik gösteren çalışmalar yapılmıştır (Çalışkan,2006 : 53). AB, gelecekte karşılaşılabilecek durumları göz önünde bulundurarak yapısal nitelikli yasal düzenlemelerde gerçekleştirmiştir. Bu amaçla kurulmuş olan Basel Bankacılık Denetim Komitesi 1988 yılında Basel kriterlerini yayınlamıştır (Kaderli vd,2013: 506).

Alınan tüm tedbirlere rağmen Enron olayını takiben Parmalat ve çeşitli skandalların duyulması üzerine AB'deki yasal yapı ve yatırımların durumunun tekrar sorgulanmasına neden olmuştur. Örneğin İtalya'da Vietti Reformu ile Parmalat skandalının sebeplerine yönelik kurumsal yönetim tabanlı yasal düzenlemeye gidilmiştir. (Buchanan ve Yang,2005 : 46). AB'deki yeni düzenlemelerin temelinde yatan ana sebeplerden biri ise pek çok ABD firması AB'de ve pek çok AB firmasının ise ABD'de olmasından kaynaklı SOA'ya uyum zorunluluğunun ortaya çıkmasıdır.

Yaşanan olaylar ve sonrasında ki düzenlemelerin küresel boyutu Türkiye'de de bazı düzenlemelerin güncellenmesi ihtiyacı doğurmuştur. Türk Ticaret Kanunu'nda denetim ve şirket iflasları yeniden ele alınmıştır, Kurumsal yönetim ilkeleri temelinde bazı değişiklikler yapılmıştır (Ataman Erdönmez, 2003). Bu değişiklikler ile asıl vurgulanan gerçek ' ' muhasebe standartlarına riayet edilmesi ' '.

ve ‘ halka açık şirketlerin bağımsız denetim konusunda AB direktif ve ulusları standartlarına uyulması’dır.

Sarbanes Oxley yasasının getirdiklerini kısaca özetleyecek olursak; (Marianne, 2005: 4)’e göre ;

“Worldcom, Enron gibi saygın halka açık anonim ortaklıkları kapsayan geniş kapsamlı finansal skandallar finansal bilgileri kullananları ve finansal bilgilerin faydalarını olumsuz yönde etkilemiştir. 2002 yılında George W. Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe sokulan SOX 2002 Yasası, finansal raporlamanın ve denetçilerin dürüstlüğünü ve kalitesini korumayı ve geliştirmeyi, aynı zamanda yatırımcı ve çıkar sahiplerinin güvenliğini yeniden inşa etmeyi amaçlamaktadır”

Güngör (2003a: 76)’e göre *“SOX 2002 Yasası muhasebe kanunundan ziyade, şirket yöneticileri ile ilgili çok ciddi bir takım suçların tanımlandığı ve cezaların öngörüldüğü, şirketlerin karar verme sisteminde etkili olan diğer kişilerle ilgili bir takım yeni yükümlülüklerin getirildiği ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmediği durumlarda yaptırımların düzenlendiği bir kurumsal yönetim kanunudur.”*

SOX ile olumlu gelişmelerin olmasının yanı sıra küçük ve orta ölçekli firmalar için olumsuz sayılabilecek gelişmelerde olmuştur. Küçük ve orta boy işletmeler(KOBİ) göreceli olarak yasanın uygulanması esnasında, geniş kapsamlı maliyetlere maruz kalmışlardır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler yasaya uyum amacı ile gelirlerinin önemli bir kısmını ayırmak durumunda kalmışlardır (Morgenstern vd., 2004).

Bergen (2005)’e göre *“Bu firmaların çoğu, tam tersine, yasanın sıkı gereksinimleri karşılamak için, işletmeyi küçültmeyi öngören tedbirler almayı ya da firmayı kapamayı dahi göze almışlardır”*.

Yaşanan skandallar sonrasında her ne kadar olumlu olarak planlansa da olumsuz gelişmelerde yaşanmış, ABD ile başlayan adım tüm Dünyaya sıçramıştır.

3.5 Muhasebe Skandalları Sonrası Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler

Türkiye’de, çeşitli hilelerle bazı özel bankaların hesaplarının boşaltılması gibi olaylar, toplumda bu tür yolsuzluklardan kimlerin ne derece sorumlu olduğu

sorusunu akla getirmiştir. Konuya medya da ilgi göstermiş ve bu tür olaylara karışan şirketlerin denetçilerinin yeminli mali müşavir (YMM) ve bağımsız denetçi sorumluluklarını sorgulanmıştır.

Yaşanan olayların arkasından, kanunlar oluşturulmuş, görülen eksikliklerle düzenlemelere gidilmiştir. Son olarak, 6102 sayılı TTK ile ilgili olarak kamuoyunda çokça tartışılan ve değişiklik talep edilen hususlar; şirket yöneticilerine yönelik bilgilerin her türlü belgede yer alması zorunluluğu, yönetim kurulu üyelerinden dörtte birinin yüksek öğrenim mezunu olması şartı, ortakların şirkete borçlanma yasağı, bağımsız denetimin kapsamı, Kanunda düzenlenen cezaların ağır olduğu ve sermaye şirketlerine ilişkin internet sitesi kurma yükümlülüğünün kapsamının ve bulundurulması gereken içeriğin genişliği şeklinde ifade edilebilir. (www.verginet.net ,Vergi Sirküleri, NO: 2012/83)

Talep edilen hususlar doğrultusunda, 30 Haziran 2012 tarihli ve 28339 sayılı Resmi Gazete'de 6335 Sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlanmış, bu Kanunla, birçok maddesi 01 Temmuz 2012 de yürürlüğe girmiş bulunan 6102 sayılı TTK ile 6103 sayılı Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun ticari hayatta meydana getirebileceği muhtemel sorunların önüne geçmek amacıyla anılan kanunlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. (www.verginet.net ,Vergi Sirküleri, NO: 2012/83)

Türk Ticaret Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler'i başlık altında toplarsak ;

- Pay Sahiplerinin Şirkete Borçlanma Yasağı
- Limited Şirket Kuruluşunda Sermayenin Ödenmesi
- İnternet Siteleri ve İlan Edilecek Bilgilerin Düzenlemesi
- Yönetim Kurulu Üyelerinin Nitelikleri Hakkında Düzenleme
- Yönetim Kurulu Üyelerinin Yakınlarının Şirkete Borçlanmaları
- İşlem Denetçisi Müessesinin Yürürlükten Kaldırılması
- İmtiyazlı Pay Tesis Edemeyecek Şirketler

- Şirket Yöneticilerine Yönelik Bilgilerin Her Türlü Belgede Yer Alması Zorunluluğu
- Bağımsız Denetim Hakkında Yapılan Düzenlemeler

Sermaye Piyasası Kurulu, ‘‘ Sarbanes-Oxley Act ‘‘ düzenlemesine benzer kuralları SPK’nın Seri X No19 sayılı Tebliğ ile düzenlemiştir.

Söz konusu Tebliğ ile bağımsız denetim kuruluşları, bu kuruluşlarda istihdam edilen denetim elemanları ve diğer personelin, SPK’n mevzuatı uyarınca bağımsız denetim hizmeti verdikleri firmalara, bağımsız denetim hizmeti verdikleri dönemde,bedelli veya bedelsiz olarak; defter tutma, finansal bilgi sistemi kurma ve geliştirme, işletmecilik, muhasebe, finans ve bunların uygulamaları ile ilgili işlerde müşavirlik yapma, belge düzenleme ve rapor hazırlama, değerlendirme ve aktüerya hizmetleri verme, iç denetim destek hizmetleri verme, tahkim ve bilirkişilik yapma, diğer danışmanlık hizmetlerini verme faaliyetlerinde bulunamayacakları hükmü getirilmiştir. Bağımsız denetim şirketleri, aynı halka açık firmayı en çok beş hesap dönemi için denetleyebileceklerdir. Bağımsız denetim kuruluşunun tekrar aynı müşteri ile sürekli ve/veya özel denetim sözleşmesi imzalayabilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesi zorunludur. (Özkul, 2003 : 30)

Hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıkların yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilen ve en az iki üyeden oluşan ‘‘denetimden sorumlu komite’’ kurma zorunluluğu da yine bu Tebliğ ile getirilen bir yeniliktir. Denetimden sorumlu komite, şirketin muhasebe sistemi, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. (Özkul, 2003 : 30-31)

Sermaye Piyasası Kanunu’ nun 16/4’üncü maddesi ‘‘bağımsız denetim kuruluşları yanlış, yanıltıcı bilgi ve kanaatlerinden sorumludurlar’’ demektedir. SPK Seri X no:16 sayılı tebliğinin 45.maddesi ‘‘ Bağımsız denetimin, denetim ilke ve kurallarına uygun yapılmaması nedeniyle müşteriler veya üçüncü şahıslara karşı doğacak zararlardan genel hukuk hükümleri mahfuz kalmak şartıyla ’’, bağımsız denetim kuruluşu ile bağımsız denetim sözleşmesinde gösterilen ve bağımsız denetim sözleşmesini imzalayan sorumlu ortak baş denetçilerle birlikte sorumludurlar ’’ şeklindedir. Bu hükümler bağımsız denetim şirketinin görevini denetim standartlarına uygun şekilde yerine getirmekle sınırlı olduğunu, eğer bu standartlara

uygun davranmamaktan dolayı zarar görenler olursa hem denetlenen müşteriye hem de diğer üçüncü şahıslara karşı sorumlu olunabileceğini göstermektedir. (<http://ulakbim.tubitak.gov.tr>)

Yeni düzenlemeler, çıkarılan kanun ve tebliğlerle, iş dünyasının tüm katılımcılarına yeni etik ahlaki değerler getirilmiş, ortak sorumluluk duygusunu geliştirmeye yönelik tedbirler oluşturulmuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İşletmelerde yaşanan muhasebe skandalları hem ülke hem de işletme bazında önemli zararlara yol açmıştır. Bu zararların giderilmesi ve skandalların önlenmesi için yasal düzenlemeler çerçevesinde ilgili taraflara önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Muhasebe skandallarının önlenmesinde işletmede etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması zorunludur. İç kontrol sisteminin kurulması ve etkin işletilmesi yanı sıra işletme yönetiminde kurumsal yönetimi ve bağımsız denetimi benimseyecek ve yerleşmesini sağlayacak bir yapının oluşturulması da önem arz etmektedir.

Muhasebe skandallarının ortaya çıkmasında en önemli nedenlerinin başında işletmelerin zayıf bir iç kontrol yapısına sahip olmaları gelmektedir. Zayıf veya etkin işlemeyen bir iç kontrol yapısına sahip işletmelerde finansal kayıpların, suiistimallerin ve hilelerin olma olasılığı çok yüksektir. Bu tür olaylar işletmelerin faaliyetlerini sağlıklı biçimde sürdürebilmesini engellemektedir. Bu durumu önlemede ve işletmenin kurumsal yapısının gelişiminde iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesi kritik öneme sahiptir. Kurumsal yönetim sürecinde ilerleme sağlanabilmesi için iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesi gerekli olup bu süreçte en önemli sorumluluk işletme yönetimine düşmektedir. Dolayısıyla işletme yönetimi bu sürece çalışanlarını da dahil ederek iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde işleyişini sağlaması gereklidir.

Günümüzde işletme sahipleri ile yöneticilerin farklı kişiler olması durumu özellikle halka arz konusunda birçok işletme sahibi olması söz konusudur. Bu durumda işletmeyle ilgili karar alınmasında paydaşların bilgi gereksinimini karşılayan bir sistemin kurulması gerekmektedir. İşletme yönetimiyle işletme paydaşları arasında bilgi akışını sağlamak işlevi muhasebe sistemine düşmektedir. Muhasebe sisteminin temin ettiği bilgi akışının içeriğinin doğruluğunu ise denetim sistemi doğrulamakta ve paydaşların doğru bilgi gereksinimi bu yolla karşılanmaktadır.

Sağlıklı işleyen bir iç denetim sistemi hem çalışanları hem örgütü yasa dışı uygulamalara teşebbüs etmekten alıkoyacağı gibi yolsuzluğun sebep olacağı itibar zedelenmelerine engel olacaktır. Araştırma içerisindeki vaka incelemelerinde olduğu gibi yolsuzluk ve skandallara konu olan ve girişen firmalar ticari anlamda kaybettikleri itibarlarını asla geri kazanamamışlar, verilen ağır cezalar ve iş bağlantılarındaki kopmalar ve bunların sonucunda ortaya çıkan müşteri kayıpları nedeniyle iflasa kadar gitmişlerdir.

Yaşanan olayların tekrarını engellemek adına Amerika başta olmak üzere gerek merkezi gerek yasalar ile adımlar atılmış, diğer ülkelere de örnek oluşturmuştur. Bir yerde zorunlu olan bu sıçrama, farklı ülkelerde yatırım yapan şirketlerin birbirine uyum sürecini de kolaylaştırmıştır.

Gelişmeler göstermiştir ki, her geçen gün denetim faaliyetleri artıyor, finansal raporlama ve denetim alanlarında evrensel değerler geliyor olsa da işletme yönetimleri ya da işletme çalışanları tarafından yapılan hileler halen daha yatırımcıları oldukça kötü etkilemeye devam etmektedir. Denetim sektöründe ve sermaye piyasalarında en gelişmiş ülke olan Birleşik Devletler'de dahi uygulanan çok sıkı vergi ve muhasebe yasalarına rağmen hile eylemleri yıkıcı olmuştur. Üstelik, bu derecede riske rağmen denetim şirketlerinin mesleki özen ve titizlikten uzak çalıştıkları ve hatta denetim ya da danışmanlık sözleşmesi imzaladıkları firmaların vergi kaçırıcı eylemlerine göz yumdukları örneklerine sadece geçmiş dönemlerde değil son zamanlarda da rastlanmıştır.

Hilelerin ortaya çıkartılmasından daha önemli bir şey varsa, bu da hilelerin yapılmadan önlenmesidir ki böylece yatırımcıların zarar görmesi engellenebilecektir. Bu konuda, ülkedeki yasal mevzuatların son derece etkili olduğu bilinmekte iken, bağımsız denetim şirketlerinin gerçekleştirdikleri denetim faaliyetlerinin de her ne kadar dönem sonlarında yapılıyor olsa da caydırıcı bir özelliğinin olduğu ve bunun hilelerin engellenmesinde bir fayda oluşturduğu da kabul görmektedir. Nitekim işletmelerin iç denetim faaliyetleri tek başına yeterli değildir, özellikle işletme yönetimlerince yapılacak hilelerin engellenmesinde dış denetime ihtiyaç vardır.

Yolsuzlukla yapılan bir çok mücadelede uluslararası olan işbirlikler bir çok açıdan oldukça önem taşımaktadır. Uluslararası norm varlıklarının ülkelerde

kurallara uyma konusunda teşvik edici unsurlar sağlanmıştır. Bir çok hususta çok uluslu şirketlerinde bu yolsuzluklara müdahil oldukları birçok durumlarda, diğer ilgili ülkelerinde bu yolsuzluklarla mücadele etmek konusunda bir parça olarak görülmesi çözüm amaçlı bir hususlarda önemli şekilde katkı sağladığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

ACFE -Association of Certified Fraud Examiners- , (2010). “Fraud-Related InternalControls”,s.40-50

http://www.acfe.com/uploadedFiles/Shared_Content/Products/SelfStudy_CPE/Fraud-Related-Internal-Controls-Chapter-Excerpt-2010.pdf,(Erişim tarihi:20.12.2015).

Adaman, F. (2001). ” Hane halkı Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler”, TESEV Yayınları, 23-34.

Akarkarasu, N. (2010). ‘’ Halka Açık Şirketlerde İç Denetim ve Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler ‘’, SPK Yeterlilik Etüdü, İstanbul.

Akışık, O. (2005). “İç Kontrol Sistemi ve Bağımsız Denetim İçindeki Yeri”, Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi, Yıl:4, Sayı:14, s.89-101.

Aksoy, T. (2006). Tüm Yönleriyle Denetim, AB ile Müzakere ve Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma. Ankara: Yetkin Yayınları, Cilt:1.

Alagöz, A. (2008). “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü”, Güncel İşletmecilik Konuları, İstanbul, Türkiye, 95-126.

Alagöz, A. (2008). “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü”, Güncel İşletmecilik Konuları,95-126.www.alialagoz.com.tr/doc-dr-alialagoz.../isletmelerde_ic_kontrol.pdf, (Erişim Tarihi:12.12.2015).

Alper, G. (2009). Yolsuzluğun Büyüme Üzerindeki Etkileri Ve Yolsuzluğu Önleme Stratejileri

Altuğ, O. (1999). “Kayıtdışı Ekonomi”, Erdiz Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 9-10.

Ataman Erdönmez, P. (2003). ‘’ Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma ‘’, Bankacılar Dergisi, 43sayı s.38-55

Aydın, N, (2012). “Weberyen Bürokrasi’ de Liyakat ve Türk Kamu Bürokrasinden Bir Kesit; Siyasetin Bürokrasi İronisi”, Sayıştay Dergisi, Sayı:85, İstanbul, Türkiye, s.52.

Aysan, M. (2007). Kurumsal Yönetim ve Risk, Elit Ofset, 1. Baskı, İstanbul.

BDDK, (2001). Yeniden Yapılandırma Program, 25 Mayıs
“Bank Kapital ve Etibank TMSF Kapsamında”, 27.12.2000,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/40187.asp#BODY>

Barigazzi, J., “Parmalat Heat Turned Up, Citigroup Sued”, (Çevrimiçi) <http://www.reuters.com>

Bayraktar, A. (2007). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Haziran, Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi

Bekçioğlu, S., Coşkun, A., Gümüş, U.T. (2013). “İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ankara, s.56-62.

Bergen, L . (2005). ‘ The Sarbanes Oxley Act of 2002 and Its Effects on American Business ‘ , Financial Service Forum College of Management University of Massachusetts Boston, june 2005

Berkman, A.Ü.: (1983). “Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet ”, TODAİE, Yayın No: 203, Ankara, Türkiye

Bilanço Dergisi, “Parmalat”, Şubat 2004.

Bozkurt, N. (1999). Muhasebe Denetimi, Alfa Basım Yayın, İstanbul.

Bozkurt, N. (2000). “Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri”, Muhasebe Finansman Dergisi, Nisan: s.15 – 22

Buchanan, B. Ve T. Yang (2005), ‘ ‘ Eden Pay Sahiplerinin Fayda ve Maliyetleri : Uluslararası İş ve Finans Yükselişi ve Çöküşü Parmalat ‘ ‘, Araştırma,sayı 19 s.46

Bülbül, S. (2008). 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Kapsamında Belediyelerde İç Denetim Sisteminin Kurulması, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya

Cullinan WE, Helmreich DL, Watson SJ.(1996). Fos expression in forebrain afferents to the hypothalamic paraventricular nucleus following swim stress. J Comp Neurol. 1996;368:s.88–99.

Comunale, C. L., Sexton, T. R., Gara, S. R., (2006). Professional Ethical Crises: A Case Study of Accounting Majors, Managerial Auditing Journal, Vol.21, No.6, s.636-656

Çalışkan,A. (2006) , ‘ ‘ 8. Yönerge Çerçevesinde Avrupa Birliğinde Bağımsız Denetim ‘ ‘, Sayıştay Dergisi,63s. 53

Çatıkkaş, Ö. (2005). Bankalarda İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim Fonksiyonunun Etkinliği, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.

Çıtak, N.(2009) ‘ ‘Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?’’, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:91, (2009), s.81-109.

Dabbaoğlu, K. (2007). İç Kontrol Sistemi, Mali Çözüm Dergisi, 2007, S. 82.

Dağlı, M.K. (1999). Aracı Kurumlarda İç Kontrol Sisteminin Önemi ve İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi, SPK Yeterlilik Etüdü, Ankara, 1999.

Demirbaş M. (2005)., İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.7.

Dervaes, Joseph R. (2005). "Accounts Receivable Fraud, Part Four: Check-for-cash Substitution and Lapping Schemens" Fraud Magazine, Vol: 18, No: 3, pg.13,15-17

DeutschW.(2007).<http://www.dw.com/tr/alman-ekonomisinde-yolsuzluk-ska-ndallar%C4%B1/a-25275> 54.

Doğan Ö. (2011). Kobilerde İç Kontrol Sisteminin Yeri ve Risk Odaklı İç Denetim: Denizli İli Uygulaması, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Donnelly, Peter J. (2004). "Identify Theft: Hunting Down and Nabbing the Thieves" Fraud Magazine, Vol: 18, No: 4, pg.29-31,57-58

Doyrangöl, Cömert N. (2002). "İşletme Çevresindeki Olumsuz Gelişmeler Karşısında İç Denetimin Yeri ve Önemi", Mali Çözüm Dergisi, Sayı:60, s.1-7.

DPT (2007). 9. Kalkınma Planı 2007-2013 Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Elitaş, C. (2004). İç Denetçinin Verdiği Raporların Üst Yönetim Tarafından Değerlendirilmesi, Mali Çözüm Dergisi, S.69.

Erdoğan, M. (2007). Denetim Kavramsal ve Teknolojik Yapı, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara

Ergün, İ (2006). Yerel Yönetimlerde Yönetişim Kavramı ve Avrupa Birliği'yle Kıyaslanması, 9 Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Erkan, M. ve Nuray Demirel Arıcı (2011). "Hata ve Hile Denetimi: Sermaye Piyasası Kuruluna Kayıtlı Halka Açık Anonim Şirketlere İlişkin Düzenlemeler", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı:33, s.29-43.

Erol, M. (2005). "Muhasebe Skandalları ve Kurumsal Yönetim", Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Sayı:20, s.228-233

Erol, M.(2008). “Muhasebe Skandalları ve Kurumsal Yönetim”, Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Sayı:20, s.228-233.

Eryılmaz, B. (2010). ”Bürokrasi ve Siyaset Bürokratik Devletten Etkin Yönetime”, Alfa Yayınları, 5.

Gençkaya, Ö.F.: (2000).“Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınırlandırılması” Siyasi Partiler Reform, TESEV, İstanbul, Türkiye, 127-39.

Göçen, A. C. (2010). “Kurumsal Yönetim, İç Kontrol ve Bağımsız Denetim:Parmalat Vakası”, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:97, s.107-129.

Gökçe, B. (2003). Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Savaş Yayınları, Ankara

Göktan, A. (2009). “Yolsuzluğun Büyüme Üzerindeki Etkileri Ve Yolsuzluğu Önleme Stratejileri”, Çimento İşveren, Temmuz.

Gönen, S. (2009). “İç Kontrol Sisteminin Unsurlarından Kontrol Ortamının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Sayı:1, s.192-217

Gülaçtı, M. (2000). Muhasebede Hata ve Hile, İstanbul: Marmara Üniversitesi

Güngör, A. Feridun (2003a). ‘‘ ABD’de Yeni Muhasebe Denetim Yasası ve Türkiyede’ki yansımaları ‘’, Muhasebe ve Finansman Dergisi Sayı18 s.76

Gürbüz, S. Dikmenli O. “Örgütsel Açından Yolsuzluk: Kavramsal Yönü, Özelliği, İşletme Çevresi, Örgütsel Davranış ve Örgüt Mimarisi Bağlamında Bir İnceleme”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya, Türkiye, 221.

Güredin, E. (1999). Denetim. İstanbul: Beta Yayınları.

Hasdemir, İ. (2006).”Sosyolojik Bakış Açısıyla Yolsuzluk Olgusu”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 100-120.

Hasdemir, İ. (2006). “Sosyolojik Bakış Açısıyla Yolsuzluk Olgusu”, Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara

Healy, P.M.,Palepu, K.G.(2003). “The Fall of Enron”, The Journal of Economic Perspectives, 17(2): 3-26.

Hesap Uzmanları Derneği. (2004). Denetim İlke ve Esasları, 3. Baskı

Hürriyet Gazetesi, (2002).“Worldcom’un İflası İçin Düğmeye Basıldı”, 28.06.2002:

s.10

IFAC “Evaluating and Improving Internal Control in Organizations”, Professional Accountants in Business Committee-Exposure Draft, (2011). 1-26, <http://www.ifac.org/publicationsresources/evaluating-and-improving-internal-control-organizations> (Erişim Tarihi:20.12.2015).

Kaderli, Y. ,S. Doğu ve Ö. Arabacı (2013). ‘’ Basel III ve Yeni Türk Ticaret Kanu’nun Kobi’lerin Finansman dil sorunu üzerindeki Muhtemek Etkileri’’, Ege Akedemik Bakış,13 (4),s.506

Kardeş, S. (1996). Denetimin Etkinliğinin Artırılmasında Analitik İnceleme Prosedürlerinin Kullanımı ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, SPK Yayını, Ankara.

Kaval, H. (2005). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) Uygulama Örnekleri İle Muhasebe Denetimi”, Gazi Kitabevi, 2.Baskı, Ankara,

Kavut, L. (2000). “Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye’deki Durumu”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:2 Sayı:4, Aralık

Kay,(2002).(Çevrimiçi)

<http://www.wsws.org/articles/2002/jul2002/xero-j01.shtml> “İs Yerlerinde Bizans Oyunları”, <http://www.erolkara siteleri.com>

Kaya, Uğur, “Muhasebe Mesleğinde Adli Muhasebe Uzmanlığı ve Türkiye Açısından Gerekliliği”,Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi,Cilt:7, Sayı: 1 Mart

- Kepekçi, C. (1996). Bağımsız Denetim, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Kıracı, M. (2005). “Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl: 4, Sayı:14.
- Kongar, E. (2006). ”Kamuda Rüşvetin Toplumsal Nedenleri”, Yolsuzlukla Savaşım Stratejileri Uluslararası Sempozyumu, İstanbul.
- Korkmaz U. (2007). Kamuda İç Denetim, Bütçe Dünyası Dergisi, C.2, S.25.
- Koçberber, S. (2009). “Türk Kamu Yönetiminde Denetim Etiğine Genel Bir Bakış”, TODAİE Kamu Etiği Sempozyumu Bildirileri- 1, 25- 26 Mayıs 2009, TODAİE Yayın No: 347, ISBN: 978-975-891829-4, Desen Ofset, Ankara.
- Kömürcü, G. (2001). ”Yolsuzlukların Çetelesi”, Su Yayınları, İstanbul, 15-19.
- Köse, H.Ö. (2000). ”Dünya da ve Türkiye’de Yüksek Denetim”, Sayıştay Yayınları, Ankara, 47-52.
- Küçük, E. & Uzay, Ş. (2009). “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:32, Ocak-Haziran, s.239-258
- Küçükkocaoğlu, G. Keskin Benli Y. ve Küçüksözen, C. (1997). “Finansal Bilgi Manipülasyonunun Tespitinde Yapay Sınır Ağı Modelinin Kullanımı”, İMKB Dergisi. Yıl : 9, Sayı:36.
- Malline, Christine A. (2006). International Corporate Governance: A Case Study Approach, [y.y.] : Edward Elgar Publishing
- Marianne L. James (2005). “ Accounting Student’s Perception of the Sarbanes Oxley Act of 2002 “, California State University, Los Angeles, CA 90032-8121
- Melis, Andrea (2005). “Creative Accounting and Financial Reporting Frauds: Some Evidence from Italy”, Working Paper : 1-39.

Memiş, M.Ü. (2006). İç Denetim Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü: Türkiye'deki Büyük İşletmeler Üzerinde Bir Saha Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, Adana

Milliyet Gazetesi, (2002) .“Fotokopi Gibi Skandal”, 29.06.2002.

Müjdecı, M. (2005). Bankacılıkta İç Denetim Sistemi ve Etkinliği, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye – Ekonomi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

Morgenstern, Marc.Nealis, Peter, Kleinöan, Kahn (2004). ‘‘ The Impact of Sarbanes Oxley on Mid-Camp Issuers ‘‘

Örselli, E. (2010). ‘‘Kamu Yönetiminde Yolsuzluk Sorunu ve Yönetişim Yaklaşımı’’, Yönetişim, Kuram, Boyut, Uygulama, Ed. M. Akif Çukurçayır-T. Eroğlu- H. Ekşi, Çizgi Kitabevi, Konya.

Özbirecikli, M. (2006). ‘‘Bağımsız Denetçinin Müşteri Firmanın Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu:Şirket Yolsuzluk Vakaları ve Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme’’, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Yıl:5, Sayı:18, s.1-18.

Özer, M. (1997). Denetim I, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1997

Özkul, F.:Pektekin P. (2009). ‘‘Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması’’, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:11, Sayı:4, İstanbul, Türkiye, s.57-88

Özsemerci, K. (2003). ‘‘Türk Kamu Yönetiminde, Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri’’, Sayıştay Yayınları, 22

Polat, N. (2003). ‘‘Saydamlık, Hesap Verme Sorumluluğu ve Denetimin Etkinliği’’, Sayıştay Dergisi, S.49, Nisan-Haziran. Doktora Tezi, Sivas.

Radikal Gazetesi, (2003). ‘‘Parmalat'ta Yolsuzluk 7 Milyar Euro'yu Geçti’’, 23.12.2003

Rezaee, Z. (2005). "Causes, Consequences, and Deterrence of Financial Statement Fraud", Critical Perspectives on Accounting, Vol:16, s. 277-298.

Seviğ, V. (04.10.2004). "Kayıtlarda Hesap ve Muhasebe Hileleri", Dünya Gazetesi

Shannon, B. M. (2010). "Internal Control Fundamentals and Introduction to Fraud", s1-86

<http://www.nmsu.edu/audit/documents/ic-fraud-training-spring-2010.pdf> (Erişim Tarihi:20.03.2012)

Söyler, H. (2003). "İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileler", Mali Çözüm Dergisi, s.1-9

SPK(2006). "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ" Seri: X, No: 22, (12/6/2006 tarihli ve 26196 sayılı mükerrer Resmi Gazete) <http://spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=534&fn=534.pdf> (Erişim Tarihi:29.12.2015).

Süer, A.Z. (2004). Muhasebe Mesleğinde Enron Vak'ası ve Getirdikleri, İstanbul: İSMMM Yayınları

Symes, S. (2004). Cansen Başaran ve Ayşe Zeynep Süer "Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler", VI. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu, İSMMM Odası, Yayın No:49, İstanbul, s.11-126.

Şahin, Ü. (2008). Belediyelerde İç Denetim, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Şimşek, E.E. (2001). "Türk Vergi Hukunda Muhasebe Hileleri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek, E.E. (2001). "Türk Vergi Hukunda Muhasebe Hileleri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

TBB, (2001). Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001, İstanbul, Aralık

Tiscini, R., Donato, F. (2006). The Relation Between Accounting Frauds and Corporate Governance Systems: An Analysis of Recent Scandals, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1086624

Tarhan, R. B. (2006). “Yolsuzlukla Mücadele Mevzuatı: Kanunlar, Yönetmelikler, Uluslararası Sözleşmeler, Eylem Planları

Toraman, C. (2002). “Muhasebe Denetiminde Etik ve Enron Örneği”, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:59, s.1-10.

Tuan K (2009). Bağımsız Dış Denetim Sürecinde İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, C.13, S.2, 2009.

Tuan, K. ve Mehmet Ünsal Memiş (2007). “İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:35, s.1-14.

Turgut, K. (2011). “Politik Yozlaşmanın İnsan Üzerindeki Etkisi”, <http://www.stratejikboyut.com> (30.08.2011).

TUSİAD, (2002). Şirketlerin Yeni Yönetim Araca, Çevresel Muhasebe, Yayın No:T/2005006/s.28

Usul, Hayrettin, İsmet Titiz ve Burcu A. Ateş (2011). “İç Kontrol Sisteminin Kurumsal Yönetimin Oluşumundaki Etkinliği: Marmara Bölgesi Belediye İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:49, s.48-54.

Uyar, S. (2010). UFRS Uygulamalarında İç Kontrol Sisteminin Etkisi ve Önemi, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C.2, S.2.

Uysal, Ö.Ö. (2004). “Sarbanes-Oxley Yasası ve Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu”, Muhasebe ve Denetime Bakış, 22-23

Uzay, Ş.(2004) “21.Yüzyılın Başında Muhasebe Mesleğini Etkileyen Gelişmeler ve Geleceğe Yönelik Değerlendirmeler”, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:67, s.1-19.

Yazıcı, M. E. (2014). İşletmelerde Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneği, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İstanbul.

Yılancı, M. (1992). İşletmelerde İç Kontrol Yapısının Değerlendirilmesinin Denetim Karar sürecindeki Yeri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Kütahya.

Yıldırım, M. (2006). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık (1980 Sonrası Türkiye Örneği), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış

Yılmaz, C., Cemal Elitaş ve Mehmet Erkan (2009). “From Accounting Scandals to Global Crisis”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, s.141-156

Yardımcıoğlu, M., N. Koca, Y. Günay, H.Kocamaz, Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri Ve Örnekleri, (S.177)

Zaman Gazetesi (2015)

http://www.zaman.com.tr/ekonomi_vw-krizi-borsada-dogusu-vurdu_2318915.html.

Ekonomist Dergisi,(2001). “Sezer’i Kızdıran Raporları Ele Geçirdik”, 25 Şubat 2001, s. 36-43

[Http://arsiv.ntv.com.tr](http://arsiv.ntv.com.tr)

<http://ulakbim.tubitak.gov.tr> (Erişim Tarihi : 11.03.2016)

www.spk.gov.tr (Erişim Tarihi : 11.03.2016)

www.verginet.net (Erişim Tarihi : 11.03.2016)

